

RAPORT

O STANIE ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Zabytki wpisane
do rejestru zabytków
(księgi rejestru A i C)

RAPORT

O STANIE ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Zabytki wpisane
do rejestru zabytków
(księgi rejestru A i C)

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Wydawca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa
ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
tel.: 22 826 02 39, 22 826 93 52
e-mail: info@nid.pl
www.nid.pl

Opracowanie wykonane zostało w ramach *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017*, przyjętego uchwałą Rady Ministrów nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. (Cel szczegółowy 1: *Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, Kierunek działania 6*)

Redaktor naczelny:

dr hab. prof. PW Małgorzata Rozbicka

Redaktor prowadzący i koordynacja prac nad Raportem:

Maciej Warchoń

Autorzy tekstu Raportu:

Oddział Terenowy NID w Rzeszowie
Ryszard Kwolek
Anna Fortuna-Marek

Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie
Zbigniew Misiuk

Redakcja językowa i korekta:

Beata Stadryniak-Saracyn

Projekt i opracowanie graficzne:

Magdalena Piotrowska-Kloc, Printomato

© Narodowy Instytut Dziedzictwa

Warszawa 2017

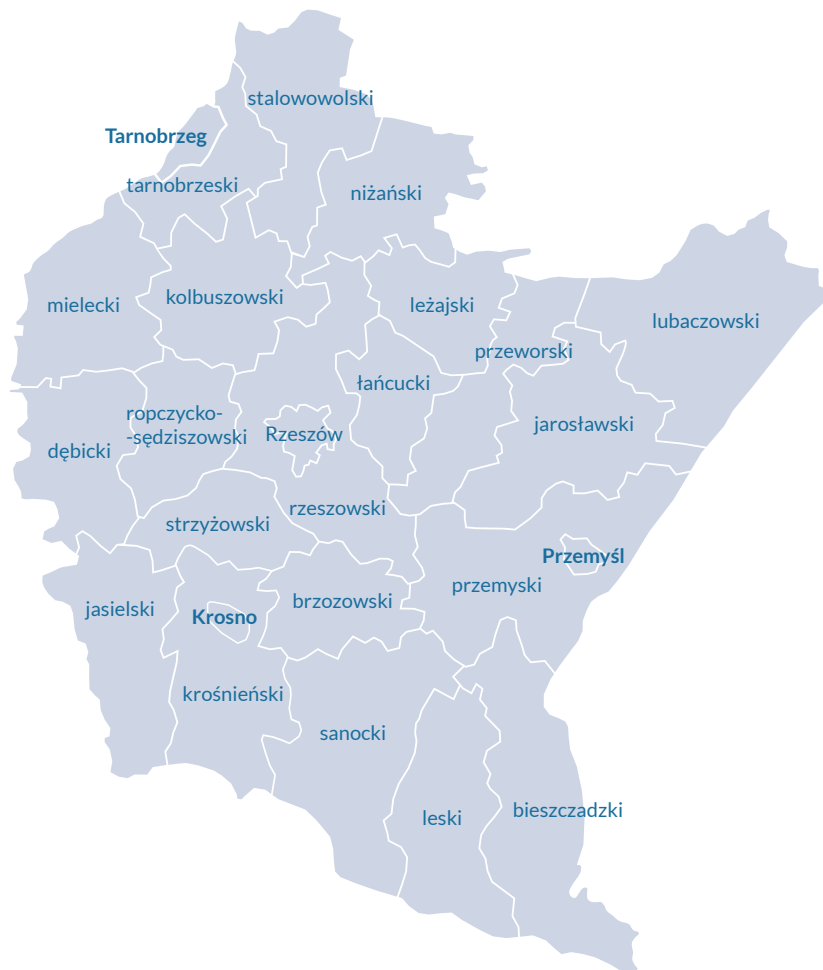

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

SPIS TREŚCI

I.	WSTĘP	9
II.	ZAŁOŻENIA METODYCZNE WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH (KSIĘGI A I C) W LATACH 2009–2017	15
III.	PREZENTACJA ZASOBU ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU	27
1.	Tło historyczno-kulturowe	27
2.	Prezentacja zabytków nieruchomych na terenie województwa	30
3.	Prezentacja zabytków archeologicznych na terenie województwa	39
IV.	CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU	53
1.	Opis zabytków województwa w odniesieniu do stanu zachowania obiektów	53
2.	Analiza stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru, tendencje i kierunki zmian stanu zachowania zasobu	55
A.	Obiekty o różnym stanie zachowania, niezaliczone do grup wyodrębnionych z zasobu w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków w latach 2009–2015	55
B.	Obiekty zaliczone do grup w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków w latach 2009–2015	63
3.	Analiza stanu zachowania zabytków obszarowych wpisanych do rejestru	83
V.	CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU	91
1.	Opis zabytków archeologicznych na terenie województwa w odniesieniu do stanu zachowania obiektów	91
2.	Analiza stanu zachowania zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru, tendencje i kierunki zmian stanu zachowania zasobu	102
A.	Obiekty o różnym stanie zachowania, niezaliczone do grup wyodrębnionych z zasobu w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków	102
B.	Obiekty zaliczone do grup w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków	104
VI.	PODSUMOWANIE I WNIOSKI	115

Szanowni Państwo,

Oddajemy w Państwa ręce *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie podkarpackim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, będący szczegółowym uzupełnieniem *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*, który Narodowy Instytut Dziedzictwa opracował w ramach *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017*. Raport powstał na podstawie całościowych danych dotyczących szeroko pojętego stanu zachowania zabytków nieruchomych na terenie województwa (księgi A i C), zgromadzonych przez Instytut w latach 2009–2017 podczas terenowej weryfikacji zabytków nieruchomych. Publikacja zawiera szczegółową prezentację zasobu zabytków wpisanych do rejestru z wyodrębnieniem zabytków wpisanych na listę Pomników Historii i Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Przedstawia diagnozę stanu ich zachowania w odniesieniu do poszczególnych powiatów zlokalizowanych na terenie województwa oraz zaobserwowane tendencje i kierunki postępujących w tym zakresie zmian, omawia też rodzaje i skalę istniejących i przewidywanych zagrożeń.

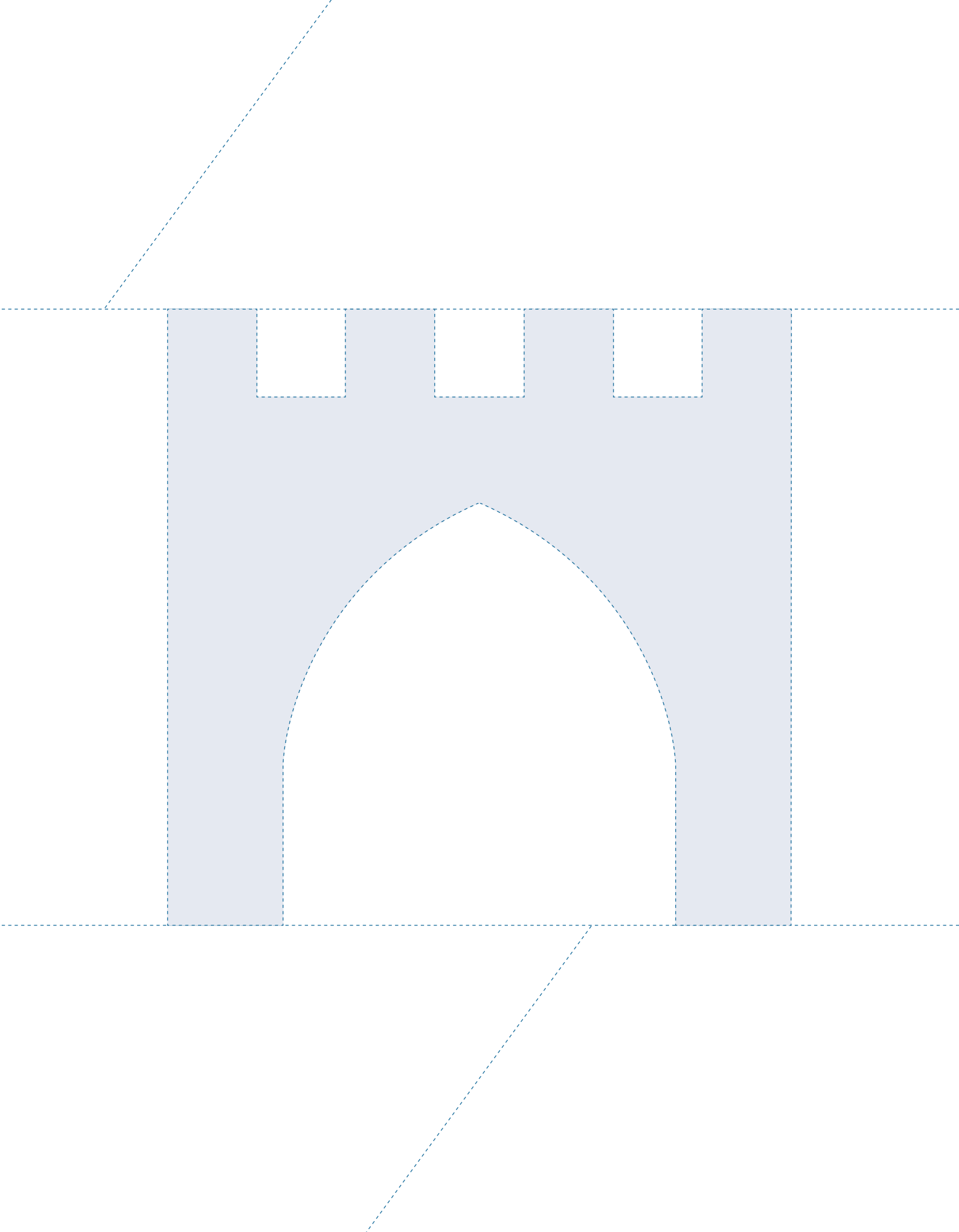
Niniejszy Raport jest pierwszym kompleksowym opracowaniem wieloaspektowo omawiającym, w oparciu o aktualną wiedzę o zasobie zabytków wpisanych do rejestru, stan zachowania zabytków nieruchomych w województwie. Pozostaję z nadzieją, że wyniki wieloletniej pracy naszego Instytutu uznają Państwo za materiał, który stanowi solidną podstawę do określenia niezbędnych działań mających na celu poprawę stanu obiektów zabytkowych, a tym samym zwiększenie szans na ich zachowanie dla przyszłych pokoleń.

dr hab. prof. PW Małgorzata Rozbicka
Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa

WSTĘP

I.

WSTĘP

Niniejszy *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie podkarpackim* zaplanowany został jako uzupełnienie *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*, którego opracowanie przewidziano jako jedno z zadań *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017*. Realizację *Krajowego programu* koordynuje Generalny Konserwator Zabytków, działający z upoważnienia i w porozumieniu z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz podległy mu Zespół MKiDN ds. Krajowego Programu przy Departamencie Ochrony Zabytków.

Jednostką odpowiedzialną za przygotowanie *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce* oraz przeprowadzenie niezbędnych działań badawczych ustanowiony został Narodowy Instytut Dziedzictwa¹, państwowa instytucja kultury wpisana do rejestru instytucji kultury prowadzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zadaniem NID jest m.in. gromadzenie, zarządzanie i udostępnianie dokumentacji zasobu rejestru zabytków oraz krajowej ewidencji zabytków, tworzenie baz danych o zabytkach i przygotowanie oceny stanu zasobu dziedzictwa kulturowego². Na poziomie regionalnym NID reprezentowany jest przez szesnaście oddziałów terenowych, którym powierzono opracowanie raportów wojewódzkich o stanie zachowania zabytków na terenach poszczególnych województw.

W *Raporcie* dokonana została prezentacja zasobu zabytków nieruchomych (księgi A i C) objętych wpisem do rejestru w województwie, z uwzględnieniem specyfiki regionalnej oraz wyodrębnieniem zabytków wpisanych na listę Pomników Historii i Listę światowego dziedzictwa UNESCO. W dalszej kolejności przedstawiono diagnozę stanu zachowania zabytków w danym regionie, określono tendencje i kierunki postępujących zmian, rodzaje i skalę zagrożeń. Jest to próba oceny poszczególnych problemów, poparta aktualnym rozpoznaniem i wynikającymi z niego danymi statystycznymi, uzyskanymi w wyniku przeprowadzonej weryfikacji terenowej rejestru zabytków nieruchomych: zabytków architektury i budownictwa, założeń zieleni oraz zabytkowych cmentarzy w latach 2009–2015, zabytków obszarowych w latach 2015–2016 oraz zabytków archeologicznych w latach 2009–2017³.

Należy zauważyć, że weryfikacja rejestru zabytków nieruchomych podzielona została na trzy odrębnie realizowane zadania:

¹ Dalej zwany: NID.

² Regulamin organizacyjny NID, załącznik do *Zarządzenia nr 2/2014 Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa z dnia 30 stycznia 2014 roku w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa*.

³ W sposób szczegółowy informacje dotyczące historii, zakresu i metodologii prowadzonych weryfikacji terenowych rejestru zabytków przedstawione zostały w *Raporcie o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*.

1. weryfikację zabytków nieruchomych – zabytki architektury i budownictwa, założenia zieleni oraz cmentarze,
2. weryfikację tzw. zabytków obszarowych – układów urbanistycznych, układów ruralistycznych oraz zespołów zabudowy ulic i placów,
3. weryfikację zabytków archeologicznych (księga C).

Wszystkie trzy zadania wykonywane były według opracowanych przez NID spójnych dla całego kraju założeń metodologicznych i zestandaryzowanych ankiet, zestawień, raportów, przy czym weryfikacja zabytków archeologicznych nie była prowadzona przez Oddział Terenowy w Rzeszowie.

W województwie podkarpackim weryfikację rejestru zabytków w terenie poprzedziło szereg działań gabinetowych, które uznano za niezbędne dla prawidłowego rozpoznania zasobu. W pierwszej kolejności poproszono Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i jego delegatury (jako organu administracyjnego, który jest najlepiej zorientowany co do stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru) o sporządzenie listy obiektów, które według ich wiedzy przestały istnieć bądź zostały przeniesione do muzeów skansenowskich – zarówno tych, które już zostały skreślone z rejestru, jak i tych, które w dalszym ciągu w rejestrze tym figurują. Kolejnym etapem było pozyskanie decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych jako dokumentów podstawowych dla prawidłowego rozpoznania przedmiotu i granic ochrony (nie funkcjonowało jeszcze w tym czasie repozytorium cyfrowe tych dokumentów, utworzone dopiero podczas tworzenia bazy INSPIRE) oraz kart ewidencyjnych – jako podstawowej dokumentacji poszczególnych zespołów i obiektów. Pierwszym etapem weryfikacji w terenie było rozpoznanie obiektów oraz miejsc lokalizacji obiektów nieistniejących lub przeniesionych do skansenów wskazanych przez delegatury wojewódzkich urzędów ochrony zabytków. To wstępne rozpoznanie terenowe miało swoje uzasadnienie, założono bowiem (wobec braku załączników graficznych, zmian katastralnych, zmian własnościowych itp.), że w przypadku problemów z lokalizacją terenu i identyfikacją obiektów konieczna będzie pogłębiona kwerenda dokumentacji, analiza map i dopiero wówczas ewentualnie powtórna wizja lokalna w terenie. W praktyce weryfikacyjnej często o ustaleniu lokalizacji i potwierdzeniu istnienia bądź nieistnienia zabytku rozstrzygały przedwojenne jeszcze mapy katastralne (jeśli w decyzji wymieniony był numer działki), ale i nowsze studia historyczno-urbanistyczne miast (do których dołączano katalogi zabytków), a nawet fiszki obiektów. Często o ustaleniu lokalizacji zabytku decydowało imię i nazwisko właściciela wpisane w decyzji, choć i tych danych nie zawsze udawało się uzyskać – np. w przypadku decyzji z lat. 60. i 70. XX w. miejscowi informatorzy najczęściej mieli problemy z identyfikacją osoby wskazanej w decyzji jako właściciel.

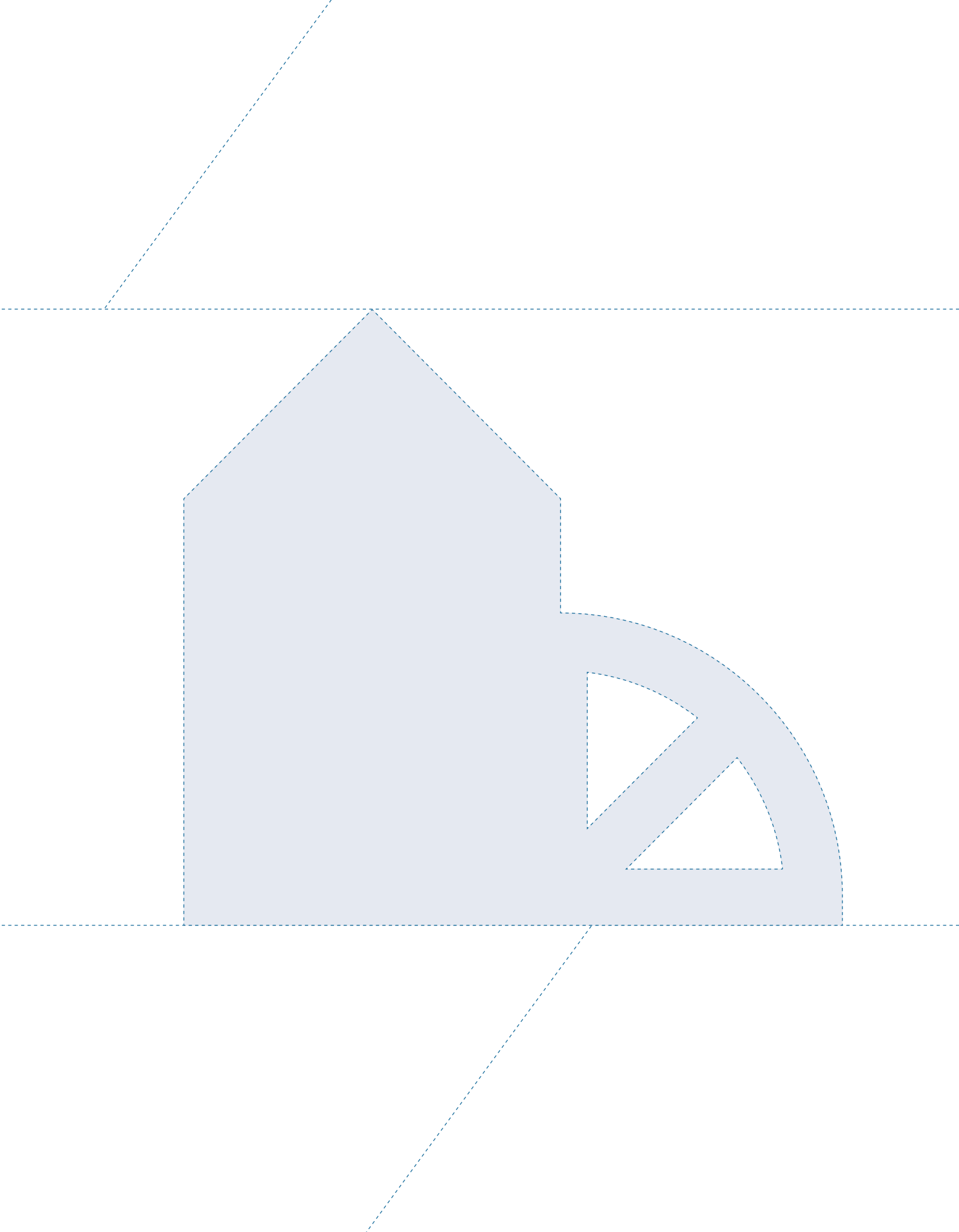
Kolejnym etapem była pełna weryfikacja rejestru zabytków nieruchomych w oparciu o bazę danych NID, polegająca na dotarciu do każdego obiektu wymienionego w decyzji. Najwięcej problemów w toku weryfikacji sprawiły obiekty zakwalifikowane jako niezidentyfikowane w terenie tak z powodu lakoniczności i niejednoznaczności zapisów w decyzji, jak i braku jakiegokolwiek dokumentacji pozwalającej na ich identyfikację. W dwóch przypadkach właściciel odmówił wejścia na teren posesji (dwa zespoły dworskie), w związku z tym obiekty z tych zespołów również uznano za niezidentyfikowane w terenie. Należy podkreślić, że do obiektów

zagrożonych zaliczano jedynie obiekty znajdujące się w katastrofalnym stanie technicznym, jako wskazanie dla Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do podjęcia natychmiastowych działań ratunkowych przy obiekcie. Oceny stanu technicznego w zdecydowanej większości dokonywano tylko w oparciu o wygląd zewnętrzny obiektu. Po weryfikacji terenowej sporządzono listę obiektów, które przeniesiono lub potencjalnie przeniesiono do muzeów skansenowskich z prośbą o potwierdzenie posiadania tych obiektów przez muzea oraz – jeśli zabytek znajdował się w muzeum – o informację, czy obiekt ma nadany numer inwentarzowy.

Po zakończeniu weryfikacji zabytków nieruchomych przeprowadzono weryfikację zabytków obszarowych. Należy zaznaczyć, że w przypadku decyzji, w których przedmiotem ochrony są nie tylko same układy urbanistyczne, ale także pojedyncze obiekty (wymieniane najczęściej w dodatkowych załącznikach), tych pojedynczych obiektów nie poddawano szczegółowej weryfikacji, koncentrując się na zawartych w ankietach weryfikacyjnych zagadnieniach bardziej ogólnych.

**ZAŁOŻENIA METODYCZNE
WERYFIKACJI
REJESTRU ZABYTKÓW
NIERUCHOMYCH
(KSIĘGI A I C)
W LATACH 2009–2017**

II. ZAŁOŻENIA METODYCZNE WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH (KSIĘGI A I C) W LATACH 2009–2017

Podstawą zestawień statystycznych wykorzystanych w Raporcie są dane z ogólnopolskich baz rejestru zabytków nieruchomych prowadzonych w Dziale Ewidencji i Rejestru Zabytków oraz Dziale Dokumentacji i Baz Danych o Zabytkach NID. Dane pozyskane z bazy danych Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków były podstawą weryfikacji rejestru zabytków w zakresie architektury i budownictwa, założeń zieleni oraz zabytkowych cmentarzy, natomiast geoprzestrzenna baza danych NID została aktywnie wykorzystana w obszarze związanym z weryfikacją zabytków archeologicznych wpisanych do księgi rejestru C oraz do weryfikacji zabytków obszarowych.

Baza danych Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków NID tworzona jest na podstawie treści dokumentów administracyjnych ustanawiających ochronę prawną zabytków wpisanych do rejestru. Uzupełnieniem informacji dotyczących cech zabytkowych znajdujących się w niej obiektów były ustalenia poczynione na podstawie aktualnej wiedzy o obiektach, istniejącej dokumentacji oraz weryfikacji terenowej rejestru przeprowadzonej w latach 2009–2015. Głównym celem bazy jest ustalenie zasobu wpisanego do rejestru oraz zgromadzenie o nim jednolitych informacji pozwalających na jego charakterystykę i uzyskanie scalonego obrazu statystycznego zasobu zabytków w Polsce. Jednakże trudności w przedstawieniu zasobu wpisanego do rejestru istnieją już na poziomie materiału źródłowego, czyli decyzji ustanawiających prawną ochronę zabytków⁴. Dokumenty administracyjne, wydawane od niemal

---

⁴ Szerzej aspekt ten omówiony został w *Raporcie o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce* w części poświęconej charakterystyce aktów administracyjnych ustanawiających ochronę konserwatorską zabytków wpisanych do rejestru.

90 lat w oparciu o kolejne akty prawne dotyczące prowadzenia rejestru zabytków⁵, nadal obowiązują, chociaż zmieniło się znaczenie prawne i rozumienie niektórych terminów określających przedmiot ochrony, a podejście konserwatorskie w wielu obszarach uległo znacznej ewolucji. Dokumenty te odzwierciedlają preferencje poszczególnych urzędów oraz zmieniający się na przestrzeni czasu sposób określania przedmiotu ochrony prawnej. Dlatego tworzą zbiór bardzo niejednorodny, szczególnie pod względem sformułowań stosowanych w treściach decyzji dotyczących przedmiotu ochrony, ale też poziomu szczegółowości we wskazaniu zabytków objętych ochroną. Niejednoznaczność określenia przedmiotu wpisu do rejestru zabytków oraz bardzo częste niezgodności w treściach samych decyzji (rozstrzygnięciach, uzasadnieniach i załącznikach) – powodują trudności z uzyskaniem jednoznacznych ustaleń, co właściwie stanowi przedmiot wpisu do rejestru, jaki jest status ochrony zabytku oraz jakie są jego cechy historyczne i wartość zabytkowa. Powyższe nieprawidłowości oraz cechy dokumentów administracyjnych ustanawiających zakres ochrony konserwatorskiej zabytków – wobec możliwości przyjęcia różnych zasad ich interpretacji – mogą w konsekwencji prowadzić do rozbieżnych danych o zabytkach w wykazach poszczególnych instytucji sprawujących ochronę (wojewódzkie urzędy ochrony zabytków) bądź gromadzących dane i wiedzę o zabytkach (NID).

Mając na względzie powyższe rozbieżności i zróżnicowanie dokumentów w prowadzonej w NID krajowej bazie zabytków wpisanych do rejestru, zrezygnowano ze ścisłego zapisu sformułowań użytych w rozstrzygnięciach poszczególnych decyzji administracyjnych. W celu uzyskania scalonego, jednolitego obrazu statystycznego zasobu wpisanego do rejestru zabytków w skali całego kraju, przyjęto stałe dla całego zbioru zasady interpretacji treści decyzji o wpisie do rejestru zabytków w zakresie:

- wskazania zabytków wpisanych do rejestru, zwłaszcza wobec zabytków stanowiących części składowe obiektów złożonych lub zespołów historycznych oraz elementów układów urbanistycznych i ruralistycznych bądź też obszarów ochronnych,
- stosowania ogólnopolskiej terminologii określania obiektów,
- ogólnopolskiej kategoryzacji zabytków stosowanej od 1996 r. (w NID, a wcześniej w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i Krajowym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków), tj. podziału zasobu na rodzaje funkcjonalne.

Powyższa metodologia bazy rejestru znalazła odzwierciedlenie w publikowanych statystykach Raportu. Uwzględnione są w nich wskazane w treści decyzji zabytki:

- wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, tj. obiekty wymienione jako przedmiot ochrony w rozstrzygnięciu decyzji,
- stanowiące części składowe zespołów historycznych określonych w rozstrzygnięciu decyzji (zespołów rezydencjonalnych, kościelnych, klasztornych, obronnych, przemysłowych, zabudowy mieszkalnej, gmachów użyteczności publicznej itp.), tj. obiekty wchodzące w skład

⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz.U. z 1928 Nr 29, poz. 265 ze zm.), ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. z 1962 Nr 10, poz. 48 ze zm.), ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014, poz. 1446 ze zm.).

zespołów wyszczególnione w treści decyzji jako posiadające wartości zabytkowe objęte ochroną⁶,

- będące elementami historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych (w tym m.in. zabudowa wyszczególniona w treści decyzji jako posiadająca wartości zabytkowe objęte ochroną),
- które w decyzjach są określone w sposób uogólniony, lecz została określona ich liczba (np. „trzy budynki gospodarcze wchodzące w skład zabudowy folwarku”).

W statystykach nie zostały natomiast uwzględnione „zespoły” rozumiane jako związane ze sobą funkcjonalnie grupy obiektów wpisane jedną bądź kilkoma decyzjami (np. zespoły dworsko-folwarczne, linie kolejowe, zespoły cukrowni), w tych przypadkach liczone były wyłącznie ich elementy składowe. Zasada ta przyjęta została ze względu na zróżnicowany sposób dokonywania wpisu do rejestru zespołów i ich elementów składowych oraz trudności w jednoznacznym uznaniu zespołu za objęty ochroną prawną dla obiektów wpisanych do rejestru na podstawie starszych dokumentów, gdy stanowisko konserwatorskie w tym zakresie różniło się od obecnego. Nie zostały też uwzględnione, niekiedy wymieniane w decyzjach, „części budynków” (np. kaplice stanowiące integralne części kościołów, bramy w ciągu ogrodzeń). Jednocześnie w przypadku decyzji niejednoznacznych, rozstrzygnięcia i załączniki zwykle interpretowano w taki sposób, by ująć w bazie wszystkie wymienione w dokumentach objekty.

W zestawieniach statystycznych Raportu zabytki przedstawione zostały w podziałach zgodnych z ich lokalizacją administracyjną, ze stanem własności oraz z cechami historycznymi w odniesieniu do stanu zachowania oraz sposobu użytkowania. Wyodrębnione na potrzeby opracowania cechy historyczne to:

- funkcja pierwotna zabytku w podziale na 11 kategorii (sakralne, obronne, mieszkalne, zabytkowa zieleni, cmentarze, gospodarcze, folwarczne, przemysłowe, rezydencjonalne, użyteczności publicznej oraz inne),
- materiał, z którego wzniesiona została zasadnicza część zabytku, dominująca w jego strukturze, w 9 kategoriach (DREWNIANE WIEŃCOWA I INNE – objekty drewniane konstrukcji wieńcowej, sumikowo-łatkowej, szkieletowej wyłącznie z wypełnieniem drewnianym oraz inne, DREWNIANE SZKIELETOWE – objekty konstrukcji szkieletowej drewnianej z wypełnieniem innym niż drewniane, MUROWANE CEGLANE, MUROWANE KAMIENNE, ZIEMNE, GLINOBITKA, BETONOWE, METALOWE oraz RUDA DARNIOWA),
- czas powstania obiektu odnosi się do najwcześniejszej zidentyfikowanej fazy powstania części zabytku, zachowanej niekiedy również w formie reliktu. W zestawieniach statystycznych nie są uwzględnione kolejne fazy budowy często determinujące obecny wygląd zabytku.

⁶ Wyjątkowo, w przypadkach zbyt ogólnego określenia przedmiotu ochrony w treści decyzji (np. zespół klasztorny lub dworski) doprecyzowywano na podstawie ustaleń merytorycznych, jakie objekty wchodzi w jego skład, i informacje te uwzględniano w bazie danych, by utrzymać jednolity dla kraju poziom szczegółowości informacji. W tym przypadku zapis informacji o poszczególnych obiektach, np. pochodzących z różnych faz budowy, pozwala na ujęcie ich w statystykach na równi z tymi, które są wyszczególnione w treści precyzyjniejszych decyzji, dotyczących analogicznych założeń zabytkowych.

Poza tym brano również pod uwagę:

- lokalizację w granicach jednostek administracyjnych (województwa i powiaty),
- rodzaj własności zabytków w 6 kategoriach (państwowe, samorządowe, prywatne, kościołów i związków wyznaniowych, inne oraz mieszana).

Dane zawarte w bazie Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków NID stały się materiałem wyjściowym do weryfikacji terenowej rejestru zabytków (księga rejestru A), rozpoczętej w 2009 r. i prowadzonej przez oddziały terenowe NID do 2015 r. Podjęcie działań przy weryfikacji rejestru zabytków początkowo związane było z realizacją jednego z głównych postulatów *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych* z 2004 r. – uporządkowania rejestru zabytków poprzez m.in. skreślenie obiektów nieistniejących oraz przeniesionych do muzeów (skansenów). Zasadniczym celem przeprowadzonej weryfikacji było określenie faktycznego zasobu chronionych prawem zabytków nieruchomych. Dodatkowymi celami było sprawdzenie i uzupełnienie informacji zawartych w bazie danych NID o poszczególnych zabytkach, zwłaszcza dotyczących ich materiału, chronologii i aktualnego stanu własnościowego, oraz zebranie nowych informacji poszerzających zakres dostępnych danych i sporządzenie dokumentacji fotograficznej. Nie przewidziano natomiast szczegółowej oceny stanu technicznego poszczególnych obiektów, jak też analiz mających na celu określenie koniecznych korekt granic i zakresów ochrony konserwatorskiej. Jako materiał uzupełniający weryfikację opracowano również spisy obiektów proponowanych do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Weryfikacja rejestru zabytków nieruchomych objęła obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych (księga A) przed wrześniem 2008 r. Składała się z dwóch etapów: analizy gabinetowej dokumentów administracyjnych⁷ i materiałów ewidencyjnych⁸ oraz lustracji terenowej. Podlegały jej zabytki architektury i budownictwa, założenia zieleni oraz cmentarze. Z weryfikacji rejestru w pierwszym etapie prac wyłączone zostały zabytki obszarowe (układy urbanistyczne i ruralistyczne)⁹.

W celu określenia stanu chronionych prawem obiektów nieruchomych zdefiniowano 7 grup weryfikacyjnych, z których 6 odnosi się do obiektów figurujących w rejestrze zabytków i skoncentrowanych jest na ich stanie zachowania. Były to obiekty:

- nieistniejące (rozebrane, spalone, zburzone, których zarówno historyczne istnienie, jak i obecne nieistnienie nie budzi wątpliwości),
- które utraciły wartości zabytkowe (w wyniku daleko posuniętej dezintegracji substancji zabytkowej lub niszczącej przebudowy utraciły wartości, dla zachowania których zostały wpisane do rejestru zabytków; do grupy tej kwalifikowane są również obiekty o wątpliwej zasadności wpisu, co do których zachodzi podejrzenie, że w chwili objęcia ochroną takowej wartości nie posiadały),

⁷ Na tym etapie porównywano m.in. zapisy w udostępnionych wyciągach z bazy z dokumentami administracyjnymi, przede wszystkim decyzjami o wpisie do rejestru zabytków.

⁸ W miarę potrzeby także dokumentacji specjalistycznej i innych materiałów udostępnionych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków.

⁹ *Sprawozdanie krajowe z weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych, prowadzonej przez Oddziały Terenowe NID. Lata 2009–2010*, „Kurier Konserwatorski” 2012, nr 12.

- zagrożone, które jednak nie utraciły jeszcze wartości zabytkowych (zachowały wartości zabytkowe, dla których wpisano je do rejestru zabytków, lecz ich dalsze trwanie jest zagrożone z jakichkolwiek przyczyn),
- przeniesione do skansenów (pozostają w rejestrze zabytków mimo fizycznego przeniesienia ich do skansenów i wpisania do inwentarza muzealnego),
- translokowane (przeniesione w inne miejsce po dacie wpisania ich do rejestru zabytków),
- niezidentyfikowane w terenie (wskazanie ich w terenie na podstawie danych i opisów zawartych w decyzji o wpisie do rejestru jest niemożliwe).

Osobną grupę weryfikacyjną stanowiły obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków.

Pozostałe zabytki – które nie zostały zaliczone do żadnej z grup weryfikacyjnych, które w czasie prowadzonej lustracji terenowej nie były zagrożone zniszczeniem i nie utraciły posiadanych wartości zabytkowych oraz nie wymagały podjęcia pilnych działań konserwatorskich – natomiast mogły znajdować się w zróżnicowanym stanie zachowania, od złego do bardzo dobrego.

Dla obiektów zaliczanych do wymienionych wyżej grup weryfikacyjnych sporządzano tzw. kwestionariusze – ujednoczone dokumenty, zawierające oprócz podstawowych informacji o zabytku uzasadnienie kwalifikacji do danej grupy, m.in. krótki opis jego stanu i wskazanie przyczyn zagrożenia bądź zniszczenia. W przypadku obiektów, które utraciły wartości zabytkowe i nieistniejących, starano się również określić czas ich zniszczenia.

Dzięki jednolitości metodologicznej i zakresowi zlustrowanych obiektów – pomimo możliwych zastrzeżeń dotyczących aktualności danych i subiektywnych kryteriów oceny stanu zachowania – rezultaty podjętych działań weryfikacyjnych mogły stać się podstawowym materiałem źródłowym dla opracowania Raportu¹⁰. Zgromadzone w trakcie weryfikacji materiały, oprócz zakładanego wskazania obiektów, które powinny być wykreślone z rejestru zabytków, oraz uzupełniania i aktualizacji informacji o pozostałych zabytkach, posłużyły jako podstawa ogólnej oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych w województwie oraz diagnozy istniejących zagrożeń. W trakcie weryfikacji zgromadzono materiał pozwalający na analizę przyczyn zniszczenia obiektów nieistniejących i o utraconych wartościach zabytkowych oraz rodzajów występujących zagrożeń. Zarówno pozyskane dane statystyczne, jak i uwagi zawarte w kwestionariuszach i opisach zasobu zabytkowego poszczególnych powiatów stały się przedmiotem pogłębionych analiz, mających na celu ocenę stanu zachowania zabytków w skali województwa, wskazanie występujących zagrożeń oraz przyczyn niszczenia zabytków, a także opisu zależności pomiędzy charakterystyką obiektów (funkcją pierwotną, podstawowym materiałem, chronologią), ich sposobem aktualnego użytkowania i lokalizacją a stanem zachowania i stwierdzanymi zagrożeniami.

Wyłączenie z prowadzonej w latach 2009–2015 weryfikacji rejestru zabytków obszarowych spowodowało konieczność uzupełnienia na potrzeby Raportu weryfikacji o tę grupę

¹⁰ Opracowanie Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce było jednym z zadań Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017, którego założenia opracowano w 2013 r., a więc już w końcowym okresie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych przez NID.

zabytków nieruchomych. Prace przygotowawcze do weryfikacji zabytków obszarowych prowadzone były w NID od 2011 r. w ramach Zespołu ds. Wpisów Obszarowych. Prace zespołu koncentrowały się na analizie samych decyzji i załączników do tych dokumentów, a także analizie precyzji określenia w nich przedmiotu, granic i zakresu ochrony oraz wartości obszaru wpisanego do rejestru, tj. tych elementów, które stanowią o kompletności dokumentu z punktu widzenia dzisiejszych wymagań formalnoprawnych. W czasie prac określono 4 grupy typologiczne zabytków obszarowych: układ urbanistyczny, układ ruralistyczny, zespół zabudowy i krajobraz kulturowy, do których przyporządkowano obszary objęte weryfikacją rejestru zabytków. Efektem prac zespołu była redakcja ankiety weryfikacyjnej zabytków obszarowych, składającej się z części A – rozpoznanie stanu prawnego; i części B – rozpoznanie terenowe. Forma i struktura ankiety pozwoliły na selektywne przeglądanie i sporządzanie zestawień statystycznych na potrzeby różnych analiz dotyczących tej grupy zabytków.

Część Raportu dotycząca zabytków obszarowych oparta została na weryfikacji przeprowadzonej przez pracowników oddziałów terenowych NID w latach 2015–2016. Weryfikacją objęto zabytki obszarowe wpisane do rejestru przed 2014 r.¹¹ Celem weryfikacji była próba uporządkowania rejestru poprzez zdefiniowanie przedmiotu ochrony poszczególnych zabytków obszarowych, w odniesieniu do zasięgu ochrony i wyznaczonych granic wpisu, rozpoznanie stanu zachowania, zdiagnozowanie zagrożeń mających wpływ na utratę wartości zabytkowych oraz desygnowanie wad formalnoprawnych decyzji wpisujących obszary do rejestru zabytków. Proces weryfikacji pod względem metodologicznym prowadzony był podobnie jak w przypadku zabytków nieruchomych, w oparciu o zestandaryzowaną ankietę weryfikacyjną. Prace prowadzono dwuetapowo.

W pierwszym etapie obejmowały one analizę dokumentów (decyzji, orzeczeń) pod względem poprawności, kompletności i zawartości merytorycznej oraz analizę dokumentacji naukowych i konserwatorskich dotyczących poszczególnych obszarów, których treści mogłyby przybliżyć przedmiot ochrony i jego granice w sytuacji, gdy decyzja takich danych nie zawierała.

Na tym etapie prac przedmiotem rozpoznania były: aktualne dane administracyjne zabytków obszarowych, przedmiot ochrony, strefa ochrony konserwatorskiej, sformułowanie zakresu ochrony zawarte w decyzjach lub w przywołanych dokumentacjach historycznych, materiały graficzne dołączone do decyzji (oryginalne i „interpretacyjne”) oraz korekty decyzji przeprowadzone w wyniku postępowań administracyjnych prowadzonych przez Generalnego Konserwatora Zabytków i wojewódzkich konserwatorów zabytków. Analiza zebranych informacji pozwoliła wyłonić te zabytki obszarowe, dla których do określenia przedmiotu ochrony, jego granic i zakresu ochrony zachodzi konieczność opracowania dodatkowych studiów historyczno-konserwatorskich.

Drugi etap polegał na lustracji w terenie zabytkowych obszarów wskazanych w decyzjach (o ile decyzje je określały) pod kątem oceny, czy przedmiot ochrony posiada rozpoznawalne

¹¹ Materiałem wyjściowym do weryfikacji był wyciąg z bazy danych rejestru zabytków nieruchomych prowadzonej w Dziale Ewidencji i Rejestru Zabytków NID, zaklasyfikowany jako „urbanistyka” według stanu na 2014 r., który był przedmiotem badań Zespołu ds. Wpisów Obszarowych.

granice w terenie i czy wiarygodny jest przekaz historyczny zawarty np. w układzie urbanistycznym. Dokonywano także oceny stanu zachowania wartości w poszczególnych grupach typologicznych obszarów:

- wartości historycznych – w zakresie stopnia zachowania nieprzekształconej autentycznej substancji, funkcji wewnątrz urbanistycznych/ruralistycznych i charakteru historycznej koncepcji przestrzennej,
- wartości artystycznych – w zakresie stopnia zachowania charakteru i zasad kompozycji z uwzględnieniem współczesnego zagospodarowania i zabudowy, np. po zniszczeniach wojennych, charakteru i typu rozplanowania historycznego, cech stylistycznych zabudowy i walorów krajobrazowych,
- wartości naukowych – w zakresie stopnia zachowania reprezentatywności obszaru dla regionu, epoki, stylu, a także miejsca związanego z wydarzeniami historycznymi.

Ocenie poddano również stan zachowania wszystkich elementów kompozycyjnych: elementów historycznego rozplanowania, tj. rysunku planu z okresu lokacji (sieć ulic, placów, dróg oraz parcelacji), historycznej zabudowy, jej autentycznej substancji i formy, usytuowanej według określonych zasad kompozycyjnych, tworzących wewnątrz urbanistyczne/ruralistyczne, komponowanej zieleni itp., oraz ekspozycji zabytkowego obszaru, tj. istniejących panoram, dominant, akcentów kompozycyjno-architektonicznych i krajobrazowych.

Planowane jest przeniesienie wszystkich danych z wypełnionych ankiet weryfikacyjnych zabytków obszarowych do aplikacji stworzonej przez NID w geoprzestrzennej bazie danych, z możliwością ich udostępnienia wojewódzkim konserwatorom zabytków w celu zapoznania się i zainicjowania ewentualnych korekt decyzji posiadających wady formalnoprawne. Korekta ta mogłaby polegać np. na wskazaniu do skreślenia z rejestru zabytków części obszaru, który utracił wartości (propozycja takiego obszaru określona w ankiecie weryfikacyjnej w formie graficznej), i doprecyzowaniu granic zabytku pozostającego w tym rejestrze.

Dane dotyczące zabytków archeologicznych (księga rejestru C) przedstawione w raporcie, zebrane zostały w trakcie weryfikacji zabytków archeologicznych prowadzonej w latach 2009–2017. Weryfikację przeprowadzili pracownicy NID z oddziałów terenowych oraz dawnego Działu Archeologii (po reorganizacji struktury NID: Zespołu ds. Zabytków Archeologicznych, Zespołu ds. Ekspertyz i Analiz Zabytków Archeologicznych oraz Zespołu ds. Standardów Badań i Ochrony Dziedzictwa), a także wykonawcy zewnętrzni z instytucji badawczych i muzealnych, archeologicznych firm prywatnych oraz archeolodzy prowadzący samodzielną działalność. Weryfikacja początkowo objęła wyłącznie wpisy do 2010 r., a jej koniec przewidziany był na 2012 r. Jednak w związku z nierównomiernym rozpoczęciem i prowadzeniem prac w poszczególnych województwach – termin weryfikacji uległ wydłużeniu. Wydłużenie terminu prowadzenia prac pozwoliło jednocześnie na powiększenie zbioru weryfikowanych zabytków do wszystkich wpisów wykonanych do kwietnia 2016 r.

Weryfikacja wykonana została według jednolitego kwestionariusza, a pozyskane dane oraz uwagi zebrano w zestandaryzowanych ankietach weryfikacyjnych. Mimo to nie dało się uniknąć wielu trudności opisowych, wynikających zarówno z różnorodnych zmiennych, jak i subiektywnej oceny poszczególnych osób wykonujących weryfikację. Niemniej jednak dostarczone

dane – dzięki częściom opisowym ankiet weryfikacyjnych zawierających uzasadnienie przedstawianych ocen – pozwalają na dokonywanie analiz stanu zachowania zabytków zarówno dla poszczególnych powiatów, jak i całego województwa. Dane z ankiet zostały przeniesione do aplikacji stworzonej na potrzeby osadzenia ich w środowisku geoprzestrzennej bazy danych oraz dalszych analiz.

Proces weryfikacji dla każdego zabytku składał się z dwóch części: gabinetowej oraz terenowej. Etap gabinetowy polegał na kwerendzie obejmującej analizę zapisów zawartych w decyzjach odnoszących się do zabytków archeologicznych, informacji zawartych w dokumentacji ewidencyjnej i badań archeologicznych, teczkach konserwatorskich zabytków przechowywanych w wojewódzkich urzędach ochrony zabytków, literaturze naukowej, dostępnych materiałach kartograficznych współczesnych i archiwalnych, zdjęciach lotniczych, satelitarnych oraz danych lotniczego skaningu laserowego (ALS – Airborne Laser Scanning) z projektu Informatycznego Systemu Osłony Kraju. Punktem wyjściowym były dane zawarte w krajowym rejestrze zabytków, ewidencji zabytków oraz bazy wykorzystujące środowisko systemu informacji przestrzennej (GIS – Geographic Information System), stworzone na ich podstawie.

W wyniku prac gabinetowych rozpoznane zostały kwestie dotyczące poprawności i kompletności poszczególnych decyzji i orzeczeń o uznaniu za zabytek, a także przedmiotu i granic ochrony oraz lokalizacji, powierzchni, formy własności i aktualnej przynależności administracyjnej zabytku. Na tym etapie stwierdzano istnienie załączników formalnych i nieformalnych do decyzji, a także potencjalną niezgodność między danymi zawartymi w decyzji i dokumentacji ewidencyjnej, archiwaliach, literaturze oraz dostępnych materiałach kartograficznych. W prowadzonej analizie uwzględniano istniejącą dokumentację administracyjną i konserwatorską (w tym mapy sytuacyjno-wysokościowe, modele 3D oraz fotografie lotnicze). Ważnym aspektem było również prześledzenie historii zabytku, historii badań na nim, w tym ustalenie stopnia przebadania stanowiska i odniesienie wyników tych badań do potrzeby zmiany przedmiotu i granic ochrony, a także uzyskanie danych o powiązaniu z innym zabytkiem (np. w obrębie skupisk osadniczych) i informacji o innych formach ochrony. Na podstawie analizy zebranych informacji wskazano również na ewentualną potrzebę aktualizacji danych administracyjnych.

Etap terenowy polegał na wizytacji miejsc wskazanych w decyzjach i ich otoczenia, a w przypadku błędnego określenia lokalizacji w sentencjach lub w załącznikach graficznych decyzji – także odnalezieniu miejsc rzeczywistego położenia zabytku. Tym samym w terenie oceniano poprawność merytoryczną zakresu ochrony: zgodność lokalizacji z decyzją i możliwość jej ustalenia, a także właściwe oznaczenie granic ochrony i potrzebę ich skorygowania. Dokonywano również oceny stanu zachowania zabytku, uwzględniając kwestie sposobu użytkowania terenu, zachowania formy terenowej i wartości krajobrazu kulturowego, częściowego lub całkowitego zniszczenia zabytku, występowania na powierzchni zabytków ruchomych i reliktywów obiektów nieruchomych widocznych na powierzchni, a także wskazywano występujące zagrożenia, jak rozorywanie, gospodarka leśna, działanie sił natury, inwestycje, wydobywanie kruszyw czy rabunek. Na tej podstawie w ankiecie zamieszczano uwagi dotyczące potrzeby działań konserwatorskich, oznakowania zabytku, zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie stanowiska, odstonięcia jej przez oddrzewienie lub odkrzewienie oraz sugerowa-

nej zmiany użytkowania terenu, niezbędnych badań ratowniczych czy propozycji objęcia go innymi formami ochrony, jak utworzenie parku kulturowego bądź uznanie za Pomnik Historii. W efekcie określana była zasadność wpisu w podziale na określone kategorie, ze szczególnym uwzględnieniem wpisów bardzo cennych, faktu częściowej utraty wartości zabytkowej, wpisów od początku wątpliwych oraz zabytków, które najprawdopodobniej utraciły posiadane wartości zabytkowe.

Weryfikacja pozwoliła na aktualizację danych krajowego rejestru zabytków oraz baz danych NID, a wyniki weryfikacji, poza wykorzystaniem w Raporcie, zostaną również przekazane odpowiednim wojewódzkim urzędom ochrony zabytków, jako podstawa do podejmowania czynności konserwatorskich. Jednocześnie nie zawsze była możliwość wykonywania weryfikacji terenowej o sprzyjającej porze roku i pogodzie, co odbijało się na możliwości ustalenia granic stanowisk archeologicznych, szczególnie na podstawie zasięgu występowania na powierzchni zabytków ruchomych. Wówczas w ankietach niezbędne było wskazanie potrzeby dodatkowej weryfikacji oraz wykonanie dokumentacji i ponownej weryfikacji w innym, sprzyjającym terminie.

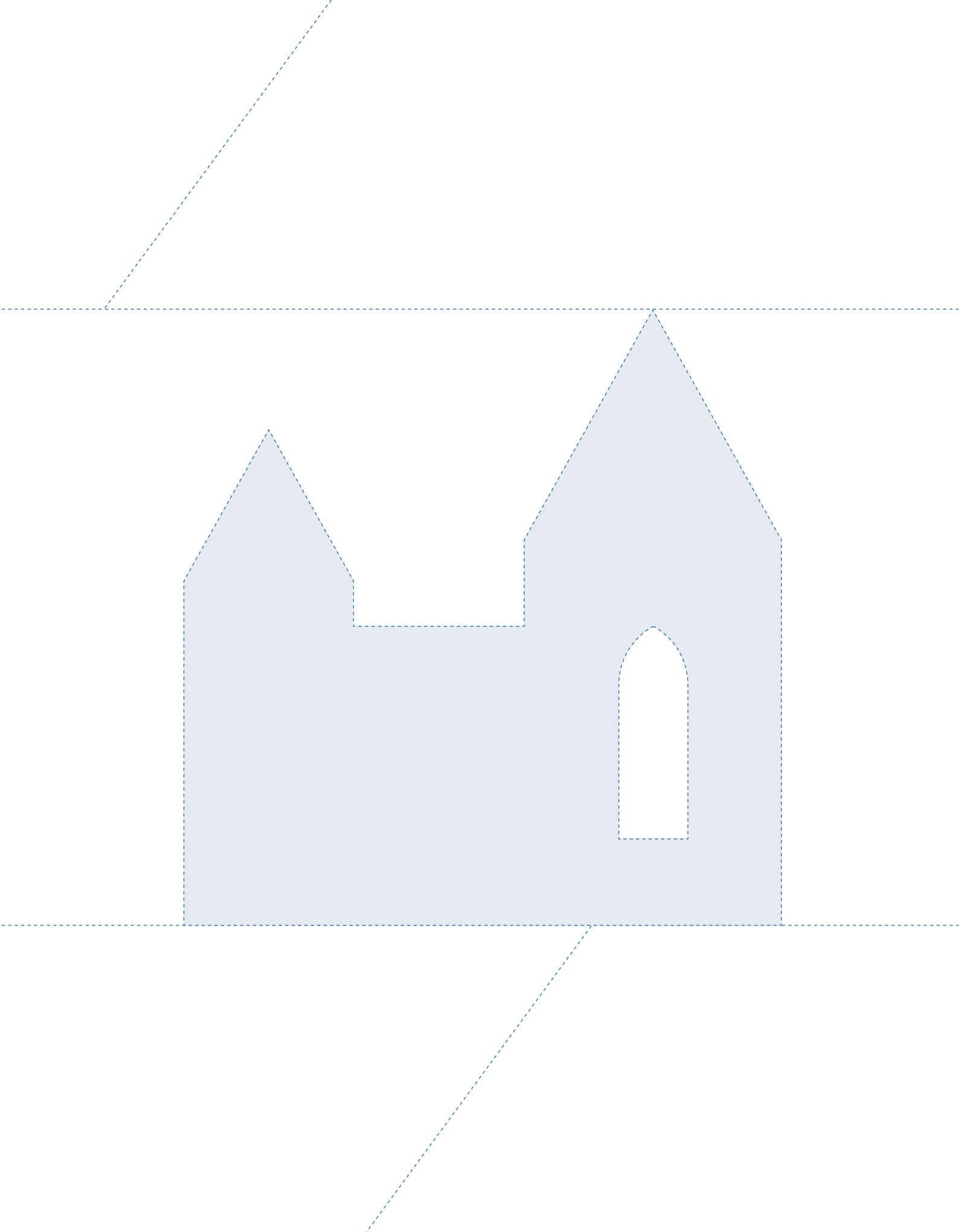
Na podstawie danych weryfikacyjnych wydzielono grupy zabytków pod względem stanu zachowania:

- zachowane zabytki nie zakwalifikowane do grup weryfikacyjnych (stanowiska archeologiczne zasadnie wpisane do rejestru zabytków i niepodlegające znaczącym zagrożeniom, zachowane prawdopodobnie w całości oraz niewymagające zabiegów konserwatorskich),
- zabytki zagrożone (stanowiska archeologiczne, które zachowały wartości zabytkowe uzasadniające ich pozostawienie w rejestrze, jednak zagrożone częściową utratą wartości oraz wymagające podjęcia zabiegów konserwatorskich, zabezpieczających bądź ratowniczych, także zabytki o częściowo utraconych wartościach, jednak w całości wpis pozostał zasadny nawet pomimo częściowych strat wartości zabytkowych),
- zabytki o utraconych wartościach i obiekty niezasadnie wpisane do rejestru (istniejące zabytki, które w wyniku częściowego zniszczenia najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe w zakresie uzasadniającym pozostawienie w rejestrze zabytków, przez co wpis stał się niezasadny, lub obiekty, które nigdy nie posiadały wartości zabytkowych uzasadniających wpisanie do rejestru zabytków),
- zabytki nieistniejące (stanowiska archeologiczne, które najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe i zostały w całości zniszczone, chociaż pierwotnie ich wpisanie do rejestru zabytków było zasadne),
- oraz jako odrębna grupa: obiekty, których nie można było poddać weryfikacji z różnych przyczyn niezależnych od weryfikujących (np. brak dostępu do zabytku) i nie udało się w sposób pewny potwierdzić istnienia zabytku w terenie, a co do których brak było wystarczających danych pozwalających określić zasadność wpisu (np. wyników wcześniej przeprowadzonych badań archeologicznych).

**PREZENTACJA ZASOBU
ZABYTKÓW WPISANYCH
DO REJESTRU**

III. PREZENTACJA ZASOBU ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU

1.

TŁO HISTORYCZNO-KULTUROWE

Województwo podkarpackie zajmuje większą część dorzecza Sanu i Wisłoki, a tym samym zajmuje teren pomiędzy Karpatami i doliną Wisły. Jest to obszar silnie zróżnicowany pod względem warunków naturalnych, jednak znaczna część Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Środkowobeskidzkiego należała do jednych z najdogodniejszych terenów dla osadnictwa na obszarze dzisiejszego kraju, m.in. ze względu na występowanie lessów. Społeczności neandertalczyków, będących łowcami i zbieraczami, migrowały na omawiany obszar w środkowym i górnym paleolicie, jednak ich ślady są enigmatyczne. Liczniejsze związane są z człowiekiem współczesnym (od ok. 35 tys. lat temu), jednak ich większe natężenie przypada od ok. 13–12 tys. lat temu. Od II połowy VI tysiąclecia p.n.e. Podkarpacie staje się jednym z najintensywniej zasiedlanych części kraju w związku z ekspansją społeczeństw rolniczych, z czym wiązało pojawienie się kultury ceramiki wstęgowej rytej. Około 4600 r. p.n.e. w wyniku oddziaływań połączonych z migracjami z terenów naddunajskich, uformował się kompleks lendziersko-polgarski oraz równoległe do niego kompleks malicki, wywodzący się ze społeczeństw wczesno-rolniczych. Mozaika kulturowa w IV tysiącleciu p.n.e. wzbogacona została o osadnictwo kultury pucharów lejkowatych, tj. środkowoeuropejskich społeczności wywodzących się z tradycji mezolitycznej, które przejęły umiejętność uprawy, hodowli i wyrabiania ceramiki. W wyniku interakcji pomiędzy nimi w II połowie tego tysiąclecia uformowała się kultura amfor kulistych, a u jego schyłku wraz z napływem zewnętrznych grup ludności pasterskiej w krótkim czasie nastąpiło upowszechnienie kultury ceramiki sznurowej wraz z szeregiem nowych zjawisk (m.in. pojawieniem się pochówków kurhanowych). W wyniku oddziaływań zakarpackich społeczeństw wczesnobrązowych ok. 2300–2100 r. p.n.e. nastąpiło rozpowszechnienie wywodzącej się z niej kultury mierzanowickiej. W XVIII w. p.n.e. w wyniku unifikacji kulturowej ukształtował się krąg trzciniecki, na który oddziaływały na terenie województwa podkarpackiego impulsy zakarpackie (powiązane z migracjami ludności). Część z nich przyczyniła się do powstania kultury łużyckiej pomiędzy ok. 1300 a 1200 r. p.n.e. Reprezentowana była ona na Podkarpaciu przez grupę tarnobrzeską, która trwała dalej we wczesnej epoce żelaza, podlegając w swym schyłkowym etapie wpływom halsztackim i scytyjskim. W V w. p.n.e. wyewoluował

z niej krąg pomorsko-podkloszowy, który w wyniku procesu latenizacji, któremu towarzyszyło również osadnictwo celtyckie, przekształcił się na przełomie III i II w. p.n.e. w kulturę przeworską. Osadnictwo tej jednostki trwało aż do okresu wędrówek ludów i zanikło wraz z masowym wyludnieniem w I połowie V w. n.e. Na obszarze województwa występują jedne z najwcześniejszych w kraju ślady osadnictwa słowiańskiego przypadającego na przełom V i VI w., a w trakcie VII–X w. nastąpiła jego stopniowa ekspansja regionalna i zagęszczanie. Od VIII w. trwało formowanie się organizacji wodzowskich (czego odzwierciedleniem było m.in. wznoszenie grodów), które zostało przerwane przez ekspansję Piastów i Rurykowiczów na przełomie X i XI w. W wyniku późniejszych procesów politycznych i społecznych teren województwa włączony został w obręb dwóch stref kulturowych, a powstała rubież polsko-ruska stała się trwałym zjawiskiem cywilizacyjnym aż do czasów współczesnych. Powstawanie ośrodków władzy i proto-miast w pełnym średniowieczu, a w późnym – ruch lokacyjny, w wyniku którego ukształtowała się sieć miast i wsi, miały kluczowy wpływ na ukształtowanie się obecnego zasobu dziedzictwa archeologicznego Podkarpacia.

Zasiedlenie obszarów województwa podkarpackiego, nie wkraczając w domenę archeologii, jest uchwytnie materialnie i źródłowo od wczesnego średniowiecza (z tego okresu zachowały się fragmenty budowli datowane na X/XI w.). Do połowy XIV w. był to obszar pogranicza polsko-rusko-węgierskiego, częściowo już zasiedlony, jednak największy wpływ na kształt osadnictwa wywarła intensywna kolonizacja tych terenów w XIV i XV w. Wymierzano wówczas nowe miasta i wsie, stare osady lokowano powtórnie na prawie niemieckim, a nieco później – na terenach trudniejszych do kolonizacji – wołoskim. Planowymi elementami takich nowych osad były m.in. kościoły i cerkwie (aż do XIX w. w większości drewniane). W obrębach organizmów miejskich, oprócz zabudowy mieszkalno-gospodarczej, powstawały zespoły klasztorne i budowle użyteczności publicznej. W związku z ustawicznym zagrożeniem (głównie tatarskim) z czasem miasta otaczano umocnieniami ziemnymi, a niejednokrotnie murami obronnymi. Nowe ośrodki miejskie powstawały często obok wcześniej istniejących grodów, które ustępowały miejsca nowocześniejszym zamkom. To planowe osadnictwo ukształtowało się ostatecznie w XVI i XVII w.

Nowożytny ośrodki miejskie zakładano już w oparciu o nowe tendencje w urbanistyce (projektowano i realizowano m.in. ufortyfikowane układy sprzężone miasta z zamkiem – siedzibą właścicieli). Wiek XVI i początek XVII w. to okres stabilizacji gospodarczej, rozkwitu handlu i rzemiosł. W większych ośrodkach miejskich pierzeje rynkowe zapełniły się zwartą zabudową murowaną. Duży wpływ na kształt i rodzaj zabudowy w miastach wywarły liczne pożary (np. w Jarosławiu po wielkim pożarze w 1625 r. nakazano zabudowę murowaną). Nie miały wpływ na stan zasobu wywarły także ustawiczne napady tatarskie (w samym tylko XVII w. było ich 8), a także rabunkowe przemarsze wojsk kozackich, szwedzkich i siedmiogrodzkich. W końcu XVIII w., w wyniku rozbiorów Rzeczypospolitej, cały obszar województwa znalazł się w granicach Austrii. Zaborcy bez sentymentów doprowadzili do rozbiórki wielu istotnych budowli, a po reformie kościelnej z 1785 r. skasowali szereg zgromadzeń zakonnych, konfiskując ich majątek. Wspomniana wyżej reforma doprowadziła do wypracowania stypizowanych, charakterystycznych projektów budowli sakralnych, które następnie licznie realizowano na terenie

całej Galicji. Istotny wpływ na kształt obecnego zasobu zabytkowego miały reformy administracyjne monarchii habsburskiej przeprowadzone w latach 60. XIX w., które przyczyniły się do powstania wielu budowli samorządowych, organizacji społecznych, instytucji finansowych itp. W II połowie XIX w. na terenie obecnego województwa podkarpackiego zbudowano kilka linii kolejowych, które z wielu względów miały istotny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy i tym samym na zasób zabytkowy (nie tylko infrastruktura kolejowa). Nie można także zapominać o roli, jaką na tych terenach odegrał przemysł naftowy. Strategiczne znaczenie Bramy Przemyskiej i samego Przemysła jako węzła kolejowego przyczyniło się do lokalizacji i budowy w oparciu o to miasto potężnego zespołu obiektów obronnych zwanych Twierdzą Przemysł. Obsługa tak wielkiego kompleksu wymagała utrzymania potężnego garnizonu wojskowego (128 tys. ludzi), a to prowadziło z kolei do powstania licznych obiektów zaplecza, budynków mieszkalnych, gastronomii itp., pobudzając jednocześnie rozwój miasta i okolicy na niespotykaną wcześniej skalę. Szereg cmentarzy wojennych (w większości zaprojektowanych) związanych z zaciętymi walkami toczonymi na tych terenach przez wojska austro-węgierskie i rosyjskie pozostała po sobie I wojna światowa. Okres dwudziestolecia międzywojennego to czas odbudowy kraju po zniszczeniach wojennych, ale także „plac budowy” Centralnego Okręgu Przemysłowego z zupełnie nową jakością architektoniczną, kontynuowaną lepiej lub gorzej jeszcze w pierwszym dziesięcioleciu po II wojnie światowej. Niepowetowane straty, zwłaszcza w zasobie związanym z kulturą żydowską (niszczonym przez Niemców już w 1939 r.) czy budynków użyteczności publicznej, wysadzanych przez Niemców podczas odwrotu, przyniosła II wojna światowa. Wspomnieć tu należy o zagładzie Jasła – jednego z ważniejszych ośrodków miejskich. Niestety, zasób zabytkowy niewiele lepiej traktowany był w PRL. Wielkie straty poniósł zwłaszcza zasób obiektów dworskich i folwarcznych, ale także zasób świątyń obrządku wschodniego. W latach 1947–1950 przeprowadzona została operacja pacyfikacyjna przeciwko UPA zwana akcją „Wisła” połączona z wysiedlaniem ludności ukraińskiej i łemkowskiej na tzw. Ziemie Odzyskane. W wyniku tej akcji opustoszały głównie tereny Bieszczad i Beskidu Niskiego, zniszczeniu uległy liczne wsie, a inne ocalałe obiekty – przede wszystkim cerkwie – pozbawione zostały użytkownika i funkcji.

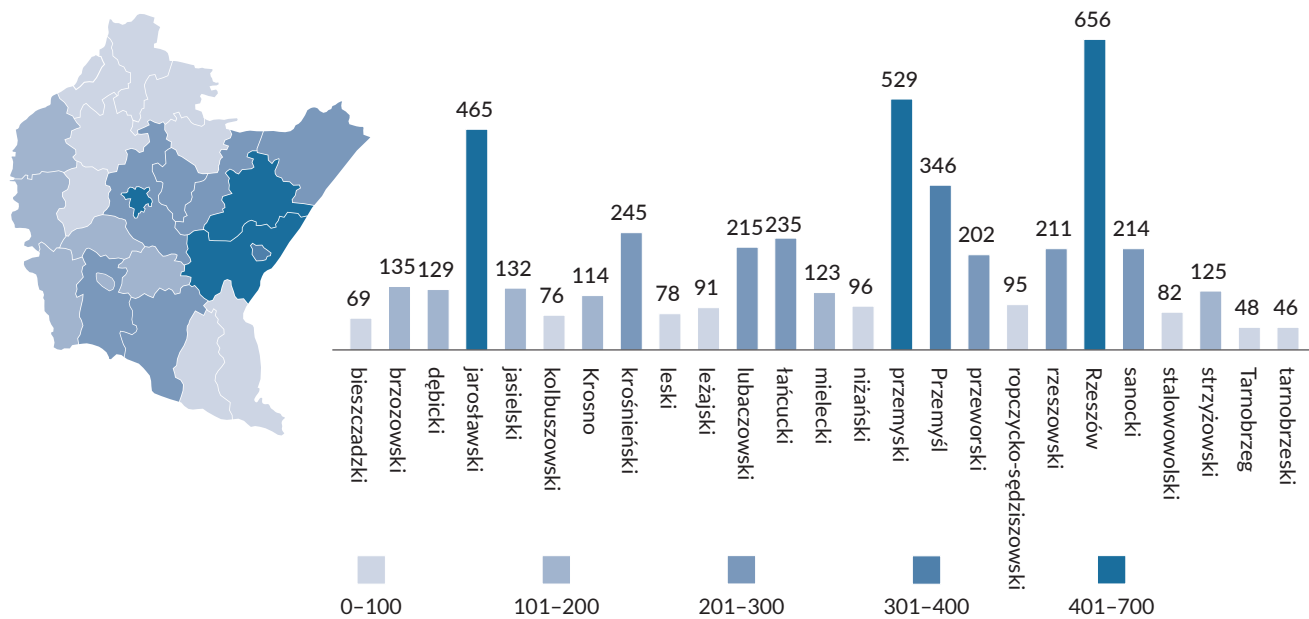
Teren obecnego województwa podkarpackiego był w ciągu wieków regionem pogranicza etnicznego, politycznego i religijnego. To historycznie uwarunkowane położenie „na pograniczu kultur” miało decydujący wpływ na ukształtowanie zachowanego do dziś dziedzictwa kulturowego. Warunki geograficzne i przyrodnicze oraz niezwykła różnorodność zasobu dziedzictwa kulturowego będąca świadectwem wielonarodowości i wielowyznaniowych tradycji tych ziem sprawia, że krajobraz kulturowy dzisiejszego województwa jest bogaty, zróżnicowany i niejednorodny.

2.

PREZENTACJA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA

Na terenie województwa podkarpackiego do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych było 4757 obiektów (według stanu na 30 kwietnia 2016 r.), co stanowiło 6,71% wszystkich zabytków w skali kraju. Spośród tych zabytków 6 obiektów uznanych zostało za dobro UNESCO w ramach dwóch wpisów seryjnych: 2 kościoły drewniane: w Bliznem i Haczowie (Kościół drewniane południowej Małopolski), oraz 4 cerkwie drewniane: w Chotyńcu, Radrużu, Smolniku i Turzańsku (Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat), co stanowi ok. 13% wszystkich wpisów na Listę UNESCO w Polsce. Za Pomniki Historii uznano dwa zespoły: zespół klasztoru oo. Bernardynów w Leżajsku i zespół zamkowo-parkowy w Łańcucie. Stanowi to ok. 3% wszystkich obiektów wpisanych na listę Pomników Historii¹². Wśród innych obiektów o wartości ponadregionalnej wymienić można m.in. kopalnię ropy naftowej w Bóbrce, zabytkowe zespoły miejskie w Jarosławiu, Krośnie i Przemyślu, zespół Twierdzy Przemyśl, zespoły zamkowe w Baranowie Sandomierskim i Krasiczynie oraz zespół pałacyku myśliwskiego w Julinie (Wydrzu).

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE TERYTORIALNYM
(STAN NA 30.04.2016 R.)

¹² W chwili obecnej dwa wnioski o uznanie za Pomnik Historii (zespół zamkowy w Krasiczynie i zespół cerkiewny w Radrużu) uzyskały pozytywną rekomendację Rady Ochrony Zabytków i oczekują na podpis Prezydenta RP. Dwa kolejne wnioski (kopalnia ropy naftowej w Bóbrce i zespół Twierdzy Przemyśl) zostały złożone do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Obszar województwa jest zróżnicowany pod względem nasycenia zabytków wpisanych do rejestru, przy czym łatwo dają się wyodrębnić dwa regiony o najszcuplejszym zasobie zabytkowym. Są to (lub były) tereny najmocniej zalesione: dawnej Puszczy Sandomierskiej (np. powiaty tarnobrzeski – 46 zabytków, kolbuszowski – 76, stalowowolski – 82, niżański – 96) oraz Bieszczad (powiaty bieszczadzki – 69 zabytków, i leski – 78). W przypadku terenu Bieszczad oraz Beskidu Niskiego ogromna część zasobu została utracona podczas walk polsko-ukraińskich, zwłaszcza w latach 1945–1947, oraz wskutek deportacji ludności łemkowskiej i ukraińskiej. Łatwo można także wyodrębnić obszary o zdecydowanie największym zasobie zabytkowym, wynikającym głównie z roli, jaką w różnych okresach historycznych odgrywały ich ośrodki miejskie (powiaty rzeszowski – 656 obiektów, jarosławski – 465, przemyski – 346). Najliczniejsze zgrupowania zabytków wpisanych do rejestru występują w historycznych ośrodkach miejskich (Przemysł – 529 obiektów, Rzeszów – 211, Jarosław – 208). Skalę zróżnicowania obrazuje porównanie dwóch bardzo zbliżonych powierzchniowo powiatów: najmniej zasobnego w zabytki powiatu bieszczadzkiego (69 obiektów) i najzasobniejszego – powiatu rzeszowskiego (656).

Najliczniejszą grupą zabytków podzielonych według ich funkcji pierwotnej stanowią budynki mieszkalne (1438 obiektów, co stanowi blisko 1/4 całego zasobu w skali województwa) oraz obiekty sakralne (1099). Dwie następne grupy pod względem liczby są znacznie mniej liczne od ww. grup. Są to cmentarze (389 obiektów) i zieleń (350). Z kolei najmniej liczną grupą są zamki (19 zabytków), założenia urbanistyczne (52) i obiekty przemysłowe (76).

Interesująco rozkłada się udział procentowy poszczególnych grup zabytków z terenu województwa podkarpackiego w skali kraju. Zbliżoną, najwyższą procentowo grupę tworzą obiekty sakralne (8,53%), obronne (8,51%), cmentarze (8,10%) oraz obiekty sklasyfikowane jako inne, tj. ogrodzenia, bramy, studnie, mury oporowe itp. (8,46%). Budynki mieszkalne, które są najliczniejszą grupą zabytków w województwie podkarpackim, stanowią w skali kraju 7,33% zasobu. Najmniej korzystnie w tym ujęciu statystycznym w skali kraju wypadają obiekty przemysłowe (3,06%).

Grupę budownictwa mieszkalnego reprezentują przede wszystkim domy mieszkalne i kamienice, a znacznie mniej licznie – wille. W tej kategorii mieszczą się także bardzo nieliczne drewniane chałupy – dawniej typowy element krajobrazu kulturowego regionu. Drugą co do wielkości grupą jest budownictwo sakralne, głównie kościoły i cerkwie, a zdecydowanie rzadziej synagogi. Zupełną rzadkością są natomiast budowle sakralne z kręgu protestanckiego. Kolejną, stosunkowo dużą grupą są cmentarze, głównie rzymskokatolickie i greckokatolickie, wojenne i żydowskie, ale także ewangelickie czy epidemiczne. Warto zaznaczyć, że większość cmentarzy wojennych to obiekty powstałe według projektów architektonicznych. Liczną grupę obiektów tworzą także parki i ogrody (350 obiektów, 4,70% w skali kraju). Są to bardzo zróżnicowane obszary zielone, od kilkuhektarowych, dobrze zachowanych założeń związanych z pałacami, poprzez parki dworskie i zieleń miejską, po kiluarowe relikty czy przydomowe i klasztorne ogrody. Podobną pod względem liczby obiektów grupę stanowią budynki użyteczności publicznej (293 obiekty, 6,23% w skali kraju) i budynki folwarczne (292; 5,48%).

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ
(STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Urbanistyka	Sakralne	Obronne	Publiczne	Zamki	Rezydencjonalne	Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	Razem
Bieszczadzki	0	45	0	2	0	0	0	0	0	3	3	16	0	69
Brzozowski	0	52	0	5	0	11	16	12	8	7	1	10	13	135
Dębicki	2	37	1	2	0	17	26	12	2	6	1	15	8	129
Jarosławski	4	75	8	43	2	16	22	30	14	181	5	30	35	465
Jasielski	0	42	0	5	1	12	15	15	0	12	0	12	18	132
Kolbuszowski	1	23	0	1	0	4	7	15	6	3	0	8	8	76
Krosno	1	9	0	9	0	4	5	0	4	71	2	2	7	114
Krośnieński	1	65	0	17	1	22	26	23	6	35	9	14	26	245
Leski	1	29	4	7	2	3	6	3	1	10	2	5	5	78
Leżajski	0	29	2	5	0	2	9	6	3	22	0	7	6	91
Lubaczowski	0	76	3	9	1	5	13	4	4	9	2	63	26	215
Łańcucki	1	18	2	11	1	3	34	28	20	87	7	4	19	235
Mielecki	0	35	5	10	1	8	13	4	1	27	1	10	8	123
Niżański	3	19	0	3	1	2	5	4	1	14	5	37	2	96
Przemysł	25	37	17	75	1	5	13	3	14	287	12	7	33	529
Przemyski	1	159	29	9	3	18	28	34	3	8	2	36	16	346
Przeworski	2	43	3	15	1	11	15	24	12	32	10	19	15	202
Ropczycko-sędziszowski	0	23	2	3	0	13	18	14	2	7	0	9	4	95
Rzeszów	2	22	1	18	1	5	18	3	1	115	1	6	18	211
Rzeszowski	3	88	3	14	1	13	20	19	10	441	4	18	22	656
Sanocki	1	91	2	14	1	9	21	9	3	30	2	17	14	214
Stalowowolski	1	23	0	7	0	2	4	8	2	7	2	21	5	82
Strzyżowski	1	38	12	3	0	12	10	13	5	9	4	12	6	125
Tarnobrzeg	1	8	0	6	0	3	3	8	2	7	1	4	5	48
Tarnobrzesci	1	13	0	0	1	4	3	1	3	8	0	7	5	46
Województwo	52	1099	94	293	19	204	350	292	127	1438	76	389	324	4757
Polska (całość zasobu rejestru zabytków)	1076	12890	1105	4706	405	4847	7449	5332	2336	19626	2482	4802	3829	70885
Udział woj. w kraju (%)	4,83%	8,53%	8,51%	6,23%	4,69%	4,21%	4,70%	5,48%	5,44%	7,33%	3,06%	8,10%	8,46%	6,71%

Z budynków użyteczności publicznej wymienić należy ratusze, szkoły, siedziby władz samorządowych, budynki sądów, siedziby organizacji społecznych ze specyficznymi dla obszaru dawnej Galicji budynkami Towarzystw Gimnastycznych i szereg innych budowli. Budownictwo folwarczne oraz gospodarcze reprezentują głównie spichlerze, stajnie, obory, stodoły, wozownie. Zdecydowanie rzadziej występują kuźnie, a także – pojedynczo – inne budynki gospodarcze (suszarnia nasion czy holendernia). Budynki folwarczne na terenie województwa podkarpackiego charakteryzują się prostą formą i bryłą. Elementy dekoracyjne – poza nielicznymi wyjątkami – są w tych budynkach bardzo skromne lub nie występują wcale (oprócz zespołów folwarcznych usytuowanych w bliskim sąsiedztwie najokazalszych rezydencji, jedynie

spichlerze dworskie są niekiedy dekorowane bardziej okazale). Grupę liczącą 204 budynki (4,21% w skali kraju) stanowią obiekty rezydencjonalne (dwory i pałace). Kolejne dwie grupy w podziale według funkcji pierwotnej stanowią obiekty obronne (94 obiekty, 8,51% w skali kraju) i przemysłowe (76; 3,06%). Spośród obiektów obronnych wyróżnia się unikalny nie tylko w skali województwa zespół fortów, baterii i szańców związanych z Twierdzą Przemyśl. W stosunkowo dobrym stanie zachowały się umocnienia kilku zespołów kościelnych i klasztornych (mury obronne, baszty, fortyfikacje kleszczowe). Warto wspomnieć także o nowożytnych fortyfikacjach ziemnych, a w zasadzie o ich pozostałościach, występujących głównie we wschodnim pasie województwa. Reliktowo zachowały się miejskie mury obronne Przemyśla, Jarosława i Przeworska. Najmniej liczną grupę stanowią zamki. Do rejestru zabytków nieruchomości wpisanych zostało 19 takich obiektów, przy czym 7 z nich to budowle użytkowane, a pozostałe są trwałymi ruinami.

W odniesieniu do większości zabytków w podziale według funkcji pierwotnej trudno mówić o obszarach o wyjątkowym zagęszczeniu zabytków określonego rodzaju. Można natomiast wyznaczyć zasięg występowania niektórych typów zabytków. Chodzi tu głównie o cerkwie zachowane na obszarze zamieszkanym dawniej przez ludność ruską (wschodni i południowy pas województwa). Duże zagęszczenie zabytków architektury obronnej występuje w okolicach Przemyśla, przede wszystkim za przyczyną pierścienia fortów i innych umocnień związanych z Twierdzą Przemyśl. Można także wyznaczyć pewien niewielki obszar o dużym nasyceniu zespołów dworskich i folwarcznych, głównie w okolicach Pruchnika, ściśle związany z urodzajnymi glebami ciągnącymi się pasmem równoleżnikowym od Kańczugi do Radymna.

W rejestrze zabytków nieruchomości województwa podkarpackiego figurują obiekty stanowiące świadectwo minionych epok na przestrzeni tysiąca lat. Najstarszy zabytek (relikty rotundy i palatium w Przemyślu) datowany jest na koniec X w. i obok najstarszych fragmentów kościoła Franciszkanów w Krośnie to jedyne wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiekty powstałe do połowy XIII w. (udział procentowy w skali kraju – 0,44%). Znacznie większą grupą (50 obiektów, 1,27% w skali kraju) są obiekty datowane na połowę XIII–XV w., z których ponad połowa to kościoły. Pozostałe zabytki z tego przedziału czasowego – reprezentowane najczęściej przez kilka obiektów – to zamki, mury obronne, fortyfikacje ziemne, dzwonnice, klasztory i inne. O wiele liczniej reprezentowane są obiekty z epoki nowożytnej – XVI–XVIII w. (933 zabytki, 5,61% w skali kraju). W tej grupie chronologicznej najliczniejsze są budynki sakralne i mieszkalne oraz budynki z założeń dworskich, pałacowych, folwarcznych, parki. Grupą zdecydowanie najliczniejszą są zabytki datowane na XIX w. (1875 obiektów, 6,09% w skali kraju). Drugą pod względem liczebności grupą są obiekty zabytkowe datowane na XX w. (964 obiekty, 6,91% w skali kraju).

We wszystkich grupach czasowych, od połowy XIII do XIX w. włącznie, najliczniej reprezentowane są obiekty sakralne. W obiektach tych najlepiej zachowały się cechy specyficzne dla poszczególnych okresów czasowych i uwarunkowań kulturowych. Łatwo wyodrębnić budowle gotyckie, barokowe czy też powstałe w stylu tzw. klasycyzmu józefińskiego (charakterystyczne budowle sakralne, które wznoszono według projektów urzędowych na ziemiach

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG CHRONOLOGII
Z WYŁĄCZENIEM UKŁADÓW URBANISTYCZNYCH (STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Do poł. XIII w.	Poł. XIII–XV w.	XVI–XVIII w.	XIX w.	XX w.	Brak danych	Razem obiektów
Bieszczadzki	0	0	14	23	18	14	69
Brzozowski	0	5	38	54	25	13	135
Dębicki	0	4	33	51	26	13	127
Jarosławski	0	4	142	152	71	92	461
Jasielski	0	5	47	56	13	11	132
Kolbuszowski	0	0	13	42	9	11	75
Krosno	1	3	31	34	44	0	113
Krośnieński	0	2	67	119	38	18	244
Leski	0	1	27	36	9	4	77
Leżajski	0	0	25	30	21	15	91
Lubaczowski	0	1	47	91	44	32	215
Łańcucki	0	2	19	106	58	49	234
Mielecki	0	1	27	56	29	10	123
Niżański	0	2	12	33	31	15	93
Przemyśl	1	4	61	215	172	51	504
Przemyski	0	1	55	197	77	15	345
Przeworski	0	6	46	87	49	12	200
Ropczycko-sędziszowski	0	1	28	43	12	11	95
Rzeszów	0	1	55	85	61	7	209
Rzeszowski	0	1	61	99	56	436	653
Sanocki	0	2	37	123	31	20	213
Stalowowlowski	0	0	10	37	20	14	81
Strzyżowski	0	2	26	46	35	15	124
Tarnobrzeg	0	2	7	32	6	0	47
Tarnobrzesci	0	0	5	28	9	3	45
Województwo	2	50	933	1875	964	881	4705
Polska (całość zasobu rejestru zabytków)	450	3950	16625	30812	13947	4025	69809
Udział woj. w kraju (%)	0,44%	1,27%	5,61%	6,09%	6,91%	21,89%	6,74%

zaboru austriackiego), ale też neogotyckie, neoromańskie, neobarokowe, charakterystyczne dla II połowy XIX i I ćwierci XX w.

Pokażną część zasobu stanowią budynki mieszkalne, które przeważają w zasobie zabytkowym obiektów datowanych na XX w. Dla okresu nowożytnego oraz dla XIX w. są to głównie kamienice, które zresztą nieznacznie przeważają w całym zasobie budynków o funkcji mieszkalnej. W przypadku kamienic trudno jednoznacznie wskazać czas ich powstania, ponieważ są to w większości budynki wielofazowe, z najczęściej XIX- i XX-wieczną dekoracją i detalem architektonicznym. Zaskakująco słabo są reprezentowane w zasobie budynki modernistyczne (choć z tego okresu zachowało się wiele cennych obiektów i zespołów zabytkowych, np. z czasów budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego).

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI
(STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Drewniane		Murowane		Ziemne	Glinobitka	Ruda darniowa	Betonowe	Metalowe	Brak danych	Razem
	wieńcowa/ inna	szkieletowe	cegłane	kamienne							
Bieszczadzki	36	0	17	0	0	0	0	0	0	0	53
Brzozowski	33	0	70	2	1	0	0	0	0	3	109
Dębicki	12	0	70	3	1	0	0	0	0	0	86
Jarosławski	33	0	366	0	2	0	0	0	1	7	409
Jasielski	24	0	70	8	0	0	0	0	0	3	105
Kolbuszowski	15	0	41	0	0	0	0	0	0	4	60
Krosno	6	0	94	6	0	0	0	0	0	0	106
Krośnieński	59	0	128	10	0	0	0	0	0	7	204
Leski	14	0	30	18	3	0	0	0	0	1	66
Leżajski	15	0	58	0	1	0	0	0	0	1	75
Lubaczowski	39	1	87	5	3	0	0	0	1	3	139
Łańcucki	64	0	130	0	1	0	0	0	0	1	196
Mielecki	11	0	82	0	5	0	0	0	0	2	100
Niżański	19	0	32	0	0	0	0	0	0	0	51
Przemyśl	3	2	462	3	3	0	0	5	1	5	484
Przemyski	47	0	206	8	6	0	0	11	1	2	281
Przeworski	28	2	128	5	1	0	0	0	0	2	166
Ropczycko-sędziszowski	13	0	52	0	2	0	0	0	0	1	68
Rzeszów	4	0	174	1	0	0	0	2	1	3	185
Rzeszowski	34	0	381	0	3	0	0	0	0	197	615
Sanocki	44	0	106	23	1	0	0	0	0	1	175
Stalowowolski	9	0	47	0	0	0	0	0	0	0	56
Strzyżowski	18	0	59	11	0	0	0	12	0	2	102
Tarnobrzeg	2	0	38	0	0	0	0	0	0	0	40
Tarnobrzesci	7	0	28	0	0	0	0	0	0	0	35
Województwo	589	5	2956	103	33	0	0	30	5	245	3966
Polska (całość zasobu rejestru zabytków)	5251	1041	47924	1805	185	11	5	305	180	851	57558
Udział woj. w kraju (%)	11,22%	0,48%	6,17%	5,71%	17,84%	0,00%	0,00%	9,84%	2,78%	28,79%	6,89%

Wpisane do rejestru zabytki są zróżnicowane pod względem materiału wykonania oraz zastosowanej konstrukcji. Najliczniejszą grupę stanowią obiekty murowane: ceglane (2956 zabytków, 6,17% w skali kraju) i o wiele mniej liczne, murowane z kamienia (103; 5,71%). Pokażną grupę tworzą obiekty drewniane o konstrukcji wieńcowej (589 zabytków, 11,22% w skali kraju), natomiast budynki drewniane o konstrukcji szkieletowej stanowią znikomą część zasobu (5; 0,48%). Porównywalne ilościowo są obiekty ziemne (33 zabytki, 17,84% w skali kraju) oraz betonowe (30; 9,84%). Najmniej liczne są obiekty metalowe (5 zabytków, 2,78% w skali kraju) oraz wymienione już wyżej drewniane, konstrukcji szkieletowej. Dużą grupę stanowią obiekty, co do których brak danych odnośnie do materiału (245 zabytków, 28,79% w skali kraju). W przypadku obiektów ceglanych trudno scharakteryzować ten zasób w sposób syntetyczny,

gdyż dotyczy on zdecydowanej większości obiektów wpisanych do rejestru zabytków o bardzo zróżnicowanych funkcjach, czasie powstania itp. O specyfice zasobu zabytkowego województwa decyduje przede wszystkim bardzo duża liczba drewnianych obiektów konstrukcji wieńcowej. Znaczącą ich część stanowią budynki sakralne – kościoły i cerkwie. Wszystkie obiekty z terenu województwa podkarpackiego wpisane na Listę UNESCO należą właśnie do tej grupy zabytków. Wśród obiektów drewnianych wyróżniają się także budynki reprezentujące zabudowę uzdrowską (Iwonicz-Zdrój) oraz małomiasteczkową (Pruchnik). Stosunkowo nielicznie reprezentowane jest drewniane budownictwo wiejskie zachowane *in situ* (znaczną część tego typu obiektów wpisanych do rejestru przeniesiona została do muzeów skansenowskich; wydaje się, że wpisów takich dokonywano właśnie pod kątem przeniesienia do skansenu, na co wskazują daty wpisów do rejestru i daty przeniesienia do skansenów).

Poza wcześniej opisanymi, cechą specyficzną jest występowanie licznych cmentarzy wojennych oraz cmentarzy różnych grup wyznaniowych (cmentarze rzymskokatolickie, greckokatolickie, prawosławne, kirkuty i jednostkowo cmentarze ewangelickie). Wydaje się, że dość charakterystyczna dla zasobu zabytkowego jest duża liczba kapliczek stanowiących typowy element krajobrazu kulturowego regionu (choć do rejestru wpisana jest tylko niewielka ich część). Zespołem wyróżniającym się na tle zasobu zarówno województwa, jak i Polski jest rozległy obszarowo i obejmujący dużą liczbę obiektów zespół umocnień Twierdzy Przemyśl. Wspomnieć też należy o dwóch specyficznych typach zespołów zabytkowych, do których należą zespoły wąskotorowych kolejek, z zachowanymi budynkami i infrastrukturą (kolejka bieszczadzka i kolej wąskotorowa Przeworsk – Dynów).

Do rejestru zabytków województwa podkarpackiego wpisano 44 zabytki obszarowe, co stanowi 4,48% tego zasobu w skali kraju. W województwie nie występują zabytki obszarowe wpisane na Listę UNESCO oraz uznane za Pomnik Historii. Jeśli chodzi o zabytki obszarowe wpisane do rejestru, należy zauważyć, że na terenie województwa nie wpisano do rejestru żadnego krajobrazu kulturowego ani otoczenia zabytkowego obszaru jako odrębnego wpisu do rejestru zabytków. Na terenie województwa podkarpackiego znajduje się kilkadziesiąt miast i miasteczek, których powstanie wiązać można z lokacją średniowieczną, najczęściej z zakładaniem miast na prawie magdeburskim w okresie rządów Kazimierza Wielkiego. Spośród miejscowości o układach o średniowiecznej proveniencji do rejestru zabytków – z racji wciąż dobrze czytelnego średniowiecznego rozplanowania – wpisano: Baranów Sandomierski, Birczę, Brzostek, Czudec, Jarosław, Krosno, Łańcut, Pilzno, Pruchnik, Przemyśl, Przeworsk, Radymno, Rzeszów i Tyczyn. W XVI–XVII w. dochodziło głównie do modernizacji układów miast wcześniejszych, łączących w rezultacie cechy miast średniowiecznych i nowożytnych (np. Jarosław, Przemyśl). Zdarzały się również akcje zakładania nowych dzielnic miast istniejących (np. tzw. Nowe Miasto Lubomirskich w Rzeszowie). Nowe miasta z tego okresu ująć można w dwie zasadnicze grupy: miasta tzw. rezydencjonalne (złożone z pozostających we wzajemnych relacjach przestrzennych, kompozycyjnych i funkcjonalnych rezydencji właścicieli dóbr wraz z całą infrastrukturą towarzyszącą, z których do rejestru wpisano czytelny do dzisiaj układ Tarnobrzega z rezydencją w Dzikowie) oraz miasta – ośrodki gospodarcze, pełniące określone funkcje w kluczach prywatnych dóbr ziemskich. Jądrzem tych drugich miast były duże na ogół

(większe od średniowiecznych) rynki (w połowie przypadków kwadratowe), przecięte ulicami o układzie krzyżowym, posiadające w centrum wyróżniające się skalą ratusze. Założenia te nie posiadały placów pomocniczych. Ich centralnie położone rynki ogniskowały większość funkcji owych miast. Do miast tego typu należą: Głogów Małopolski, Krzeszów, Rudnik, Sokołów Małopolski, Ulanów, Zaklików.

Do nielicznych należą już dzisiaj miejscowości, które zachowały swój dawny charakter małomiasteczkowy (jego wyznacznikiem była głównie niska, na ogół drewniana, stypizowana zabudowa skoncentrowana głównie wokół prostokątnego placu rynkowego). W gronie tego typu miejscowości wymienić można przede wszystkim Pruchnik, ale także Czudec i Ulanów. Nierzadko charakter ten pozostaje wciąż czytelny pomimo znaczącej wymiany historycznej substancji budowlanej (jak np. w Czudcu). Warto wspomnieć, że wśród miejscowości z wpisanym do rejestru układem urbanistycznym, dwie utraciły prawa miejskie (Bircza i Czudec). Własną specyfiką wyróżniają się uzdrowiska, których układ przestrzenny był w pierwszym rzędzie konsekwencją uwarunkowań naturalnych – ukształtowania terenu, lokalizacji źródeł wód leczniczych i potoków oraz zalesienia (Iwonicz-Zdrój). Wpisany do rejestru układ Iwonicza-Zdroju powstał i w zasadniczym zrębie ukształtował się w XIX i początku XX w. Uzdrowsko usytuowano wśród lasów, w dolinie potoku wyznaczającego jego oś wzdłużną, przy której powstała uzdrowska zabudowa, początkowo w znakomitej większości drewniana. W Iwoniczu-Zdroju istnieje wyraźne centrum uzdrowska, wyznaczonego przez budowle prywatne założycieli zdroju – Załuskich i główne budowle publiczne wynikające z uzdrowskiej funkcji miejscowości.

W okresie autonomii władze miast galicyjskich zobligowane były do opracowania, a następnie wdrożenia całościowych projektów regulacji, jednak tylko nieliczne z nich zdobyły się na taki wysiłek, nie zawsze zresztą realizując założenia przyjętego planu. Najczęściej plany takie powstawały po klęskach pożarów, przy czym bardziej niż w układ urbanistyczny ingerowały one w wymianę substancji budowlanej miast i miasteczek (z drewnianej na murowaną). Przykładem takiego opracowania może być plan regulacyjny Sokołowa Małopolskiego (po 1904 r.). Plan regulacji niewymuszony wypadkami losowymi otrzymał natomiast m.in. Przemyśl (1891).

Nie bez konsekwencji pozostał w urbanistyce naszych miast okres okupacji hitlerowskiej. Oznaczał on z jednej strony wstrzymanie lub zahamowanie wielu inwestycji, z drugiej zaś wzmożenie działań, które były adekwatne do zamierzeń okupanta. Szczególnie wyrazistym przykładem było tu „udrożnienie” komunikacyjne Rzeszowa, przeprowadzone bez liczenia się z zastaną, nierzadko cenną historycznie zabudową. Okupanci na własną modłę przerabiali też rynki oraz ważniejsze ulice i place miast, wprowadzając odpowiadającą ich gustom, bardzo oszczędną małą architekturę i likwidując zbędne ich zdaniem ozdoby pokrywające budowle sąsiadujące z tymi przestrzeniami.

Liczną grupę wpisów stanowią zespoły zabudowy Przemyśla – głównie ulic i placów. Wszystkie te wpisy obejmują zabudowę z XIX i początku XX w. Analiza zapisów w decyzjach prowadzi do spostrzeżenia, że wpisy te w zdecydowanej większości raczej nie mają charakteru wpisów obszarowych, a intencją dokonujących wpisu była ochrona budynków. W przeciwieństwie do różnorodnej, rozwijającej się wielowiekowo zabudowy średniowiecznych

i nowożytnych miast te wpisane do rejestru zabudowy ulic i placów Przemysła dotyczą stosunkowo jednorodnych chronologicznie zespołów budynków/kamienic wznoszonych pod koniec XIX i na początku XX w.

Wpisane do rejestru w województwie podkarpackim układy przestrzenne nie są do końca reprezentatywne w odniesieniu do zachowanego zabytkowego zasobu. Istnieje przynajmniej kilka układów urbanistycznych, których wartości zabytkowe są bardzo wysokie bądź wysokie i powinny być objęte tą formą ochrony. Dotyczy to przede wszystkim Kołaczyc, Leska, Mrzygłodu, Sanoka, Stalowej Woli i Strzyżowa. W przypadku Jasła i Leżajska zostało wszczęte postępowanie w tej sprawie.

Wpisane 44 zabytki obszarowe to 23 układy urbanistyczne (określane w decyzjach jako układy urbanistyczne albo zespoły zabytków miasta, których jednym z elementów jest układ urbanistyczny), 20 zespołów zabudowy (zabudowa ulic, placów) oraz 1 zabytek, który można zaklasyfikować jako układ ruralistyczny. Nie wpisano żadnego krajobrazu kulturowego ani otoczenia zabytkowego obszaru jako odrębnego wpisu do rejestru.

Najliczniej reprezentowane są układy urbanistyczne, przy czym trzeba zaznaczyć, że w części decyzji (11) przedmiotem ochrony są nie tylko same układy urbanistyczne, ale także pojedyncze obiekty, wymieniane najczęściej w dodatkowych załącznikach. Bardzo licznymi (w stosunku do całości zasobu zabytków obszarowych), a specyficznymi wpisami do rejestru są zabudowy ulic i placów Przemysła. Można zastanawiać się, czy wpisy te rzeczywiście miały na celu ochronę układu ulic, czy raczej intencją wpisującego była tylko ochrona zabytkowych budynków, na co wskazuje sposób formułowania uzasadnienia w tych decyzjach (np. *obiekty wchodzące w skład zabytkowej zabudowy ulicy Moniuszki, pochodzące z przełomu XIX/XX wieku posiadają bogato zdobione elewacje o motywach secesyjnych*). Innym, specyficznym zabytkiem są relikty dawnej bojkowskiej wsi Łopienka, wysiedlonej tuż po II wojnie światowej (zakres ochrony został określony jako kamienne piwnice, studnie, fragmenty chałup, sieć drożna z murami oporowymi i przepustami, mury cerkwi i dwa cmentarze). W terenie większość z tych wymienionych elementów jest niewidoczna, zarośnięta i nie wiadomo, czy nadal istnieje.

W podziale chronologicznym najliczniej reprezentowane są zabytki obszarowe pochodzące z XIX i przełomu XIX/XX w. Są to zabudowy ulic i placów Przemysła (20 zespołów), 1 przemyska dzielnica oraz 1 układ urbanistyczny (Iwonicz-Zdrój). Stosunkowo licznymi zabytkami obszarowymi są średniowieczne układy urbanistyczne (14). W większości czas powstania tych miast to XIV w. (11). Trzy pozostałe średniowieczne układy datowane są na XV w. Najmniej liczne zabytki obszarowe chronione wpisem do rejestru pochodzą z okresu nowożytnego – 7 miast, z czego 5 z XVI w. i 2 z XVII w. oraz 1 relikw wsi założonej w XVI w.

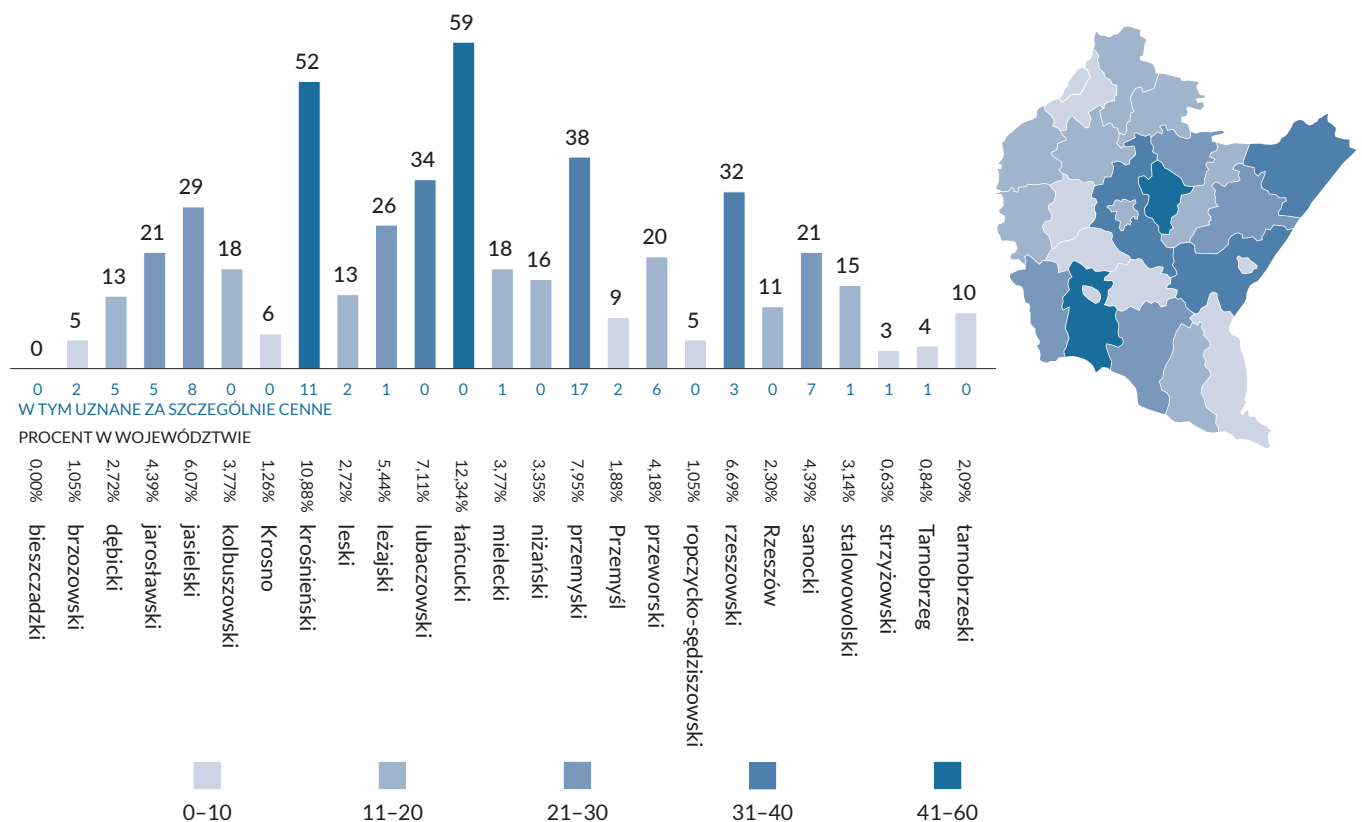
W województwie podkarpackim wpisano do rejestru 10 zabytków obszarowych wraz z wyznaczonymi strefami ochrony. W decyzjach tych wyznaczano strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej i podlegające takiej samej ochronie strefy A (obszary pełnej ochrony struktury układu przestrzennego), strefy B (obszary podlegające ochronie w zakresie zasadniczych elementów rozplanowania i skali zabudowy), strefy ochrony sylwety miasta, strefy ochrony krajobrazu i powiązań widokowych, a także jedna strefa W – ochrony archeologicznej.

3.

PREZENTACJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA

Zbiór nieruchomości zabytków archeologicznych województwa podkarpackiego wpisanych do rejestru składa się z 478 obiektów, co stanowi 6,17% archeologicznych zabytków rejestrowych w skali kraju, licząc na dzień 31 marca 2012 r. Przyjęta cezura czasowa oznacza moment zamknięcia listy obiektów przeznaczonych do weryfikacji. Żaden z zabytków archeologicznych nie został bezpośrednio, ze względu na wartości archeologiczne, umieszczony na Liście światowego dziedzictwa UNESCO, natomiast jeden z nich (cmentarzysko nr rej. C-22) znajduje się w granicach wpisu dotyczącego kościoła i cmentarza przykościelnego w Haczowie (pow. brzozowski). Część zabytków położonych jest na terenach chronionych przyrodniczo, np. Stary Żmigród 1 (nr rej. A 669) w Rezerwacie Przyrody „Łysa Góra”, oraz łączy się z wpisami nieruchomymi, szczególnie w przypadku miast, jak Krosno, Łańcut, Przemysł, Przeworsk i Sanok.

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W PODZIALE NA POSZCZEGÓLNE POWIATY, Z WYDRĘBNIENIEM UZNANYCH W TRAKCIE WERYFIKACJI ZA SZCZEGÓLNIE CENNE (STAN NA 31.03.2012 R.)

W trakcie przygotowania ankiet weryfikacyjnych określono 73 zabytki jako szczególnie cenne (tj. 15,27% zbioru zabytków archeologicznych w rejestrze wojewódzkim). Określano tak obiekty ważne na płaszczyźnie ponadregionalnej i/lub unikatowe ze względu na wartości historyczne i naukowe, a w przypadku zabytków o zachowanej własnej formie terenowej również – na rolę w krajobrazie kulturowym.

Rozmieszczenie zabytków wpisanych do rejestru jest niejednolite na terenie województwa, jednak poza niskim udziałem zabytków w krańcu południowo-wschodnim (brak zabytków w rejestrze na terenie powiatu bieszczadzkiego) struktura zbioru jest policentryczna. Największe zbiory zabytków znajdują się w powiatach łańcuckim (12,34% ogółu), krośnieńskim (10,88%, z uwzględnieniem Krosna – 12,14%), przemyskim (7,95%, z uwzględnieniem Przemyśla – 9,83%), lubaczowskim (7,11%) i rzeszowskim (6,69%, z uwzględnieniem Rzeszowa – 8,99%). Najmniej liczne zbiory znajdują się w Tarnobrzegu (4) oraz w powiatach strzyżowskim (3), brzozowskim i ropczycko-sędziszowskim (po 5), które łącznie obejmują 3,57% zbioru zabytków. W przeliczeniu na powierzchnię powiatu największe zagęszczenie zabytków znajduje się na terenie miast na prawach powiatu oraz w powiatach łańcuckim (13 zabytków na 100 km²), krośnieńskim (5/100 km²), leżajskim (4/100 km²) i jasielskim (3/100 km²). Pomijając bieszczadzki, najmniejsze zagęszczenie zabytków występuje w powiatach strzyżowskim (0,6/100 km²), brzozowskim i ropczycko-sędziszowskim (0,9/100 km²) oraz dębickim (2/100 km²), przy średniej dla całego województwa na poziomie blisko 3 zabytki na 100 km².

Zabytki szczególnie cenne najliczniej występują w powiatach przemyskim (17 oraz 2 w mieście Przemyśl), krośnieńskim (11), jasielskim (8) i sanockim (7), gdzie stanowią od ponad 1/5 do 1/3 zbiorów zabytków w powiatach. Poza powiatem bieszczadzkiem nie określono w ten sposób żadnego zabytku w 8 powiatach, niezależnie od liczebności zabytków na ich terenie (m.in. w powiatach łańcuckim i lubaczowskim).

Na rozkład obiektów uwzględnionych w rejestrze zabytków na terenie województwa miały wpływ częściowo uwarunkowania osadnicze i historia zasiedlenia poszczególnych regionów oraz nierównomierny sposób rozpoznania zasobów dziedzictwa archeologicznego. Wydaje się również, że swoje piętno odcisnęły różne praktyki konserwatorskie stosowane w różnym czasie w poszczególnych województwach według starego podziału administracyjnego odnośnie do wyboru zabytków mających znaleźć się w rejestrze.

Pierwszego wpisu dokonano w 1949 r. w powiecie krośnieńskim, a kolejne dopiero w latach 1961–1962 (9 wpisów w 5 powiatach). Od roku 1967 r. wpisy dokonywane były co roku, a gwałtowny ich przyrost nastąpił w latach 1968–1972 (odpowiednio 49, 89, 88, 54 i 31 wpisów, łącznie 65,06% ogółu wpisów), przy czym dokonywane były one we wszystkich powiatach (poza bieszczadzkiem). W latach 1973–1982 wpisy realizowane były przez większość lat w wielkości 1–6 zabytków rocznie, najliczniej w powiecie łańcuckim, a w mniejszym stopniu w powiatach dębickim, jarosławskim, leżajskim, mieleckim, niżańskim i rzeszowskim (łącznie 5,02% zbioru). W latach 1984, 1988 i 1990–1994 dokonywano wpisów na poziomie 12–35 rocznie (poza 1988 r. z 1 wpisem) w blisko połowie powiatów (łącznie 25,31% ogółu). W latach 1995–1996, 1998, 2000, 2006–2007 oraz 2009–2011 wciągnięto do re-

jestru łącznie 11 zabytków (2,30% ogółu) w powiatach jasielskim, łańcuckim, przemyskim, przeworskim, sanockim i stalowowolskim oraz w Krośnie.

Zbiór obiektów znajdujący się w rejestrze zabytków został na potrzeby analiz podzielony na kategorie funkcjonalne w oparciu o przedmiot wpisu, zapisany w dokumentach powołujących. Najliczniejszą grupą funkcjonalną w województwie są obiekty osadnicze i mieszkalne (242 obiekty, 50,63%), wśród której najwięcej jest osad (47,49% wszystkich zabytków), a pozostałe to obozowisko oraz zabytki związane z czasami historycznymi: dwory, miasta i wieś historyczna, zamki oraz relikty architektury. Kolejną pod względem liczebności grupą są zabytki sepulkralne (71; 14,85%), wśród których najwięcej jest cmentarzysk określonych ogólnie, tj. bez szczegółowego podania ich rodzaju (8,79% ogółu zabytków) i cmentarzysk kurhanowych, określonych ogólnie i z pochówkami ciepłymi (łącznie 3,35%). Pozostałe to cmentarzyska ciepłe i szkieletowe płaskie oraz pojedyncze groby kurhanowe. Grupa obronna (68 obiektów) stanowi 14,23% ogółu zbioru, przy czym składają się na nią grodziska (12,34% ogółu) oraz fortyfikacje i mury miejskie (1,89%). Inne grupy funkcjonalne są mniej liczne: zabytki określone ogólnie jako stanowiska archeologiczne (8,16%), punkty osadnicze (5,02%) i ślady osadnicze (0,84%), kopce i kompleks cmentarzyska z osadą (po 1,67%), zabytki gospodarcze (0,63% – osada produkcyjna i elementy infrastruktury), osady z relikwiami architektury sakralnej lub pałacowej (0,84%), 2 grodziska z osadami oraz 2 stanowiska górnopaleolityczne. Jedynie po jednym zabytku zakwalifikowano do grupy obrzędowej (relikwii świątyni z cmentarzem) i wałów. W księdze C rejestru zabytków znalazł się również 1 zabytek ruchomy – siekierka krzemiona.

W wyniku dokonanej w trakcie weryfikacji kwerendy określano w ankietach przypadki zaistnienia potrzeby aktualizacji przedmiotu ochrony. Przypadki takie dotyczą wpisów o niedostatecznie określonym przedmiocie ochrony, dokonanych bez rozpoznania obiektu oraz pomijających składowe zabytku, jak chociażby w przypadku kompleksów stanowisk (np. osad przygodowych i cmentarzysk towarzyszących grodziskom) czy cmentarzysk kurhanowych (w obrębie których obejmowano ochroną jedynie same nasypy), a także otoczenia zabytku ważne dla zachowania krajobrazu kulturowego. Omawiany problem dotyczy 12,34% zabytków. Wśród zabytków wymagających aktualizacji przedmiotu wpisu 42,37% przypada na zabytki obronne (wśród grodzisk wymagana jest aktualizacja w przypadku 38,98%), 23,73% na zabytki sepulkralne, 16,95% na zabytki z grupy osadniczej, a 10,17% na obiekty określone ogólnie jako stanowiska archeologiczne.

Zabytki obronne występują w przeważającej większości powiatów, przy czym najliczniej w powiatach przemyskim z Przemyślem (10 grodzisk oraz 2 grodziska wpisane łącznie z osadami), sanockim (7 grodzisk i mury miejskie), leskim i rzeszowskim (po 7 grodzisk). Zabytki z grupy osadniczej reprezentowane są w 22 powiatach, z czego najliczniej w powiatach krośnieńskim (41 osad), lubaczowskim (29 osad), jasielskim (16 osad, 2 dwory i 2 zamki), łańcuckim (16 osad, 2 zamki i 1 miasto) i przemyskim (19 osad i 1 zamek). Zabytki sepulkralne znajdują się w 21 powiatach. Pozostałe kategorie funkcjonalne są bardziej ograniczone regionalnie i reprezentowane przez pojedyncze, maksymalnie kilka obiektów w jednym powiecie. Wyjątkiem są obiekty o określeniach nieprecyzyjnych – w przypadku powiatu

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE WEDŁUG FUNKCJI PIERWOTNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM KONIECZNOŚCI JEJ AKTUALIZACJI
(STAN NA 31.03.2012 R.)

Powiat	Funkcja										
	obronna			obrędo- wa	osadnicza/mieszkalna						sepul- kralna
	grodzisko	fortyfikacje	mury miejskie lub mury miejskie i inne relikty architektury	relikty świątyni z cmentarzem i murami obronnymi	dwór	miasto, wieś historyczna	obozowisko	osada	relikty architektury	zamek	kurhanowy
Bieszczadzki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Brzozowski	1	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0
Dębicki	4	0	0	0	0	0	0	4	0	1	0
Jarosławski	2	1	0	0	0	0	0	14	0	0	0
Jasielski	5	1	0	0	2	0	0	16	0	2	0
Kolbuszowski	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0
Krosno	0	0	2	0	0	1	0	2	1	0	0
Krośnieński	4	0	0	0	0	0	0	41	0	0	0
Leski	7	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1
Leżajski	2	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0
Lubaczowski	0	0	0	0	0	0	0	29	0	0	0
Łańcucki	1	0	0	0	0	1	0	16	0	2	0
Mielecki	1	2	0	0	0	0	0	9	0	0	0
Niżański	0	0	0	0	0	0	0	4	0	1	1
Przemysł	9	0	0	1	0	0	0	19	0	1	0
Przemyski	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Przeworski	2	1	0	0	0	0	0	7	0	0	0
Ropczycko-sędziszowski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rzeszów	7	0	0	0	0	0	1	14	0	0	1
Rzeszowski	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0
Sanocki	7	0	1	0	0	0	0	9	0	0	0
Stalowowolski	1	1	0	0	0	0	0	11	0	0	0
Strzyżowski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tarnobrzeg	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Tarnobrzesci	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0
Razem w województwie	59	6	3	1	3	3	1	227	1	7	3
Procent w województwie	12,34%	1,26%	0,63%	0,21%	0,63%	0,63%	0,21%	47,49%	0,21%	1,46%	0,63%
Konieczność aktualizacji przedmiotu ochrony (liczba)	23	2	0	0	0	1	0	4	0	5	1
Konieczność aktualizacji przedmiotu ochrony (procent)	38,98%	3,39%	0,00%	0,00%	0,00%	1,69%	0,00%	6,78%	0,00%	8,47%	1,69%

Funkcja																		Razem	
sepulkralna					gospodarcza		grodzisko i osada	cmentarzysko i osada	osada i relikty architektury sakralnej lub patacowej	kopiec	stanowisko górnopaleolityczne	wały	punkt osadniczy	ślad osadniczy	stanowisko archeologiczne	inne (siekierka krzemienna)	liczba	procent	
kurhanowe bez uszczegółowienia	kurhanowe ciałopalne	ciałopalne	szkieletowe płaskie	ogólnie	infrastruktura	osada produkcyjna													
							kurhanowe ciałopalne	ciałopalne	szkieletowe płaskie	ogólnie	infrastruktura	osada produkcyjna							
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00%
0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	1,05%
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	13	2,72%
0	0	1	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	4,39%
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	29	6,07%
0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	18	3,77%
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	1,26%
0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	3	0	0	0	0	52	10,88%
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	2,72%
0	0	2	0	3	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	7	0	0	26	5,44%
2	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	34	7,11%
0	0	0	0	4	2	0	0	1	0	0	0	0	18	2	11	0	0	58	12,13%
0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	18	3,77%
4	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	3,14%
0	0	3	1	1	0	0	2	0	1	2	0	0	0	0	1	0	0	41	8,58%
0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	1	2	0	0	0	0	0	0	9	1,88%
0	0	0	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	17	3,56%
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	5	1,05%
1	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	33	6,90%
0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	11	2,30%
0	1	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	22	4,60%
0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	3,14%
0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,63%
0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,84%
0	0	1	0	5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	2,09%
12	4	7	3	42	2	1	2	8	4	8	2	1	24	4	39	1	0	478	100,00%
2,51%	0,84%	1,46%	0,63%	8,79%	0,42%	0,21%	0,42%	1,67%	0,84%	1,67%	0,42%	0,21%	5,02%	0,84%	8,16%	0,21%	0	100,00%	
3	2	0	2	6	0	0	0	1	0	2	0	1	0	0	6	0	0	59	
5,08%	3,39%	0,00%	3,39%	10,17%	0,00%	0,00%	0,00%	1,69%	0,00%	3,39%	0,00%	1,69%	0,00%	0,00%	10,17%	0,00%	0	100,00%	

łańcuckiego 18 obiektów określono jako punkty osadnicze, 11 jako stanowiska archeologiczne, a 2 jako ślady osadnicze, co stanowi ponad połowę zabytków na jego obszarze. W przypadku powiatu kolbuszowskiego 11 obiektów określono jako stanowiska archeologiczne, a więc blisko 2/3 na jego obszarze. W powiecie leżajskim wpisano 7 obiektów określonych ogólnie jako stanowiska i 1 punkt osadniczy, które stanowią 1/3 zabytków na jego terenie.

Obiekty bez podanego datowania w dokumentach powołujących stanowią 8,37% ogółu. Czas powstania największej liczby zabytków określono na wczesne średniowiecze (19,25%), okres przedrzymski, wpływów rzymskich i wędrowek ludów (14,01%), epokę brązu i/lub wczesną epokę żelaza (18,41%, z czego 5,23% odnosi się wyłącznie do epoki brązu) oraz neolit (6,90%), a 17,78% z nich to stanowiska wielofazowe o złożonym datowaniu. Ogólnie na pradzieje datowano 3,56% zbioru, ogólnie na epokę kamienia – 2,93%, mezolit – 2,30%, paleolit – 0,63%. Pozostałe to zabytki odniesione do epok historycznych – na nowożytność przypada 3,56%, ogólnie na średniowiecze – 2,72%, a na późne średniowiecze i nowożytność – 2,72%. W przypadku 120 obiektów (25,10% zbioru) na podstawie przeprowadzonej kwerendy ustalono konieczność aktualizacji datowania zabytku. Wynika ona z braku określenia czasu powstania zabytku w dokumentach powołujących, potrzeby jego rozszerzenia lub skorygowania (w przypadku datowania niedokładnego lub nieuwzględniającego wszystkich faz osadniczych), jak też z podania zupełnie błędnych danych.

Jedne z podstawowych informacji zawartych w decyzji oraz towarzyszących jej załącznikach, niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jest lokalizacja zabytku oraz określenie granic ochrony. Jedynie jeden zabytek ma granice nieokreślone w żaden sposób. 56,49% zabytków ma granice opisane wyłącznie numerami działek. W województwie podkarpackim w ciągu ostatnich dziesięcioleci dla wielu działek zmieniono numery, stąd w trakcie weryfikacji znacznym problemem była synchronizacja numerów działek. Należy zauważyć, że w przypadku zabytków archeologicznych ważną rolę odgrywają dobrej jakości załączniki graficzne, pozwalające bez wątpliwości określać położenie zabytku i jego zasięg. Jedynie 33,26% zabytków w województwie ma dołączone załączniki formalne do dokumentów powołujących, na których zaznaczono granice zabytków. Załączniki takie zdefiniowane jako te, które zostały oryginalnie opisane jako załączniki do określonej decyzji, sporządzone równoległe z nią oraz potwierdzone podpisem i pieczęcią. Wiele dokumentów powołujących ma załączniki, które pozbawione są tych cech, chociaż często niewątpliwie są równoczesne i najprawdopodobniej powiązane i równoczesne z dokumentem administracyjnym o wpisie. 9,21% zabytków ma granice oznaczone na nieformalnym załączniku graficznym. W województwie podkarpackim problem braku załączników formalnych próbowano naprawiać od lat 90. XX w. poprzez dodawanie takich do decyzji powołujących bez sporządzania nowego dokumentu administracyjnego, co ze strony prawnej należy uznać za niepoprawne. 2 zabytki mają granice określone w innym dokumencie, a w przypadku 4,60% ogółu zabytków równocześnie ma granice opisane w tekście decyzji w inny sposób. Biorąc pod uwagę udział wpisów z określeniem granic numerami działek i zaznaczonych na formalnym załączniku graficznym, najlepiej sytuacja prezentuje się w powiatach leskim, łańcuckim, przeworskim, sanockim, strzyżowskim i tarnobrzeskim oraz w Przemyślu i Rzeszowie (łącznie 100%).

**LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W ODNIESIENIU DO MOŻLIWOŚCI ICH IDENTYFIKACJI W TERENIE
(STAN NA 31.03.2012 R.)**

Powiat	Miejsce wskazane w decyzji zidentyfikowane w terenie		Stanowisko zidentyfikowane w terenie		Stanowisko niezidentyfikowane w terenie		W tym niezidentyfikowane w terenie, ponieważ prawdopodobnie nie istnieje		Razem liczba
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Brzozowski	5	100,00%	3	60,00%	2	40,00%	0	0,00%	5
Dębicki	11	84,62%	7	53,85%	6	46,15%	0	0,00%	13
Jarosławski	21	100,00%	13	61,90%	8	38,10%	1	4,76%	21
Jasielski	28	96,55%	16	55,17%	13	44,83%	2	6,90%	29
Kolbuszowski	18	100,00%	2	11,11%	16	88,89%	1	5,56%	18
Krosno	6	100,00%	1	16,67%	5	83,33%	1	16,67%	6
Krośnieński	52	100,00%	40	76,92%	12	23,08%	0	0,00%	52
Leski	13	100,00%	7	53,85%	6	46,15%	1	7,69%	13
Leżajski	26	100,00%	12	46,15%	14	53,85%	0	0,00%	26
Lubaczowski	34	100,00%	27	79,41%	7	20,59%	3	8,82%	34
Łańcucki	59	100,00%	34	57,63%	25	42,37%	1	1,69%	59
Mielecki	17	94,44%	11	61,11%	7	38,89%	1	5,56%	18
Niżański	16	100,00%	9	56,25%	7	43,75%	1	6,25%	16
Przemyśl	38	100,00%	28	73,68%	10	26,32%	1	2,63%	38
Przemyski	9	100,00%	3	33,33%	6	66,67%	2	22,22%	9
Przeworski	20	100,00%	14	70,00%	6	30,00%	1	5,00%	20
Ropczycko-sędziszowski	5	100,00%	4	80,00%	1	20,00%	1	20,00%	5
Rzeszów	31	96,88%	17	53,13%	15	46,88%	0	0,00%	32
Rzeszowski	11	100,00%	1	9,09%	10	90,91%	0	0,00%	11
Sanocki	21	100,00%	13	61,90%	8	38,10%	0	0,00%	21
Stalowowolski	15	100,00%	2	13,33%	13	86,67%	2	13,33%	15
Strzyżowski	3	100,00%	2	66,67%	1	33,33%	0	0,00%	3
Tarnobrzeg	4	100,00%	2	50,00%	2	50,00%	1	25,00%	4
Tarnobrzesci	8	80,00%	2	20,00%	8	80,00%	1	10,00%	10
Razem w województwie	471	98,54%	270	56,49%	208	43,51%	21	4,39%	478

W przypadku 98,54% obiektów wpisanych do rejestru udało się zidentyfikować w terenie miejsce wskazane w decyzji lub towarzyszącej jej załącznikach. Najniższy udział identyfikacji jest w powiatach tarnobrzescim (80%) i dębickim (84,62%). Aż 43,51% obiektów nie udało się zidentyfikować w terenie, przy czym 4,39% dlatego, że najprawdopodobniej nie istnieją. Najwyższy udział zabytków zidentyfikowanych terenowo wystąpił w powiatach ropczycko-sędziszowskim (80%), lubaczowskim (79,41%), krośnieńskim (76,92%) i przemyskim (70%), a najniższy w powiatach kolbuszowskim (11,11%), stalowowolskim (13,33%) oraz w Rzeszowie (9,09%) i Krośnie (16,67%). Problem z możliwością lokalizacji zabytków powstawał na dwóch płaszczyznach. Pierwsza wynika w znacznej mierze z niskiej jakości załączników graficznych w starszych decyzjach oraz nieprecyzyjnego opisu w treściach decyzji (enigmatyczność, użycie określeń uniemożliwiających lokalizację). Ważnym czynnikiem jest również brak załączników

wymienionych w treści dokumentu, szczególnie w przypadku, gdy wszystkie dane dotyczące określenia granic zabytku i jego dokładnej lokalizacji oznaczone były jedynie graficznie. Druga płaszczyzna wynikała m.in. z braku możliwości przeprowadzenia weryfikacji terenowej nawet w przypadku poprawnie sporządzonych decyzji w pełni umożliwiających zlokalizowanie wskazanego w nich miejsca (z powodu np. niedostępności, ogrodzenia, braku zgody właściciela), niesprzyjających warunków (zarośnięcie roślinnością trawiastą, krzewami i młodymi drzewami lub uprawami, szczególnie kukurydzą) lub nieobecności śladów reliktywów zabytkowych (np. materiału ruchomego, formy terenowej).

**LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW
W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH Z UWZGLĘDNIENIEM INFORMACJI OTRZYMANÝCH W TRAKCIE
WERYFIKACJI DOTYCZĄCYCH ZASADNOŚCI WPISU ORAZ LOKALIZACJI I GRANIC ZABYTEKU PODANYCH
W DECYZJI (STAN NA 31.03.2012 R.)**

Powiat	Lokalizacja						Nieuzasadniony wpis w momencie jego powstania (zasadność wpisu wątpliwa)	
	zgodna z decyzją		niezgodna z decyzją (potrzeba poprawienia lokalizacji)		niemożliwa do ustalenia			
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	5	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	11	84,62%	0	0,00%	2	15,38%	0	0,00%
Jarosławski	21	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	9,52%
Jasielski	28	96,55%	0	0,00%	1	3,45%	3	10,34%
Kolbuszowski	1	5,56%	0	0,00%	17	94,44%	0	0,00%
Krosno	6	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	52	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Leski	13	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	23,08%
Leżajski	11	42,31%	3	11,54%	12	46,15%	0	0,00%
Lubaczowski	33	97,06%	1	2,94%	0	0,00%	0	0,00%
Łańcucki	59	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Mielecki	10	55,56%	4	22,22%	4	22,22%	0	0,00%
Niżański	8	50,00%	0	0,00%	8	50,00%	2	12,50%
Przemyśl	38	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,63%
Przemyski	9	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przeworski	20	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	4	80,00%	0	0,00%	1	20,00%	0	0,00%
Rzeszów	28	87,50%	0	0,00%	4	12,50%	0	0,00%
Rzeszowski	10	90,91%	0	0,00%	1	9,09%	0	0,00%
Sanocki	20	95,24%	1	4,76%	0	0,00%	0	0,00%
Stalowowolski	2	13,33%	0	0,00%	13	86,67%	0	0,00%
Strzyżowski	3	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeg	4	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzesci	4	40,00%	0	0,00%	6	60,00%	1	10,00%
Razem w województwie	400	83,68%	9	1,88%	69	14,44%	12	2,51%

W przypadku 83,68% obiektów w rejestrze województwa ich rzeczywista lokalizacja jest zgodna z danymi z decyzji i towarzyszących jej załączników. 1,88% zabytków ma lokalizację niezgodną, a tym samym wymagana jest jej korekta poprzez wydanie poprawnych dokumentów administracyjnych. W przypadku powiatu mieleckiego dotyczy to 22,22% zabytków, leżajskiego – 11,54%, a w przypadku powiatów lubaczowskiego i sanockiego pojedynczych obiektów. 14,44% zabytków ma lokalizację niemożliwą do ustalenia nawet po dokonaniu kwerendy w materiałach konserwatorskich i opracowaniach naukowych. Skrajna sytuacja wystąpiła w powiatach kolbuszowskim i stalowowolskim, gdzie nie było możliwe określenie położenia odpowiednio 94,44% i 86,67% obiektów. W przypadku powiatów tarnobrzeskiego, niżańskiego i leżajskiego brak możliwości lokalizacji odnosi się do 46,15–60% obiektów, a w powiatach dębickim, jasielskim, mieleckim, ropczycko-sędziszowskim, rzeszowskim i w Rzeszowie – do 3,45–22,22% obiektów. Wydaje się, że brak jest wyraźnej, konsekwentnej korelacji pomiędzy

Granice ochrony									
oznaczone właściwie		nieokreślone		określone nieprecyzyjnie		określone, ale poprawność obecnie niemożliwa do zweryfikowania		określone niepoprawnie/ wymagają zmiany (rozszerzenia lub zawężenia)	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
1	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	80,00%	1	20,00%
6	46,15%	0	0,00%	1	7,69%	5	38,46%	1	7,69%
7	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	10	47,62%	4	19,05%
8	27,59%	1	3,45%	0	0,00%	15	51,72%	5	17,24%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	18	100,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	83,33%	1	16,67%
15	28,85%	0	0,00%	0	0,00%	26	50,00%	11	21,15%
3	23,08%	0	0,00%	0	0,00%	7	53,85%	3	23,08%
9	34,62%	0	0,00%	0	0,00%	17	65,38%	0	0,00%
11	32,35%	0	0,00%	0	0,00%	14	41,18%	9	26,47%
10	16,95%	0	0,00%	5	8,47%	41	69,49%	3	5,08%
9	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	44,44%	1	5,56%
8	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	50,00%	0	0,00%
15	39,47%	0	0,00%	1	2,63%	12	31,58%	11	28,95%
5	55,56%	0	0,00%	0	0,00%	3	33,33%	1	11,11%
5	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	40,00%	7	35,00%
3	60,00%	0	0,00%	2	40,00%	1	20,00%	0	0,00%
7	21,88%	0	0,00%	8	25,00%	16	50,00%	2	6,25%
0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%	10	90,91%	0	0,00%
3	14,29%	0	0,00%	1	4,76%	10	47,62%	7	33,33%
2	13,33%	0	0,00%	0	0,00%	13	86,67%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	2	66,67%	0	0,00%
3	75,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	9	90,00%	1	10,00%
130	27,20%	1	0,63%	20	4,18%	263	55,02%	66	13,81%

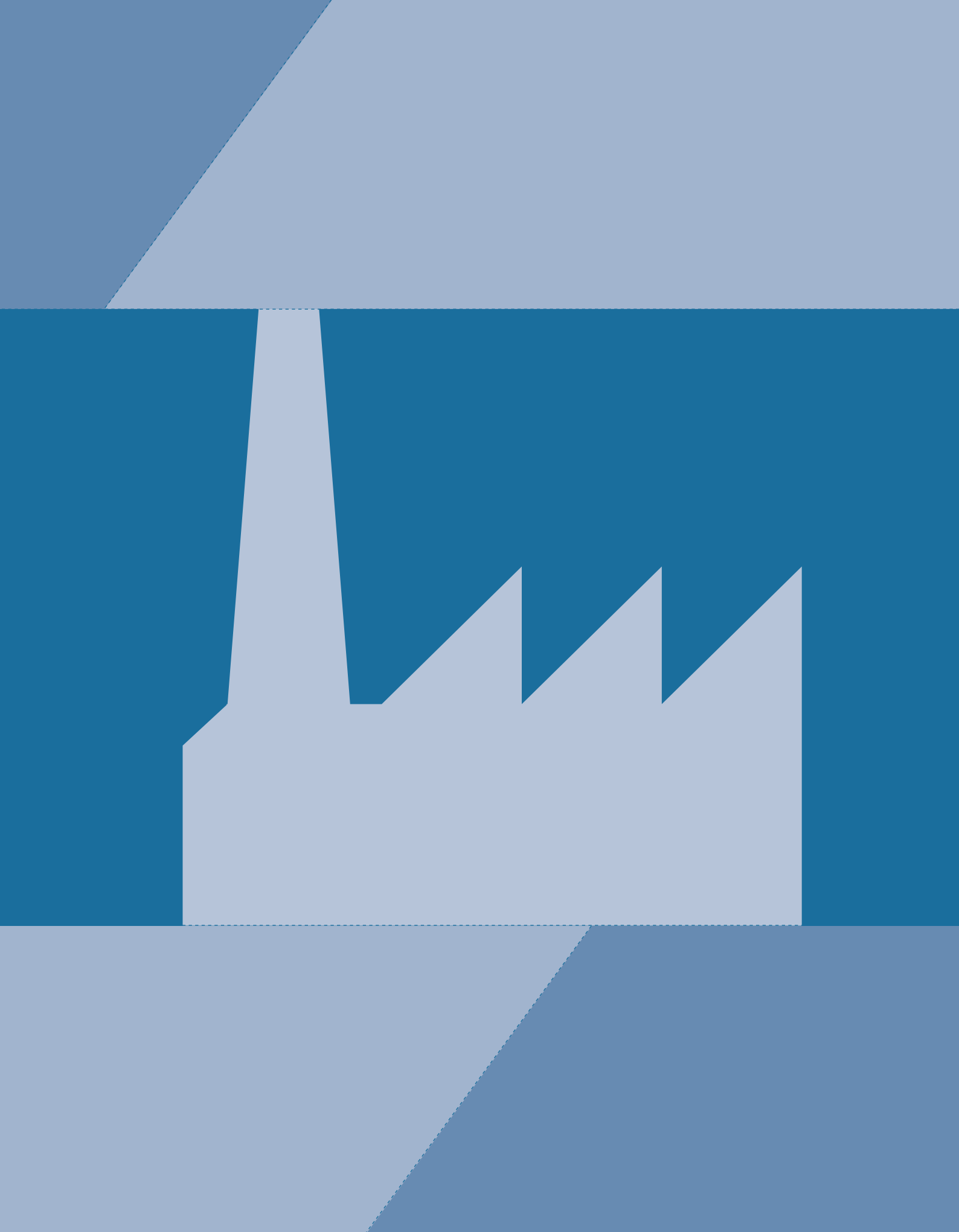

brakiem możliwości lokalizacji zabytków w danym powiecie a liczebnością w nim zabytków lub natężeniem występowania poszczególnych kategorii funkcjonalnych zabytków, szczególnie tzw. stanowisk płaskich (tj. bez własnej formy terenowej), jak osady, cementarzyska płaskie oraz zabytki bliżej nieokreślone (stanowiska archeologiczne oraz punkty i ślady osadnicze).

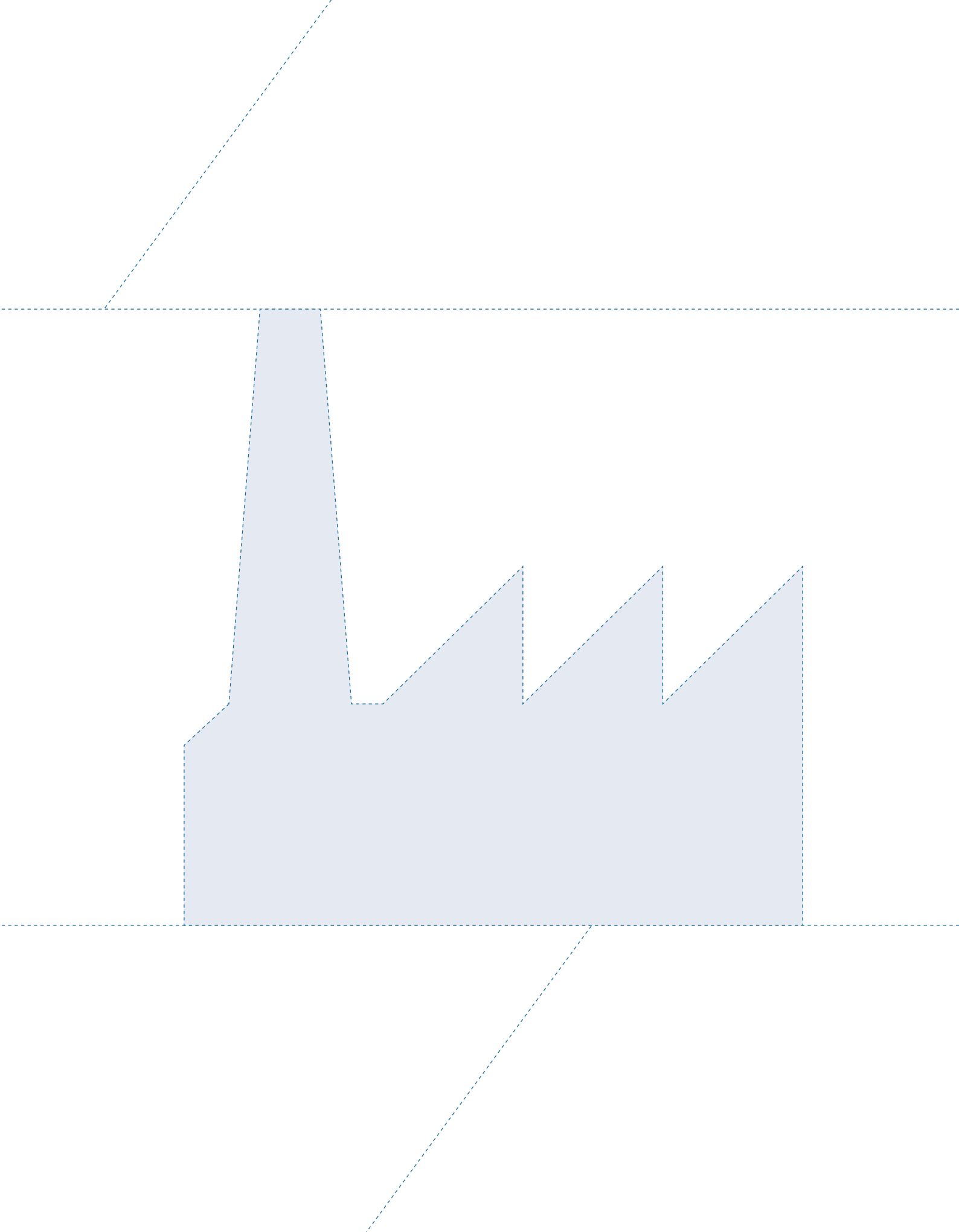
Jedynie 27,20% zabytków ma w świetle wyników weryfikacji granice oznaczone właściwie w dokumentach powołujących i załącznikach do nich, a 4,18% nieprecyzyjnie. W przypadku 55,02% niemożliwe było zweryfikowanie poprawności granic określonych w decyzji i załącznikach do niej. Brak możliwości weryfikacji granic w przypadku zabytków zidentyfikowanych w terenie wynika m.in. z powodu niedostępności terenu, zajęcia go przez zabudowę lub nieużytki, braku materiału na powierzchni terenu objętego wpisem lub dodatkowych danych, np. pochodzących z wcześniejszych badań inwazyjnych lub powierzchniowych. W przypadku 13,81% granice określone są niepoprawnie – w małym stopniu odnosi się to do zabytków o lokalizacji niezgodnej z decyzją. Przede wszystkim odnosi się to do potrzeby rozszerzenia lub zawężenia granic ochrony. Najlepiej sytuacja odnośnie do poprawności oznaczenia granic wygląda w powiatach o stosunkowo niskiej liczbie wpisów: ropczycko-sędziszowskim (60% oznaczonych właściwie), mieleckim i niżańskim (po 50%) oraz w Tarnobrzegu (75%) i Przemyślu (55,56%). W części powiatów (kolbuszowskim, strzyżowskim, tarnobrzeskim) oraz w Krośnie i Rzeszowie nie ma ani jednego zabytku z poprawnie określonymi granicami ochrony, co jest skorelowane z dominującym udziałem zabytków bez własnej formy terenowej. W powiecie kolbuszowskim wynosi on 100%, tarnobrzeskim – 90%, strzyżowskim – 66,67%, w Rzeszowie – 90,91%, a w Krośnie – 83,33%. Co charakterystyczne, występuje również odwrotny związek – niski udział zabytków tzw. płaskich związany jest z wysokim poziomem właściwego oznaczenia granic ochrony. W większości powiatów występują obiekty o granicach określonych niepoprawnie, przy czym największy ich udział jest w powiatach przeworskim (35%), sanockim (33,33%), przemyskim (28,95%) i lubaczowskim (26,47%).

Pozytywnie należy ocenić fakt, że 94,14% obiektów ma sporządzoną dokumentację ewidencyjną, przy czym w 13 powiatach dotyczy to wszystkich zabytków (w tym tych o największych zbiorach, jak łańcucki, krośnieński i rzeszowski), a najmniejszy stan zaawansowania sporządzania kart ewidencyjnych występuje w przypadku powiatu mieleckiego (50%) i Krosna (66,67%). Na 39,12% obiektów prowadzono badania archeologiczne o charakterze wykopaliskowym lub innym inwazyjnym, przy czym najwyższe natężenie tego zjawiska występuje w miastach na prawie powiatu: Przemyślu (88,89%), Krośnie (83,33%) i Tarnobrzegu (75%) oraz powiatach strzyżowskim (66,67%) i przeworskim (65%), a najmniejsze natężenie w Rzeszowie (9,09%) oraz powiatach lubaczowskim (11,76%) i krośnieńskim (17,31%).

**CHARAKTERYSTYKA
STANU ZACHOWANIA
ZASOBU ZABYTKÓW
NIERUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU**

IV. CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU

1.

OPIS ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA OBIEKTÓW

Zgodnie z założeniami metodologicznymi przeprowadzonej weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych jednym z celów tego przedsięwzięcia było wyodrębnienie w zasobie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru ściśle określonych grup obiektów: nieistniejących, zagrożonych, które utraciły wartości zabytkowe oraz przeniesionych do skansenów i translokowanych w inne miejsce. Wyodrębniona też została grupa obiektów, których z różnych względów nie udało się zidentyfikować. Poza tak określonymi grupami znalazła się zdecydowanie największa ilościowo część zabytkowego zasobu (3840 obiektów, co stanowi 91,21% wszystkich zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru województwa podkarpackiego). Należy wyraźnie zaznaczyć, że stan techniczny oraz stan zachowania autentycznej substancji i formy tych obiektów jest bardzo zróżnicowany. Wśród tych obiektów znajdują się zabytki będące w bardzo dobrym, dobrym, a nawet złym stanie technicznym. Podobnie różny jest też stopień zachowania ich autentycznej substancji i formy.

Z obiektów zakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych najwięcej jest zabytków zagrożonych (149 obiektów; 3,54% zasobu w województwie). Nie istnieje 96 objętych ochroną zabytków (2,28%). W trakcie weryfikacji stwierdzono, że wartości utraciło 49 obiektów (1,16%).

Występujące na terenie województwa obiekty z Listy UNESCO (2 drewniane kościoły, w Bliznem i Haczowie, wpisane pod nazwą Kościoły drewniane południowej Małopolski) oraz drewniane cerkwie w Chotyńcu, Radrużu, Smolniku i Turzańsku, wpisane w ramach wpisu

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W WOJEWÓDZTWIE W PODZIALE WG STANU ZACHOWANIA
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Niezaliczone do grup weryfikacyjnych		Zagrożone		Utrata wartości		Nieistniejące		Translokowane	Nieidentyfikowane	Przeniesione do muzeów	Razem
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	liczba	liczba	liczba
Bieszczadzki	53	77,94%	6	8,82%	2	2,94%	5	7,35%	0	2	0	68
Brzozowski	96	84,21%	11	9,65%	0	0,00%	6	5,26%	0	1	0	114
Dębicki	100	84,03%	11	9,24%	1	0,84%	6	5,04%	1	0	0	119
Jarosławski	401	95,48%	11	2,62%	1	0,24%	2	0,48%	2	3	0	420
Jasielski	108	85,04%	5	3,94%	2	1,57%	5	3,94%	0	5	2	127
Kolbuszowski	55	83,33%	2	3,03%	0	0,00%	6	9,09%	2	1	0	66
Krosno	103	97,17%	1	0,94%	2	1,89%	0	0,00%	0	0	0	106
Krośnieński	192	87,67%	9	4,11%	4	1,83%	10	4,57%	0	3	1	219
Leski	63	86,30%	4	5,48%	0	0,00%	3	4,11%	1	0	2	73
Leżajski	69	89,61%	1	1,30%	5	6,49%	2	2,60%	0	0	0	77
Lubaczowski	151	84,83%	15	8,43%	3	1,69%	5	2,81%	2	0	2	178
Łańcucki	196	87,89%	8	3,59%	5	2,24%	9	4,04%	0	1	4	223
Mielecki	92	87,62%	8	7,62%	0	0,00%	1	0,95%	0	4	0	105
Niżański	74	90,24%	2	2,44%	2	2,44%	1	1,22%	1	1	1	82
Przemysł	431	97,29%	2	0,45%	5	1,13%	1	0,23%	0	4	0	443
Przemyski	280	91,80%	13	4,26%	1	0,33%	5	1,64%	0	6	0	305
Przeworski	151	92,64%	3	1,84%	3	1,84%	4	2,45%	1	0	1	163
Ropczycko-sędziszowski	66	75,86%	8	9,20%	5	5,75%	6	6,90%	0	1	1	87
Rzeszów	175	97,22%	2	1,11%	1	0,56%	2	1,11%	0	0	0	180
Rzeszowski	610	98,39%	6	0,97%	1	0,16%	1	0,16%	0	1	1	620
Sanocki	160	86,49%	10	5,41%	0	0,00%	10	5,41%	0	4	1	185
Stalowowolski	63	91,30%	1	1,45%	2	2,90%	0	0,00%	0	3	0	69
Strzyżowski	78	86,67%	4	4,44%	1	1,11%	3	3,33%	1	1	2	90
Tarnobrzeg	40	86,96%	5	10,87%	0	0,00%	0	0,00%	0	1	0	46
Tarnobrzescki	33	73,33%	1	2,22%	3	6,67%	3	6,67%	0	0	5	45
Województwo	3840	91,21%	149	3,54%	49	1,16%	96	2,28%	11	42	23	4210

transgranicznego pod nazwą Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat, a także Pomniki Historii: zespół klasztoru oo. Bernardynów w Leżajsku i zespół zamkowo-parkowy w Łańcucie znajdują się w dobrym stanie. W obiektach tych na bieżąco są prowadzone prace remontowo-konserwatorskie¹³.

Pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że obiekty niezaliczone do grup wyodrębnionych z zasobu w trakcie prowadzenia weryfikacji rejestru stanowią 91,21% ogólnej liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Zaznaczyć jednak należy, że za zagrożone,

¹³ Podobnie obiekty i zespoły obiektów pretendujące aktualnie do uzyskania statusu Pomnika Historii (zespół zamkowo-parkowy w Krasicy, zespół cerkiewny w Radrużu, kopalnia ropy naftowej w Bóbrce i zespół obiektów Twierdzy Przemysł) także wyróżniają się dobrym stanem technicznym i wysokim stopniem zachowania substancji zabytkowej.

zgodnie z ustaleniami, uznawano tylko obiekty znajdujące się w bardzo złym stanie technicznym. W związku z tym wśród obiektów niezakwalifikowanych do grupy zagrożonych jest wiele wymagających przeprowadzenia prac remontowo-konserwatorskich. Innym pozytywnym zjawiskiem jest także niewielki procent obiektów, które utraciły wartości (1,16%). Negatywnym zjawiskiem jest stosunkowo duża liczba obiektów nieistniejących – 96 obiektów (2,28%), gdyż obiekty takie w ogóle nie powinny występować w rejestrze zabytków.

Uwzględniając fakt, że do obiektów zagrożonych zaliczono jedynie zabytki w katastrofalnym stanie technicznym, ich liczba – 149 obiektów (3,54%) wydaje się wysokim, negatywnym wskaźnikiem. Stwierdzić trzeba, że zagrożone są przede wszystkim obiekty nieużytkowane. Wyróżnić tu należy kilka grup (według funkcji pierwotnej), w których skala tego zjawiska jest znaczna: rezydencjonalne [51 nieużytkowanych (25,5% całej grupy), w tym 30 zagrożonych], folwarczne [93 nieużytkowane (33,7% całej grupy), w tym 33 zagrożone], budynki sakralne, głównie dawne cerkwie [129 nieużytkowanych obiektów (13,41% całej grupy), w tym 24 zagrożone], zamki [6 nieużytkowanych (31,58% całej grupy), w tym 3 zagrożone], gospodarcze [22 nieużytkowane (19,47% całej grupy), w tym 7 zagrożonych].

Obiekty przeniesione do muzeów (23 obiekty) są w skali kraju znaczącą liczbowo grupą, co wynikać może ze wskazanej wyżej praktyki stosowanej w województwie wpisywania do rejestru obiektów w celu ich przeniesienia do skansenów. Jeszcze liczniejsza jest grupa obiektów niezidentyfikowanych (42), co wynika z jednej strony z nieprecyzyjnych decyzji o wpisie do rejestru, a z drugiej strony z przekształceń, jakim poddawano te obiekty w ciągu wielu lat od momentu wpisu do rejestru. Dotyczy to zwłaszcza obiektów folwarcznych w zespołach rezydencjonalnych.

2.

ANALIZA STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU, TENDENCJE I KIERUNKI ZMIAN STANU ZACHOWANIA ZASOBU

A.

OBIEKTY O RÓŻNYM STANIE ZACHOWANIA, NIEZALICZONE DO GRUP WYODRĘBNIONYCH Z ZASOBU W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW W LATACH 2009–2015

Procentowy udział takich obiektów w skali województwa (w podziale na poszczególne powiaty) waha się w granicach od 73,33% do 97,29%. Ogólnie przeważają powiaty, gdzie liczba obiektów niezakwalifikowanych do żadnej ze zdefiniowanych grup weryfikacyjnych mieści się

**OBIEKTY NIEZALICZONE DO GRUP WERYFIKACYJNYCH W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	35	79,55%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	36	92,31%	0	0,00%	5	100,00%	0	0,00%	10	90,91%	14	93,33%
Dębicki	32	96,97%	1	100,00%	1	100,00%	0	0,00%	10	58,82%	24	96,00%
Jarosławski	70	98,59%	5	100,00%	38	97,44%	0	0,00%	13	81,25%	21	100,00%
Jasielski	36	94,74%	0	0,00%	5	100,00%	1	100,00%	9	75,00%	14	93,33%
Kolbuszowski	17	89,47%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	4	100,00%	7	100,00%
Krosno	9	100,00%	0	0,00%	9	100,00%	0	0,00%	4	100,00%	5	100,00%
Krośnieński	59	96,72%	0	0,00%	13	86,67%	1	100,00%	19	90,48%	22	95,65%
Leski	26	92,86%	4	100,00%	7	100,00%	1	50,00%	2	66,67%	6	100,00%
Leżajski	22	100,00%	1	100,00%	4	100,00%	0	0,00%	2	100,00%	5	55,56%
Lubaczowski	52	82,54%	2	66,67%	7	100,00%	1	100,00%	4	80,00%	12	100,00%
Łańcucki	15	100,00%	2	100,00%	9	90,00%	1	100,00%	2	66,67%	24	72,73%
Mielecki	24	80,00%	4	80,00%	5	100,00%	1	100,00%	5	62,50%	12	100,00%
Niżański	15	100,00%	0	0,00%	3	100,00%	1	100,00%	2	100,00%	5	100,00%
Przemysł	35	100,00%	8	80,00%	72	100,00%	1	100,00%	5	100,00%	9	69,23%
Przemyski	131	94,24%	19	100,00%	8	100,00%	3	100,00%	14	77,78%	28	100,00%
Przeworski	36	100,00%	2	66,67%	9	90,00%	1	100,00%	9	81,82%	11	100,00%
Ropczycko-sędziszowski	19	100,00%	2	100,00%	2	66,67%	0	0,00%	8	61,54%	13	72,22%
Rzeszów	20	100,00%	1	100,00%	15	100,00%	1	100,00%	3	100,00%	11	91,67%
Rzeszowski	73	100,00%	3	100,00%	11	91,67%	1	100,00%	12	92,31%	19	95,00%
Sanocki	76	93,83%	1	100,00%	13	100,00%	1	100,00%	7	77,78%	19	100,00%
Stalowowolski	20	95,24%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	1	50,00%	4	100,00%
Strzyżowski	30	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	9	81,82%	9	100,00%
Tarnobrzeg	8	100,00%	0	0,00%	6	100,00%	0	0,00%	3	100,00%	3	100,00%
Tarnobrzeski	13	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	3	75,00%	3	100,00%
Województwo	909	94,49%	55	91,67%	246	96,85%	16	84,21%	160	80,00%	300	91,46%

wokół podanej wyżej średniej 91,21%. W kilku powiatach jest ona jednak znacznie niższa. Są to powiaty tarnobrzeski (73,33%), ropczycko-sędziszowski (75,86%) i bieszczadzki (77,94%).

W trzech powiatach grodzkich procent obiektów niezaliczonych do grup weryfikacyjnych jest nieco wyższy od średniej dla województwa – dotyczy to Przemysła (97,29%), Rzeszowa (97,22%) i Krosna (97,17%). W przypadku Tarnobrzega procent ten jest nieco niższy od średniej wojewódzkiej (86,96%). Zasadniczo nie widać zróżnicowania pomiędzy miastem wojewódzkim a pozostałymi powiatami grodzkimi. W pozostałych powiatach nie widać większego zróżnicowania, z wyjątkiem 3 powiatów (bieszczadzkiego, tarnobrzeskiego i ropczycko-sędziszowskiego), gdzie procent zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych jest niższy niż 80%.

Zauważalne jest pewne zróżnicowanie terytorialne stanu zabytków. Trudno jednoznacznie wskazać powody tego zróżnicowania. Są one bardzo złożone i mogą wynikać z wielu pozakonserwatorskich przyczyn. Zarówno dane statystyczne, jak i analiza stanu zabytków wynikająca

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	100,00%	14	87,50%	0	0,00%	53	77,94%
4	33,33%	4	57,14%	6	85,71%	1	100,00%	9	100,00%	7	87,50%	96	84,21%
4	33,33%	2	100,00%	3	60,00%	1	100,00%	15	100,00%	7	100,00%	100	84,03%
28	93,33%	11	84,62%	162	98,18%	3	100,00%	29	100,00%	21	80,77%	401	95,48%
9	60,00%	0	0,00%	11	91,67%	0	0,00%	12	100,00%	11	64,71%	108	85,04%
11	84,62%	2	33,33%	1	33,33%	0	0,00%	6	85,71%	6	100,00%	55	83,33%
0	0,00%	3	100,00%	64	96,97%	1	100,00%	2	100,00%	6	85,71%	103	97,17%
15	75,00%	4	66,67%	21	65,63%	7	87,50%	14	100,00%	17	94,44%	192	87,67%
1	33,33%	0	0,00%	8	80,00%	1	100,00%	4	100,00%	3	75,00%	63	86,30%
6	100,00%	0	0,00%	18	90,00%	0	0,00%	6	100,00%	5	100,00%	69	89,61%
3	100,00%	0	0,00%	2	50,00%	2	100,00%	51	92,73%	15	75,00%	151	84,83%
28	100,00%	11	57,89%	79	95,18%	3	42,86%	3	100,00%	19	100,00%	196	87,89%
3	75,00%	0	0,00%	23	100,00%	0	0,00%	9	100,00%	6	75,00%	92	87,62%
4	100,00%	0	0,00%	7	77,78%	3	75,00%	32	86,49%	2	100,00%	74	90,24%
2	66,67%	11	84,62%	250	98,81%	5	100,00%	7	100,00%	26	100,00%	431	97,29%
26	78,79%	3	100,00%	6	75,00%	2	100,00%	32	100,00%	8	66,67%	280	91,80%
16	84,21%	7	77,78%	21	91,30%	9	90,00%	18	100,00%	12	100,00%	151	92,64%
7	50,00%	0	0,00%	5	83,33%	0	0,00%	7	100,00%	3	100,00%	66	75,86%
3	100,00%	1	100,00%	105	98,13%	0	0,00%	6	100,00%	9	81,82%	175	97,22%
12	75,00%	9	90,00%	430	99,77%	4	100,00%	18	100,00%	18	94,74%	610	98,39%
6	66,67%	0	0,00%	18	62,07%	2	100,00%	8	100,00%	9	90,00%	160	86,49%
5	62,50%	0	0,00%	5	100,00%	1	50,00%	21	100,00%	5	100,00%	63	91,30%
8	66,67%	3	60,00%	2	50,00%	0	0,00%	12	100,00%	4	100,00%	78	86,67%
6	75,00%	1	50,00%	5	71,43%	0	0,00%	4	100,00%	4	80,00%	40	86,96%
1	100,00%	0	0,00%	3	37,50%	0	0,00%	5	71,43%	4	80,00%	33	73,33%
208	75,36%	72	63,72%	1255	94,86%	48	82,76%	344	96,09%	227	87,64%	3840	91,21%

z weryfikacji terenowej pozwalają stwierdzić, że generalnie najwięcej obiektów z omawianej grupy występuje w powiatach grodzkich i większych ośrodkach miejskich. Jest to zapewne związane z kilkoma czynnikami mającymi pozytywny wpływ na stan zachowania i użytkowania zabytkowych obiektów. W większych ośrodkach miejskich łatwiej jest znaleźć nową funkcję dla obiektów nieużytkowanych oraz inwestora dysponującego koniecznymi funduszami. Istotne jest także dysponowanie przez samorzady lokalne większymi środkami finansowymi, które mogą przeznaczyć na dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich. Ponadto w miastach na prawach powiatu zlokalizowane są delegatury wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, zatem zabytkowy zasób w tych miejscowościach łatwiej jest monitorować pracownikom służb konserwatorskich. W przypadku powiatu bieszczadzkiego wpływ na gorszy stan zabytków może mieć zarówno specyficzny zasób (zespoły cerkiewne), jak i kwestie finansowe (ubożsi właściciele?), natomiast odnośnie do powiatów ropczycko-sędziszowskiego i tarnobrzskiego trudno wytłumaczyć ten stan.

W podziale według funkcji pierwotnej procentowy udział obiektów niezaliczonych do grup weryfikacyjnych w większości przekracza 90% wszystkich obiektów w poszczególnych grupach. I tak, najwyższy udział procentowy takich obiektów występuje w grupach budynków użyteczności publicznej (96,85%), cmentarzy (96,09%), budynków mieszkalnych (94,86%) i sakralnych (94,49%).

Z kolei najniższy udział procentowy obiektów omawianej grupy występuje w grupach obiektów gospodarczych (63,72%) i folwarcznych (75,36%). Dane te są potwierdzeniem wcześniej sformułowanych wniosków, że budynki gospodarcze i folwarczne z różnych przyczyn – własnościowych, historycznych, finansowych – stanowią grupę zabytków, w których kumulują się różnorakie problemy, co ma bezpośredni wpływ na stan ich zachowania.

W podziale według chronologii w grupie najstarszych obiektów żadnego zabytku nie zaliczono do grup weryfikacyjnych (grupa ta dotyczy jednak tylko 2 obiektów). W najliczniejszej grupie – XIX w. (1474) znajduje się 88,05% zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, następnie w grupie XVI–XVIII w. (789 obiektów) – 89,97%. Dla budynków z XX w. jest to 714 obiektów – 94,07%. Starsze wiekowo grupy są zdecydowanie mniej liczne: od połowy XIII do XV w. – 47 obiektów (95,92%) i wspomniane wyżej jedyne 2 obiekty (100%) z okresu do połowy XIII w. W grupie XIII–XV w. niemal wszystkie obiekty znalazły się poza grupami weryfikacyjnymi, a procentowy wynik ogólny jest niższy ze względu na zły stan zachowania części murów obronnych Przemyśla. Duża liczebnie jest grupa obiektów w dobrym stanie, dla których brak jest danych odnośnie do datowania – 814 obiektów, co stanowi 95,88% obiektów w tej grupie i może mieć wpływ na obraz statystyczny pozostałych grup czasowych. Najwyższy procentowo odsetek obiektów niezaliczonych do grup weryfikacyjnych w dwóch najstarszych grupach chronologicznych wydaje się wynikać z kilku przyczyn, m.in. niewielkiej liczby tych obiektów, poczucia ich dużej wartości, prowadzonych prac konserwatorskich, własności kościołów i związków wyznaniowych i w niewielkim zakresie samorządowej oraz funkcji (głównie obiekty sakralne). W przypadku zabytków XX-wiecznych stosunkowo wysoki procent zabytków niezaliczonych do grup weryfikacyjnych wynika m.in. z mniejszego zużycia substancji tych obiektów.

Najliczniejsze grupy zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, podzielonych ze względu na materiał stanowią obiekty murowane z cegły – 2435 obiektów (93,22%), oraz obiekty drewniane konstrukcji wieńcowej – 424 (77,23%). Trzecią, ale już zdecydowanie mniej liczną grupę stanowią zabytki murowane z kamienia – 73 (77,66%). Pozostałe grupy obiektów występują incydentalnie.

Trudno ustalić przyczynę, dlaczego procent obiektów ceglanych w grupie zabytków niezaliczonych do grup weryfikacyjnych jest znacznie wyższy od procentu obiektów wzniesionych z kamienia, skoro tak jeden, jak i drugi materiał uważany jest za trwały, a na pewno znacznie trwalszy od budulca drewnianego. Być może wynika to w pewnym stopniu z braku rozpoznania obiektów murowanych w zakresie materiału. Niejednokrotnie dopiero gdy obiekt był w złym stanie, w trakcie weryfikacji można było ustalić materiał, z jakiego został wykonany.

Specyfiką województwa jest występowanie licznych obiektów sakralnych o konstrukcji wieńcowej. Znaczna część tego zasobu, niezakwalifikowana do grup weryfikacyjnych, to drewniane budowle sakralne użytkowane przez Kościół rzymskokatolicki. Stały użytkownik, niekolidująca

**OBIEKTY NIEZALICZONE DO GRUP WERYFIKACYJNYCH W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	12	85,71%	14	60,87%	16	94,12%	11	78,57%	53
Brzozowski	0	0,00%	5	100,00%	31	86,11%	34	73,91%	16	100,00%	10	90,91%	96
Dębicki	0	0,00%	4	100,00%	25	75,76%	37	78,72%	23	95,83%	11	100,00%	100
Jarostawski	0	0,00%	4	100,00%	122	94,57%	137	95,80%	55	96,49%	83	95,40%	401
Jasielski	0	0,00%	5	100,00%	39	84,78%	44	83,02%	12	100,00%	8	72,73%	108
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	8	61,54%	31	83,78%	6	100,00%	10	100,00%	55
Krosno	1	100,00%	3	100,00%	30	100,00%	30	100,00%	39	92,86%	0	0,00%	103
Krośnieński	0	0,00%	2	100,00%	54	90,00%	91	84,26%	30	93,75%	15	88,24%	192
Leski	0	0,00%	0	0,00%	24	88,89%	28	87,50%	8	88,89%	3	75,00%	63
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	21	95,45%	20	74,07%	14	100,00%	14	100,00%	69
Lubaczowski	0	0,00%	1	100,00%	34	85,00%	62	78,48%	27	87,10%	27	100,00%	151
Łańcucki	0	0,00%	2	100,00%	16	88,89%	84	84,00%	46	85,19%	48	97,96%	196
Mielecki	0	0,00%	1	100,00%	22	84,62%	37	84,09%	23	95,83%	9	90,00%	92
Niżański	0	0,00%	2	100,00%	11	91,67%	27	96,43%	21	84,00%	13	86,67%	74
Przemysł	1	100,00%	3	75,00%	58	96,67%	180	97,83%	141	98,60%	48	94,12%	431
Przemyski	0	0,00%	1	100,00%	49	92,45%	164	91,11%	54	94,74%	12	85,71%	280
Przeworski	0	0,00%	6	100,00%	36	92,31%	64	92,75%	35	92,11%	10	90,91%	151
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	1	100,00%	17	65,38%	32	76,19%	8	88,89%	8	88,89%	66
Rzeszów	0	0,00%	1	100,00%	52	94,55%	70	98,59%	46	97,87%	6	100,00%	175
Rzeszowski	0	0,00%	1	100,00%	57	96,61%	86	94,51%	36	97,30%	430	99,54%	610
Sanocki	0	0,00%	1	100,00%	30	88,24%	94	85,45%	24	92,31%	11	78,57%	160
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	8	88,89%	29	85,29%	12	100,00%	14	100,00%	63
Strzyżowski	0	0,00%	2	100,00%	21	87,50%	34	91,89%	9	75,00%	12	80,00%	78
Tarnobrzeg	0	0,00%	2	100,00%	7	100,00%	27	87,10%	4	66,67%	0	0,00%	40
Tarnobrzesci	0	0,00%	0	0,00%	5	100,00%	18	64,29%	9	100,00%	1	33,33%	33
Województwo	2	100,00%	47	95,92%	789	89,97%	1474	88,05%	714	94,07%	814	95,88%	3840

funkcją, możliwość finansowania prac remontowo-konserwatorskich z różnych źródeł to podstawowe przyczyny tego, że ta część zasobu zabytkowego w województwie zachowana jest w dobrym stanie.

W podziale według rodzaju własności w zasadzie nie występują duże rozbieżności w zasobie zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych. Najliczniejszą grupę stanowią obiekty będące własnością wyznaniową – 1255 obiektów (95,36% wszystkich zabytków będących własnością wyznaniową). Kolejne grupy stanowią obiekty będące własnością: prywatną – 744 (84,93%), samorządową – 560 (89,89%), oraz państwową – 287 (95,35%). Najmniejsze liczebnie grupy to własność określona jako inne – 125 (82,78%) oraz mieszane – 120 (93,75%). Z danych liczbowych po raz kolejny wynika, że do najlepiej utrzymanych zabytków należą obiekty sakralne, co nie dziwi zarówno ze względu na dbałość o te obiekty

**ZABYTEKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU NIEZALICZONE DO GRUP WERYFIKACYJNYCH
W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		cegłane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bieszczadzki	27	75,00%	0	0,00%	12	75,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	26	83,87%	0	0,00%	42	77,78%	2	100,00%	1	100,00%
Dębicki	9	75,00%	0	0,00%	48	76,19%	3	100,00%	1	100,00%
Jarosławski	27	90,00%	0	0,00%	316	95,18%	0	0,00%	2	100,00%
Jasielski	19	82,61%	0	0,00%	58	85,29%	3	50,00%	0	0,00%
Kolbuszowski	7	46,67%	0	0,00%	32	94,12%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	6	100,00%	0	0,00%	84	96,55%	6	100,00%	0	0,00%
Krośniński	42	75,00%	0	0,00%	100	90,91%	9	90,00%	0	0,00%
Leski	11	78,57%	0	0,00%	25	89,29%	14	77,78%	3	100,00%
Leżajski	10	71,43%	0	0,00%	47	100,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lubaczowski	20	60,61%	0	0,00%	64	90,14%	0	0,00%	2	66,67%
Łańcucki	48	77,42%	0	0,00%	119	96,75%	0	0,00%	1	100,00%
Mielecki	7	100,00%	0	0,00%	59	83,10%	0	0,00%	4	80,00%
Niżański	11	78,57%	0	0,00%	26	100,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyśl	3	100,00%	2	100,00%	401	98,28%	3	100,00%	2	66,67%
Przemyski	36	85,71%	0	0,00%	165	91,16%	4	57,14%	6	100,00%
Przeworski	17	73,91%	2	100,00%	96	94,12%	5	100,00%	1	100,00%
Ropczycko-sędziszowski	7	53,85%	0	0,00%	37	78,72%	0	0,00%	2	100,00%
Rzeszów	3	75,00%	0	0,00%	153	98,08%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	30	88,24%	0	0,00%	347	98,58%	0	0,00%	3	100,00%
Sanocki	36	83,72%	0	0,00%	80	85,11%	17	80,95%	0	0,00%
Stalowowolski	7	87,50%	0	0,00%	31	86,11%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	13	76,47%	0	0,00%	37	90,24%	7	63,64%	0	0,00%
Tarnobrzeg	2	100,00%	0	0,00%	31	83,78%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzesci	0	0,00%	0	0,00%	25	89,29%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	424	77,23%	4	100,00%	2435	93,22%	73	77,66%	28	90,32%

wspólnot wyznaniowych, jak i najwyższe w skali województwa dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich pozyskiwane z różnych źródeł. Bardzo wysoki procent obiektów będących własnością państwową wskazuje na właściwe użytkowanie tych obiektów, przede wszystkim użyteczności publicznej.

W przypadku obiektów użytkowanych w sposób niekolidujący najliczniej reprezentowane są zabytki będące własnością wyznaniową (935), prywatną (571) oraz samorządową (397). Podobna sytuacja jest w grupie obiektów nieużytkowanych: wyznaniowe – 186, samorządowe – 119, prywatne – 74.

Najwięcej obiektów niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, użytkowanych w sposób niekolidujący to zabytki sakralne (737) i mieszkalne (715). Mniej liczne grupy (ponad 100 obiektów) stanowią obiekty użyteczności publicznej, rezydencjonalne, zieleń, folwarczne, cmentarze i inne. Najmniej zasobne są trzy grupy funkcjonalne: obronne, zamki i przemysłowe. W ww. ocenie nie odniesiono się do obiektów użytkowanych w sposób kolidujący, gdyż stano-

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	39
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	73
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	61
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	5	100,00%	351
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	66,67%	82
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	100,00%	42
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	96
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	83,33%	156
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	53
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	58
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	88
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	169
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	71
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	37
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	3	100,00%	415
0	0,00%	0	0,00%	8	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	220
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	122
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	46
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	158
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	193	100,00%	573
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	133
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	38
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	57
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	33
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	25
0	0,00%	0	0,00%	8	100,00%	3	100,00%	221	99,10%	3196

wią one bardzo niewielką grupę (12 obiektów). W grupie obiektów nieużytkowanych najwyższe liczbowo są: cmentarze (171), sakralne (105) i folwarczne (60). W przypadku cmentarzy dotyczy to w większości obiektów nieczynnych i nie jest to czynnik negatywny. Niepokojąca natomiast jest duża w stosunku do całości zasobu w tej grupie liczba nieużytkowanych obiektów przemysłowych (15 z 49 obiektów).

W skali województwa procentowy udział obiektów niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych jest bardzo wysoki. Z danych tabelarycznych oraz z weryfikacyjnych badań terenowych wynika, że obiekty nie zaliczone do grup weryfikacyjnych występują stosunkowo równomiernie na całym obszarze województwa. Dobry stan obiektów o uznanej, najwyższej wartości (UNESCO i Pomniki Historii) jest wynikiem zarówno łatwiejszego dostępu do środków finansowych, jak i dobrej opieki i ochrony ze strony właścicieli, zarządców oraz służb konserwatorskich. Najwyższy procent obiektów niezaliczonych do grup weryfikacyjnych stanowią zabytki będące własnością kościołów i związków wyznaniowych, państwową i samorządową,

LICZBA I UDZIAŁ PROCENTOWY (W ODNIESIENIU DO ZASOBU DANEGO RODZAJU WŁASNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE) ZABYTKÓW W GRUPIE OBIEKTÓW NIEZALICZONYCH DO GRUP WERYFIKACYJNYCH ORAZ W GRUPACH ZAGROŻEŃ W PODZIALE WG RODZAJU WŁASNOŚCI

Rodzaj własności	Niezaliczone do grup weryfikacyjnych		Zagrożone		Utrata wartości		Nieistniejące		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	
Państwowe	287	95,35%	9	2,99%	3	1,00%	2	0,66%	301
Samorządowe	560	89,89%	41	6,58%	8	1,28%	4	0,64%	613
Kościółów i związków wyznaniowych	1255	95,36%	23	1,75%	7	0,53%	17	1,29%	1302
Prywatne	744	84,93%	36	4,11%	23	2,63%	48	5,48%	851
Mieszane	120	93,75%	6	4,69%	0	0,00%	0	0,00%	126
Inne	125	82,78%	12	7,95%	1	0,66%	7	4,64%	145
Brak danych	749	91,90%	22	2,70%	7	0,86%	18	2,21%	796

LICZBA OBIEKTÓW W PODZIALE WG SPOSOBU UŻYTKOWANIA I RODZAJU WŁASNOŚCI ORAZ UDZIAŁ PROCENTOWY W ZASOBIE DANEGO RODZAJU WŁASNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE (OBJĘTYCH WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Rodzaj własności	Użytkowane/niekolidujący		Użytkowane/kolidujący		Nieużytkowane	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Państwowe	193	64,12%	3	1,00%	78	25,91%
Samorządowe	399	64,04%	8	1,28%	160	25,68%
Kościółów i związków wyznaniowych	940	71,43%	1	0,08%	207	15,73%
Prywatne	580	66,21%	5	0,57%	117	13,36%
Mieszane	96	75,00%	5	3,91%	18	14,06%
Inne	88	58,28%	0	0,00%	44	29,14%
Brak danych	142	17,42%	0	0,00%	84	10,31%
Razem	2438	57,91%	22	0,52%	708	16,82%

LICZBA OBIEKTÓW W PODZIALE WG SPOSOBU UŻYTKOWANIA I FUNKCJI HISTORYCZNEJ ORAZ UDZIAŁ PROCENTOWY W ZASOBIE ZABYTKÓW DANEGO RODZAJU (FUNKCJI PIERWOTNEJ) W WOJEWÓDZTWIE (OBJĘTYCH WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Funkcja pierwotna	Użytkowane/niekolidujący		Użytkowane/kolidujący		Nieużytkowane	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Sakralne	740	76,92%	3	0,31%	129	13,41%
Obronne	15	25,00%	2	3,33%	28	46,67%
Zamki	10	52,63%	1	5,26%	6	31,58%
Użyteczności publicznej	187	73,62%	0	0,00%	24	9,45%
Rezydencjonalne	136	68,00%	0	0,00%	51	25,50%
Zieleń	187	57,01%	9	2,74%	69	21,04%
Folwarczne	135	48,91%	2	0,72%	93	33,70%
Gospodarcze	36	31,86%	0	0,00%	22	19,47%
Mieszkalne	718	54,27%	1	0,08%	41	3,10%
Przemysłowe	26	44,83%	1	1,72%	17	29,31%
Cmentarze	108	30,17%	3	0,84%	178	49,72%
Inne	140	54,05%	0	0,00%	50	19,31%
Razem	2438	57,91%	22	0,52%	708	16,82%

a nieco mniejszy procent to zabytki prywatne. Wydaje się, że istotnym czynnikiem mającym wpływ na taki stan jest kwestia dofinansowywania prac remontowo-konserwatorskich. Dotacje z różnych źródeł znacznie rzadziej przyznawane są właścicielom prywatnym. W zdecydowanej większości obiekty sakralne utrzymane są w bardzo dobrym i dobrym stanie. Wyjątek stanowi grupa nieużytkowanych cerkwi, dla których trudno znaleźć stosowną nową funkcję.

B.

OBIEKTY ZALICZONE DO GRUP W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW W LATACH 2009–2015

OBIEKTY SZCZEGÓLNIIE ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH

Spośród wszystkich grup weryfikacyjnych najliczniejszą stanowią zabytki zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych. W województwie podkarpackim wytypowano 149 obiektów, których istnienie uznano za zagrożone. Stanowi to 3,54% wszystkich obiektów rejestrowych województwa. Należy tu wyraźnie zaznaczyć, że jako budynki zagrożone uznawano tylko takie obiekty, które są w bardzo złym, niejednokrotnie katastrofalnym stanie, a nawet znajdujące się w ruinie, które częściowo utraciły wartości zabytkowe. Są to zatem obiekty, które wymagają podjęcia natychmiastowych działań zabezpieczających, gdyż warunkuje to ich przetrwanie. Analiza tej grupy obiektów – przyczyn występujących zagrożeń, zależności pomiędzy własnością, funkcją, sposobem użytkowania itp. – może pomóc służbom konserwatorskim, samorządom i wszystkim interesariuszom procesu ochrony zabytków w formułowaniu założeń polityki ochronnej wobec tego szczególnie zagrożonego zasobu.

W rozmieszczeniu obiektów zagrożonych występuje duże zróżnicowanie. Skrajnie procentowo wartości w stosunku do ogólnej liczby obiektów w powiecie zanotowano w powiatach grodzkich: tarnobrzeskim (5 obiektów, 10,87%) i przemyskim (2; 0,45%). Dla 6 powiatów (bieszczadzkiego, brzozowskiego, dębickiego, lubaczowskiego, ropczycko-sędziszowskiego i Tarnobrzega) wartość ta kształtuje się powyżej 8%, dla innych 7 powiatów (rzeszowskiego, leżajskiego, stalowowlowskiego, przeworskiego oraz Przemyśla, Krosna i Rzeszowa) z kolei poniżej 2%.

Najwięcej obiektów zagrożonych znajduje się w powiatach lubaczowskim (15 obiektów, 8,53% zasobu powiatu), brzozowskim (11; 9,65%) i dębicki (11; 9,24%). W 2 powiatach duża liczba obiektów zagrożonych – w przemyskim (13) i jarosławskim (11) – nie ma szczególnego odzwierciedlenia w proporcjach (4,26% i 2,62%) ze względu na liczny zasób występujący w tych powiatach.

O ile trudno wskazać konkretne przyczyny, dlaczego w 4 z 6 wyodrębnionych powiatów występuje najwyższy procentowo udział zabytków zagrożonych (gdyż te 4 powiaty są „porozrzucane” po całym województwie), to w przypadku 2 powiatów (bieszczadzkiego i lubaczowskiego) wpływ na taki stan ma zapewne występowanie nieużytkowanych, opuszczonych od wielu lat cerkwi, zespołów cerkiewnych oraz cmentarzy greckokatolickich. Stan ten od czasu zakończe-

**OBIEKTY ZAGROŻONE W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	4	9,09%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	1	2,56%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%	1	6,67%
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	35,29%	0	0,00%
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	3	18,75%	0	0,00%
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	16,67%	0	0,00%
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	1	1,64%	0	0,00%	1	6,67%	0	0,00%	2	9,52%	0	0,00%
Leski	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	1	33,33%	0	0,00%
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	11,11%
Lubaczowski	7	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20,00%	0	0,00%
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	1	10,00%	0	0,00%	1	33,33%	1	3,03%
Mielecki	4	13,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	25,00%	0	0,00%
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemysł	0	0,00%	1	10,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyski	3	2,16%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	16,67%	0	0,00%
Przeworski	0	0,00%	1	33,33%	1	10,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	23,08%	0	0,00%
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	8,33%	0	0,00%	1	7,69%	0	0,00%
Sanocki	5	6,17%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	22,22%	0	0,00%
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	18,18%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%
Województwo	26	2,70%	2	3,33%	5	1,97%	3	15,79%	32	16,00%	3	0,91%

nia weryfikacji rejestru ulega pozytywnym zmianom dzięki remontom i adaptowaniu niektórych z wymienionych obiektów do nowej funkcji (m.in. cerkwie w Nowym Bruśnie, Wielkich Oczach).

W podziale według funkcji pierwotnej najwyższy w skali województwa procentowy udział obiektów, których stan określono jako zagrożony, występuje w grupach zabytków: rezydencjonalne (32 obiekty, 16%), zamki (3; 15,79%) oraz folwarczne (34; 12,32%). W odniesieniu tylko do liczby obiektów, po budynkach folwarcznych i rezydencjonalnych następną grupę stanowią obiekty sakralne (26) i określone jako inne (15).

Najliczniej reprezentowane są obiekty z zespołów rezydencjonalnych i zespołów folwarcznych (często towarzyszących tym pierwszym). Niejednokrotnie obiekty zagrożone występują zespołowo (jeśli zagrożony jest np. dwór, to zagrożone są również towarzyszące mu obiekty folwarczne). Inną licznie reprezentowaną grupą są obiekty zaklasyfikowane jako sakralne – przede wszystkim cerkwie, dzwonnice cerkiewne. W większości przypadków wszystkie te obiekty pozostają nieużytkowane i bez szybkiej interwencji skazane są na zagładę.

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	6,25%	0	0,00%	6	8,82%
7	58,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	12,50%	11	9,65%
5	41,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11	9,24%
2	6,67%	1	7,69%	1	0,61%	0	0,00%	0	0,00%	2	7,69%	11	2,62%
3	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	3,94%
1	7,69%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	14,29%	0	0,00%	2	3,03%
0	0,00%	0	0,00%	1	1,52%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,94%
2	10,00%	0	0,00%	3	9,38%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	9	4,11%
0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	5,48%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	7,27%	3	15,00%	15	8,43%
0	0,00%	2	10,53%	1	1,20%	2	28,57%	0	0,00%	0	0,00%	8	3,59%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	25,00%	8	7,62%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	5,41%	0	0,00%	2	2,44%
0	0,00%	0	0,00%	1	0,40%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	0,45%
3	9,09%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	33,33%	13	4,26%
0	0,00%	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	1,84%
5	35,71%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	9,20%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	18,18%	2	1,11%
2	12,50%	0	0,00%	1	0,23%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,26%	6	0,97%
1	11,11%	1	33,33%	1	3,45%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	5,41%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,45%
1	8,33%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	4,44%
2	25,00%	1	50,00%	2	28,57%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	10,87%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,22%
34	12,32%	7	6,19%	12	0,91%	2	3,45%	8	2,23%	15	5,79%	149	3,54%

Wydaje się, że nie występują charakterystyczne obszary/powiaty oraz ewentualne różnicowanie stanu zachowania na poszczególnych obszarach poza opisanymi wyżej powiatami bieszczadzkim i lubaczowskim.

W podziale według chronologii procentowy udział obiektów, których stan określono jako zagrożony w odniesieniu do poszczególnych grup czasowych przedstawia się następująco. W najliczniejszej grupie – XIX w. (72 obiekty) zagrożonych jest 4,3%. W grupie XVI–XVIII w. (45 obiektów) – 5,13%. Stosunkowo liczna jest także grupa budynków z XX w. (23 obiekty) – 3,03%. Grupa obiektów od połowy XIII do XV w. jest zdecydowanie mniej liczna (2 obiekty), ale jej udział procentowy w skali województwa jest wyższy niż zabytków z XX w. (4,08%). Wśród obiektów, które uznano za zagrożone, nie ma zabytków z najstarszej grupy czasowej (do połowy XIII w.).

W najliczniejszej grupie – XIX w. – przeważają obiekty wchodzące w skład zespołów dworskich oraz cerkiewnych. W kolejnej licznej grupie (XVI–XVIII w.) są to w zdecydowanej większości zabytki z zespołów dworskich oraz pojedyncze inne obiekty (cerkwie, synagoga, ruiny

**OBIEKTY ZAGROŻONE W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	17,39%	1	5,88%	1	7,14%	6
Brzozowski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,78%	9	19,57%	0	0,00%	1	9,09%	11
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	6	18,18%	5	10,64%	0	0,00%	0	0,00%	11
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	5	3,88%	3	2,10%	1	1,75%	2	2,30%	11
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	2	4,35%	3	5,66%	0	0,00%	0	0,00%	5
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	7,69%	1	2,70%	0	0,00%	0	0,00%	2
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,38%	0	0,00%	1
Krośnieński	0	0,00%	0	0,00%	5	8,33%	3	2,78%	1	3,13%	0	0,00%	9
Leski	0	0,00%	1	100,00%	2	7,41%	1	3,13%	0	0,00%	0	0,00%	4
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,70%	0	0,00%	0	0,00%	1
Lubaczowski	0	0,00%	0	0,00%	5	12,50%	9	11,39%	1	3,23%	0	0,00%	15
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	3,00%	5	9,26%	0	0,00%	8
Mielecki	0	0,00%	0	0,00%	1	3,85%	6	13,64%	1	4,17%	0	0,00%	8
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	1	8,33%	0	0,00%	1	4,00%	0	0,00%	2
Przemyśl	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%	1	0,54%	0	0,00%	0	0,00%	2
Przemyski	0	0,00%	0	0,00%	2	3,77%	6	3,33%	3	5,26%	2	14,29%	13
Przeworski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,56%	0	0,00%	2	5,26%	0	0,00%	3
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	0	0,00%	5	19,23%	2	4,76%	1	11,11%	0	0,00%	8
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	1	1,82%	0	0,00%	1	2,13%	0	0,00%	2
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	4,40%	1	2,70%	1	0,23%	6
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	3	8,82%	6	5,45%	1	3,85%	0	0,00%	10
Stalowowlowski	0	0,00%	0	0,00%	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	3	12,50%	1	2,70%	0	0,00%	0	0,00%	4
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	9,68%	2	33,33%	0	0,00%	5
Tarnobrzesci	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%	1
Województwo	0	0,00%	2	4,08%	45	5,13%	72	4,30%	23	3,03%	7	0,82%	149

zespołu kościelno-klasztornego, kamienica, dom itp.). W przypadku zagrożonych obiektów z XX w. są to zabytki o bardzo zróżnicowanych funkcjach pierwotnych.

Najstarsza grupa chronologiczna, w której występują zabytki zagrożone, jest bardzo nieliczna. Są to 2 obiekty: fragmenty miejskich murów obronnych Przemyśla oraz ruiny zamku Sobień.

W obiektach zagrożonych występują tylko trzy rodzaje materiałów, z których wzniesiono ich ściany – z cegły, z kamienia oraz z drewna. Najliczniej reprezentowane są zabytki murowane z cegły (94 obiekty) – 3,6%. Budynków drewnianych jest już zdecydowanie mniej – 29 obiektów, ale ich udział procentowy jest wyższy (5,28%). Najmniej liczną grupą są budynki murowane z kamienia – 15 obiektów, ale ze względu na ich najmniejszą ogólną liczbę, udział procentowy jest najwyższy (15,96%).

Wysoki procent oraz liczba zagrożonych budynków drewnianych wynika przede wszystkim z faktu nieużytkowania stosunkowo licznych drewnianych cerkwi oraz obiektów w zespołach dworskich, jak również z właściwości tego materiału, który wymaga stałej bieżącej konserwacji.

Pośród zabytków zagrożonych najliczniejszą grupę stanowią obiekty będące własnością samorządów (41 obiektów, 6,58%) oraz będące własnością prywatną (36; 4,11%). Najmniejszy procent obiektów zagrożonych jest własnością wyznaniową (23 obiekty, 1,75%), a najmniejszą liczbowo grupą są obiekty o własności mieszanej (6; 4,69%). Duża część obiektów zagrożonych, będących własnością samorządów, to przede wszystkim obiekty z zespołów dworskich, zamkowych i cerkiewnych. Należy zaznaczyć, że w ostatnim czasie stan części tych obiektów poprawił się, zarówno w wyniku działań samorządów (które remontują obiekty i nadają im nowe funkcje – np. synagoga w Cieszanowie), jak i przekazywania obiektów na rzecz fundacji i stowarzyszeń (np. dwór w Kotowej Woli). Zabytki zagrożone będące własnością prywatną to w większości obiekty z zespołów dworskich i folwarcznych. Wydaje się, że – poza kwestiami finansowymi – przyczyn tego stanu należy szukać też w świadomym zaniechaniu przez właścicieli jakichkolwiek działań ratowniczych.

W ocenie sposobu użytkowania obiektów zagrożonych w odniesieniu do rodzaju własności i funkcji pierwotnej odniesiono się tylko do obiektów nieużytkowanych. Pozostałe dwie grupy (użytkowane w sposób niekolidujący i kolidujący) stanowią bowiem niewielką część obiektów zagrożonych (łącznie 9 obiektów). Najwięcej obiektów zagrożonych, nieużytkowanych jest własnością samorządów (38), prywatną (34) oraz kościołów i związków wyznaniowych (20). W odniesieniu do funkcji pierwotnej najwięcej obiektów zagrożonych, nieużytkowanych występuje w grupach: folwarczne (33), rezydencjonalne (30), sakralne (24).

Najczęstszymi przyczynami zagrożeń są zużycie materiału/konstrukcji (129 obiektów), brak zabezpieczenia/brak pielęgnacji/konserwacji (105 obiektów), brak użytkownika (101 obiektów), a najrzadziej zagrożenia inwestycyjne obiektów (12 obiektów), zagrożenia inwestycyjne w otoczeniu obiektu (3 obiekty) i niewłaściwe użytkowanie (2 obiekty). W jednym przypadku jako przyczynę zagrożenia wskazano tereny zalewowe (drewniano-murowany dwór w Trześni). Należy zaznaczyć, że w przypadku niemal każdego obiektu uznanego za zagrożony wskazywano przynajmniej dwie, a najczęściej trzy przyczyny zagrożeń.

W wyodrębnionych grupach w odniesieniu do funkcji, zagrożenia zwane: zużycie materiału/konstrukcji, brak zabezpieczenia/brak pielęgnacji/konserwacji oraz brak użytkownika w największej liczbie występują w obiektach folwarcznych, rezydencjonalnych, sakralnych i mieszkalnych, a w najmniejszej w zamkach, obiektach, obronnych i przemysłowych. Wymienione obiekty sakralne to w zdecydowanej większości nieużytkowane od końca lat 40. XX w. i nieremontowane cerkwie oraz dzwonnice cerkiewne.

W odniesieniu do obiektów drewnianych, ceglanych i kamiennych najczęstsze zagrożenia to zużycie materiału/konstrukcji, brak użytkownika oraz brak zabezpieczenia/brak pielęgnacji/konserwacji. Zużycie substancji zabytkowej stwierdzono przy wszystkich zagrożonych zabytkach wzniesionych z kamienia oraz niemal wszystkich drewnianych.

**OBIEKTY ZAGROŻONE W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		cegłane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bieszczadzki	1	2,78%	0	0,00%	4	25,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	2	6,45%	0	0,00%	8	14,81%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	11	17,46%	0	0,00%	0	0,00%
Jarosławski	1	3,33%	0	0,00%	10	3,01%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	1	4,35%	0	0,00%	2	2,94%	2	33,33%	0	0,00%
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,94%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	1	1,15%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	3	5,36%	0	0,00%	6	5,45%	0	0,00%	0	0,00%
Leski	0	0,00%	0	0,00%	1	3,57%	3	16,67%	0	0,00%
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lubaczowski	4	12,12%	0	0,00%	5	7,04%	2	100,00%	0	0,00%
Łańcucki	5	8,06%	0	0,00%	2	1,63%	0	0,00%	0	0,00%
Mielecki	0	0,00%	0	0,00%	8	11,27%	0	0,00%	0	0,00%
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyśl	0	0,00%	0	0,00%	2	0,49%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyski	4	9,52%	0	0,00%	6	3,31%	3	42,86%	0	0,00%
Przeworski	1	4,35%	0	0,00%	2	1,96%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	2	15,38%	0	0,00%	6	12,77%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszów	1	25,00%	0	0,00%	1	0,64%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	3	8,82%	0	0,00%	3	0,85%	0	0,00%	0	0,00%
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	6	6,38%	4	19,05%	0	0,00%
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,78%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	3	7,32%	1	9,09%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	5	13,51%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeski	1	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	29	5,28%	0	0,00%	94	3,60%	15	15,96%	0	0,00%

W odniesieniu do wszystkich wyodrębnionych rodzajów własności, wymienione powyżej trzy rodzaje zagrożeń rozłożone są w sposób stosunkowo równomierny (są zbliżone ilościowo). Pewnym wyjątkiem jest w przypadku własności kościołów i związków wyznaniowych niższa liczba zagrożeń nazwanych brak użytkownika.

Obiekty uznane za zagrożone znajdują się w większości w bardzo złym, a niekiedy katastrofalnym stanie technicznym. Są to obiekty o rozmaitych funkcjach pierwotnych, różnym materiale i różnym czasie powstania.

Nie da się scharakteryzować tych wartości w sposób ogólny w odniesieniu do całości zbioru obiektów zagrożonych – należałoby każdy obiekt potraktować indywidualnie. W większości przypadków zabytki te zachowały wartości historyczne i naukowe, natomiast wartości artystyczne – wobec skali zniszczeń – zachowane są w znacznie mniejszym stopniu. W odniesieniu do zagrożonych obiektów rezydencjonalnych i sakralnych najczęściej wartości zabytkowe nadal określić można jako wysokie. Natomiast w przypadku większości zagrożonych obiektów

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	9
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	13
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	138

folwarcznych i gospodarczych ich wartość tkwi przede wszystkim w kontekście krajobrazowo-przestrzennym (jako elementu większych założeń).

Zjawisko występowania w zespołach lub na określonym niewielkim terenie (niewielka wieś, ulica, osiedle) obiektów zagrożonych, o utraconych wartościach lub uznanych za nieistniejące dotyczy kilku zespołów dworskich (np. Siedliska-Bogusz, Zwiernik, Czudec), w których przede wszystkim występują obiekty zagrożone lub nieistniejące. Tego typu sytuację zidentyfikowano też w zespole kolejki wąskotorowej Przeworsk – Dynów; w zespole zagrody Sudołów w Raniżowie oraz w niektórych miejscowościach (np. w Sanoku – nieistniejące drewniane domy zlokalizowane przy ul. Rybackiej i Zamkowej; w Jaśliskach – nieistniejące i zagrożone drewniane domy oraz drewniana karczma i murowany ratusz).

Wśród zagrożonych zabytków przeważają obiekty rezydencjonalne, folwarczne i sakralne. Wydaje się, że największym problemem jest duża liczba nieużytkowanych, niszczących obiektów rezydencjonalnych i folwarcznych, niekiedy o dużych wartościach zabytkowych.

Problem ten dotyczy w zasadzie całego obszaru województwa. Wiele dawnych dworów znajduje się już w stanie ruiny lub do stanu tego zmierza. Wykorzystywane przez długi czas niezgodnie z funkcją, często w ostatnich latach nieużytkowane, niejednokrotnie wymagają podjęcia natychmiastowych prac zabezpieczających, a następnie konserwatorskich, rewaloryzacyjnych oraz znalezienia odpowiedniej funkcji użytkowej. W przypadku zespołów dworsko-parkowych nierzadko najgorszy stan zachowania dotyczy budynków gospodarczych wchodzących w skład tych zespołów. Budynki te – często przerażająco zdegradowane (łącznie z całym otoczeniem), pozbawione użytkownika (lub wykorzystywane niezgodnie z funkcją) – ulegają dalszej degradacji, są niszczone i dewastowane. Najczęściej brak jest także perspektywicznych planów ich zagospodarowania. W przypadku wielu zespołów dworsko-parkowych znajdujących się w złym stanie technicznym sprawę pogarsza sytuacja prawna obiektów (fakt nieuregulowanej własności, roszczenia własnościowe, rozparcelowanie, nowe zainwestowania terenu często nieusuwalne – szkoty). Problem ten dotyczy także zabytkowych parków i ogrodów będących częścią składową ww. zespołów. Duża ich część jest nadal niewłaściwie zagospodarowana i użytkowana, a odnośnie do parków nieużytkowanych ich stan zachowania często określić można jako bardzo zły. Znacznemu lub całkowitemu zatarciu ulegają często historyczne układy kompozycyjne parków. Zdecydowana większość założeń wymaga prac pielęgnacyjnych i porządkowych, a znaczna ich ilość – prac konserwatorskich i rewaloryzacyjnych (m.in. ze względu na chaos przestrzenny). Bardzo ważne jest także przeciwdziałanie tendencjom do modernizacji i zagospodarowywania zespołów zieleni niewłaściwymi programami użytkowymi. W wielu wypadkach katastrofalny stan zachowania powoduje, że koszty ewentualnych prac remontowo-konserwatorskich przekraczają możliwości finansowe właścicieli, nawet pomimo możliwości uzyskania dotacji na ten cel.

Duża liczba obiektów sakralnych wśród obiektów zagrożonych wynika przede wszystkim z występowania na terenie województwa podkarpackiego dużej liczby zespołów cerkiewnych, które w wyniku przemian polityczno-społecznych po II wojnie światowej utraciły użytkownika i przez długie lata pozostawały opuszczone, a obecnie problemem jest znalezienie dla nich nowej, niesakralnej funkcji. Zespoły takie zlokalizowane są głównie w dwóch powiatach – bieszczadzkim i lubaczowskim. Należy wspomnieć, że część tych obiektów – już po zakończeniu weryfikacji – poddana została gruntownym remontom (np. Brusno Stare, Kotów i Olchowa), a przy części takie prace trwają obecnie (Liskowate i Wielkie Oczy).

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY LUB NIGDY NIE POSIADAŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH

W województwie podkarpackim wytypowano 49 obiektów, które utraciły wartości zabytkowe. Stanowi to 1,16% wszystkich obiektów rejestrowych w skali województwa. Blisko połowa z nich to założenia zieleni, co stanowi 6,10% wszystkich założeń zieleni wpisanych do rejestru zabytków.

Nie zauważa się znaczącego zróżnicowania terytorialnego w rozmieszczeniu zabytków tej grupy. W kilku powiatach nie występują one wcale (brzozowski, kolbuszowski, leski, mielecki, sanocki i Tarnobrzeg), a w pozostałych ich liczba oscyluje między 1 a 5. Po pięć tego typu obiektów występuje w czterech powiatach: leżajskim, łańcuckim, Przemyślu i ropczycko-sędziszowskim.

W podziale na grupy funkcjonalne liczba zabytków jest podobna w poszczególnych grupach i nie przekracza 7 obiektów, z wyjątkiem założeń zieleni, w której to grupie zidentyfikowano 20 tego typu obiektów – przede wszystkim są to ogrody przydomowe i parki dworskie. Wszystkie cmentarze zakwalifikowane do tej grupy (4) to obiekty o wątpliwej zasadności wpisu. Ponadto zakwalifikowano 7 obiektów mieszkalnych (4 domy drewniane i 3 murowane),

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWE W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	8,70%	0	0,00%	0	0,00%	2
Brzozowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,17%	0	0,00%	1
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,75%	0	0,00%	1
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,17%	0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%	2
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	4,76%	0	0,00%	2
Krośnieński	0	0,00%	0	0,00%	1	1,67%	3	2,78%	0	0,00%	0	0,00%	4
Leski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%	4	14,81%	0	0,00%	0	0,00%	5
Lubaczowski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,50%	0	0,00%	2	6,45%	0	0,00%	3
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	3,00%	1	1,85%	1	2,04%	5
Mielecki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	13,33%	2
Przemyśl	0	0,00%	0	0,00%	1	1,67%	3	1,63%	0	0,00%	1	1,96%	5
Przemyski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,56%	0	0,00%	0	0,00%	1
Przeworski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	4,35%	0	0,00%	0	0,00%	3
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	0	0,00%	4	15,38%	0	0,00%	0	0,00%	1	11,11%	5
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,41%	0	0,00%	0	0,00%	1
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	1,69%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	5,88%	0	0,00%	0	0,00%	2
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	8,33%	0	0,00%	1
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Tarnobrzeski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,57%	0	0,00%	2	66,67%	3
Województwo	0	0,00%	0	0,00%	10	1,14%	23	1,37%	8	1,05%	8	0,94%	49

**OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWE W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	1	2,27%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,00%
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,56%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	6,67%
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,35%
Leski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	33,33%
Lubaczowski	1	1,59%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	15,15%
Mielecki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemysł	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	30,77%
Przemyski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,56%	0	0,00%
Przeworski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	1	7,69%	3	16,67%
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	8,33%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,00%
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	2	0,21%	1	1,67%	2	0,79%	0	0,00%	3	1,50%	20	6,10%

3 dwory, 3 ogrodzenia, 3 budynki gospodarcze, 2 użyteczności publicznej oraz 2 sakralne (cerkiew i kapliczka w zespole cerkiewnym).

Obiekty, które utraciły wartości, nie występują w dwóch najstarszych grupach chronologicznych. Najwięcej jest ich w odniesieniu do XIX w. (23 obiekty, 47%), XVI–XVIII w. (10; 20,4%), XX w. (8; 16,3%). W przypadku 8 obiektów brak jest danych odnośnie do czasu powstania.

Największy liczbowy udział obiektów, które utraciły wartości zabytkowe, przypada na zabudki murowane z cegły (13 obiektów, 0,5%) i z drewna, wzniesione w konstrukcji wieńcowej (10 budynków, 1,82%). Ponadto w tej grupie weryfikacyjnej znajduje się 1 obiekt murowany z kamienia (1,06% zasobu) oraz 1 ziemny (3,23%).

W grupie zabytków, które utraciły wartości, najliczniejszą grupę stanowią obiekty będące własnością prywatną (23 obiekty, 2,63%), a najmniejszą procentowo – kościoły i związki wyznaniowe (7 obiektów, 0,53%). Dla 11 obiektów nie ustalono rodzaju własności. Stosunkowo niewielka ogólna liczba obiektów w tej grupie powoduje, że trudno dostrzec szczególne zależ-

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2,94%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,84%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,24%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,88%	2	1,57%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	1	1,52%	0	0,00%	0	0,00%	1	14,29%	2	1,89%
0	0,00%	0	0,00%	2	6,25%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,56%	4	1,83%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	1	50,00%	1	5,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	6,49%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,00%	3	1,69%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	2,24%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	5,41%	0	0,00%	2	2,44%
0	0,00%	0	0,00%	1	0,40%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	1,13%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,33%
1	5,26%	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	1,84%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	5,75%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,56%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,16%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
1	12,50%	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2,90%
0	0,00%	1	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,11%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	1	12,50%	0	0,00%	2	28,57%	0	0,00%	3	6,67%
2	0,72%	3	2,65%	7	0,53%	1	1,72%	4	1,12%	4	1,54%	49	1,16%

ności. Można zauważyć, że wśród obiektów będących własnością prywatną znaczna część tego zasobu to zabytki o funkcji mieszkalnej (drewniane domy) i zabytkowa zielen (ogrody przydomowe). Z kolei w przypadku własności wyznaniowej dla 4 obiektów wykazano niezasadność wpisu. Wśród zabytków, które utraciły wartości, najwięcej jest nieużytkowanych (16) oraz użytkowanych w sposób niekolidujący z pierwotnym przeznaczeniem (15). W tej grupie 7 obiektów jest użytkowanych w sposób kolidujący. Z analizy zależności pomiędzy funkcją pierwotną a oceną stanu użytkowania najwięcej obiektów, które utraciły wartości, dotyczy zabytkowej zieleni użytkowanej w sposób niekolidujący (3), kolidujący (4), nieużytkowane (9), brak danych (4).

Najczęstszą przyczyną utraty wartości są przekształcenia obiektów – 16 obiektów (dotyczy to zwłaszcza obiektów o funkcji mieszkalnej oraz zabytkowej zieleni). Drugą w kolejności przyczyną jest zły stan techniczny – zniszczenie substancji historycznej (7 obiektów), rozkładający się dość równomiernie pomiędzy obiekty folwarczne, gospodarcze, zielen i rezydencjonalne. W stosunku do ogólnej liczby obiektów, które utraciły wartości, do znacznej ich części

**OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWE W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		ceglane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bieszczadzki	2	5,56%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	1	0,30%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	1	1,47%	0	0,00%	0	0,00%
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	2	2,30%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	2	3,57%	0	0,00%	0	0,00%	1	10,00%	0	0,00%
Leski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Leżajski	2	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lubaczowski	0	0,00%	0	0,00%	2	2,82%	0	0,00%	1	33,33%
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Mielecki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyśl	0	0,00%	0	0,00%	1	0,25%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyski	0	0,00%	0	0,00%	1	0,55%	0	0,00%	0	0,00%
Przeworski	1	4,35%	0	0,00%	2	1,96%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	1	7,69%	0	0,00%	1	2,13%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Stalowowolski	1	12,50%	0	0,00%	1	2,78%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	1	5,88%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzesci	0	0,00%	0	0,00%	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	10	1,82%	0	0,00%	13	0,50%	1	1,06%	1	3,23%

brak jest danych co do przyczyn utraty wartości (13), a w odniesieniu do 8 obiektów uznano, że wpis był niezasadny.

W przypadku zabytkowej zieleni (parki dworskie i pałacowe oraz ogrody przydomowe) przyczyny utraty wartości są wielorakie: wycinanie starodrzewu, wprowadzanie współczesnych nasadzeń, a także wtórne podziały własnościowe, wprowadzanie nowej zabudowy oraz nowe aranżacje, prowadzące do zatarcia kompozycji i likwidacji historycznych układów. Jednorazowo stwierdzono użytkowanie terenu ogrodu jako parkingu. W kilku przypadkach (dotyczących głównie ogrodów przy domach mieszkalnych) nie określono wartości terenów zielonych. Obecnie nie posiadają one wartości zabytkowych – nie wiadomo zatem, czy obiekty te utraciły wartości, czy też wpis zieleni był bezzasadny (wpis mógł np. dotyczyć otoczenia domu nazwanego w decyzji „ogrodem”).

W ramach weryfikacji rejestru zabytków nieruchomości do tej grupy obiektów nie przyporządkowywano obiektów, które utraciły wartości zabytkowe tylko częściowo. W odniesieniu

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	25

do wszystkich grup funkcji pierwotnych zakres zniszczeń był bardzo duży (występował zarówno w zakresie materiału oraz substancji, jak i formy oraz bryły architektonicznej w przypadku obiektów kubaturowych, a w przypadku założeń zieleni zniszczenia dotyczyły drzewostanu oraz układu kompozycyjnego).

Do większości obiektów w tej grupie (40 z 49) brak jest danych co do czasu utraty wartości (5 zabytków utraciło wartości w latach 80. XX w., 3 obiekty w I ćwierci XXI w., a 1 obiekt w latach 70. XX w.), co nie daje podstaw do wyciągania jakichś konkretnych wniosków.

Wspomnieć jeszcze należy o grupie 8 obiektów, w przypadku których stwierdzono wątpliwą zasadność wpisu, tj. takich obiektów, co do których zachodzi podejrzenie, że nigdy nie posiadały wartości zabytkowych. Są to w większości „wirtualne” obiekty niekubaturowe (zabytkowa zieleni i cmentarze), czyli obiekty, których nigdy nie było, np. cmentarze przykościelne w Gorzycach, Nisku i Trześni (w najbliższym otoczeniu tych kościołów nigdy nie było cmentarzy, gdyż świątynie te były budowane w nowej lokalizacji, w czasie, kiedy obowiązywał już

**OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	4	9,09%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	1	2,56%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,88%	0	0,00%
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	1	2,63%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	1	1,64%	0	0,00%	1	6,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Leski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lubaczowski	3	4,76%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	9,09%
Mielecki	1	3,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemysł	0	0,00%	1	10,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyski	1	0,72%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przeworski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	7,69%	2	11,11%
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	12	1,25%	1	1,67%	1	0,39%	0	0,00%	2	1,00%	5	1,52%

zakaz zakładania cmentarzy przykościelnych). W dwóch przypadkach odnotowano obiekty, które wartości zabytkowe utraciły wskutek przekształceń dokonanych przed datą wpisu do rejestru. Na tle całości zasobu są to przypadki incydentalne.

Stosunkowo niewielka liczba obiektów, które utraciły wartości, w skali całego zasobu sprawia, że trudno mówić o jakichś tendencjach, przyczynach czy innych specyficznych cechach tej grupy. W zdecydowanej większości są to zabytkowe założenia zieleni. W przypadku pozostałych obiektów najczęstszą przyczyną utraty wartości były różnego rodzaju przekształcenia – rozbudowy, przebudowy, wymiana substancji. 1/6 tego zasobu to obiekty o wątpliwej zasadności wpisu do rejestru.

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	6,25%	0	0,00%	5	7,35%
1	8,33%	3	42,86%	1	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	5,26%
3	25,00%	0	0,00%	2	40,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	5,04%
0	0,00%	0	0,00%	1	0,61%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,85%	2	0,48%
2	13,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	11,76%	5	3,94%
0	0,00%	4	66,67%	2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	9,09%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
1	5,00%	2	33,33%	5	15,63%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	4,57%
2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	3	4,11%
0	0,00%	1	50,00%	1	5,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2,60%
0	0,00%	2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	2,81%
0	0,00%	4	21,05%	1	1,20%	1	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	9	4,04%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,95%
0	0,00%	0	0,00%	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,22%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,23%
2	6,06%	0	0,00%	2	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	1,64%
2	10,53%	0	0,00%	2	8,70%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	2,45%
1	7,14%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	6,90%
0	0,00%	0	0,00%	2	1,87%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	1,11%
1	6,25%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,16%
0	0,00%	2	66,67%	8	27,59%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	5,41%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
3	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	3,33%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	2	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20,00%	3	6,67%
18	6,52%	20	17,70%	30	2,27%	1	1,72%	1	0,28%	5	1,93%	96	2,28%

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

Na terenie województwa podkarpackiego odnotowano 96 obiektów nieistniejących, co stanowi 2,28% całości zasobu zabytkowego w województwie.

Najwięcej nieistniejących obiektów stwierdzono w powiatach krośnieńskim (10 obiektów, 4,57%), sanockim (10; 5,41%) i łańcuckim (9; 4,04%). Najwyższy procent obiektów nieistniejących odnotowano w powiatach kolbuszowskim (6 obiektów, 9,09%), bieszczadzkiem (5; 7,35%), ropczycko-sędziszowskim (6; 6,9%). Na terenie województwa znajdują się trzy powiaty, w których nie występują nieistniejące obiekty nadal figurujące w rejestrze zabytków. Są to powiaty grodzkie Krosno i Tarnobrzeg oraz powiat stalowowolski. W kilku powiatach procentowy udział obiektów nieistniejących w stosunku do całości zasobu jest minimalny (poniżej 1%). Dotyczy to powiatów jarosławskiego, mieleckiego, rzeszowskiego oraz Przemyśla.

W podziale według grup funkcjonalnych najwyższy (w skali województwa) procentowy udział obiektów nieistniejących występuje w grupach: gospodarcze (20 obiektów, 17,7%), folwarczne (18; 6,52%) oraz mieszkalne (30; 2,27%). Nieistniejące budynki mieszkalne i gospodarcze to w zdecydowanej większości obiekty drewniane. Nie zanotowano straty w zasobie zamków, natomiast w grupach: obronne, użyteczności publicznej, przemysłowe, cmentarze odnotowano po 1 obiekcie (w zakresie od 0,28% do 1,72% całego zasobu w ww. grupach).

W podziale ze względu na czas powstania obiekty nieistniejące nie występują w dwóch najstarszych grupach. Najwięcej jest ich w odniesieniu do XIX w. (57 obiektów, 3,47%), a następnie do okresu XVI–XVIII w. (20; 2,28%). Stosunkowo dużą liczbę stanowią obiekty, co do których brak jest danych odnośnie do czasu powstania (14 obiektów, 1,65%), co może mieć wpływ na statystyczny obraz pozostałych kategorii wiekowych.

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	2	14,29%	1	4,35%	0	0,00%	2	14,29%	5
Brzozowski	0	0,00%	0	0,00%	4	11,11%	2	4,35%	0	0,00%	0	0,00%	6
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	1	3,03%	5	10,64%	0	0,00%	0	0,00%	6
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,70%	0	0,00%	1	1,15%	2
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	2	4,35%	1	1,89%	0	0,00%	2	18,18%	5
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	2	15,38%	4	10,81%	0	0,00%	0	0,00%	6
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Krośnieński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7	6,48%	1	3,13%	2	11,76%	10
Leski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,13%	1	11,11%	1	25,00%	3
Leżajski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	7,41%	0	0,00%	0	0,00%	2
Lubaczowski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,50%	3	3,80%	1	3,23%	0	0,00%	5
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	2	11,11%	6	6,00%	1	1,85%	0	0,00%	9
Miecki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,27%	0	0,00%	0	0,00%	1
Niżański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,00%	0	0,00%	1
Przemyśl	0	0,00%	0	0,00%	1	1,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Przemyski	0	0,00%	0	0,00%	1	1,89%	4	2,22%	0	0,00%	0	0,00%	5
Przeworski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,56%	2	2,90%	0	0,00%	1	9,09%	4
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	6
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	2	3,64%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	1,69%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	7,27%	0	0,00%	2	14,29%	10
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	20,00%	3
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Tarnobrzegi	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	10,71%	0	0,00%	0	0,00%	3
Województwo	0	0,00%	0	0,00%	20	2,28%	57	3,41%	5	0,66%	14	1,65%	96

Największy procentowy i liczbowy udział obiektów nieistniejących przypada na zabytki wzniesione z drewna w konstrukcji wieńcowej (48 budynków, 8,74%), ceglane (35 obiektów, 1,34%) i kamienne (5 obiektów, 5,32%).

Jeśli chodzi o czas zniszczenia tych obiektów, najmniej zostało zniszczonych w okresach do lat 60. XX w. i lat 60. XX w. (w sumie 3 obiekty). Pozostałe, w liczbie 60 obiektów, rozkładają się dość równomiernie po kilkanaście obiektów dla każdej z wyszczególnionych grup czasowych. Dla 33 obiektów brak jest danych odnośnie do czasu zniszczenia.

Najczęstszą przyczyną zniszczenia tych zabytków była rozbiórka – 53 obiekty (dotyczy to zwłaszcza obiektów o funkcji mieszkalnej, folwarcznej i gospodarczej). Drugą w kolejności przyczyną był pożar – 10 obiektów (sakralne, gospodarcze i mieszkalne). Kolejną przyczyną to inwestycje – 9 obiektów (głównie mieszkalne, w mniejszym stopniu gospodarcze i rezydencjonalne).

Wśród obiektów nieistniejących największą liczbowo i procentowo grupę stanowią zabytki stanowiące własność prywatną – 48 obiektów (5,48%), następnie kościołów i związków wyznaniowych – 17 (1,29%), a najmniejsze grupy stanowią własność państwową – 2 (0,66%) i samorządową – 4 (0,64%). Zdecydowana większość nieistniejących obiektów będących własnością prywatną to drewniane chałupy, domy i budynki gospodarcze. Zaznaczyć należy, że budynki te były rozbierane bądź niszczały w ciągu wielu lat, począwszy od lat 60. XX w., i powinny zostać skreślone z rejestru niejednokrotnie wiele lat temu.

Najwięcej strat w zasobie zabytkowym dotyczy obiektów gospodarczych i folwarcznych, a także mieszkalnych, w których dominują drewniane chałupy i zagrody. W grupie tej znalazły się także drewniane cerkwie (w większości niezwykle cenne).

OBIEKTY SKREŚLONE Z REJESTRU ZABYTKÓW

W czasie trwania weryfikacji skreślono z rejestru 22 obiekty. W raportach z weryfikacji stan 8 z nich określono jako zagrożony, 7 uznano za nieistniejące, a 2 jako przeniesione do skansenu. W przypadku pozostałych 5 obiektów: 2 nie były uwzględnione w bazie NID (dawna dzwonnica cerkiewna w Chotyńcu i oficyna kamienicy w Jarosławiu), 3 zostały w 2014 r. przeniesione do skansenu w Kolbuszowej.

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE

Podczas weryfikacji nie zidentyfikowano 42 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Najwięcej takich obiektów odnotowano w powiatach przemyskim (6), jasielskim (5), mieleckim, mieście Przemyśl, sanockim (po 4 obiekty). W ośmiu powiatach obiekty takie nie występują.

W podziale według funkcji najwięcej jest niezidentyfikowanych obiektów folwarcznych (13) i sakralnych (8 kapliczek i kaplic) oraz obiektów zaklasyfikowanych jako inne (7). Wśród obiektów niezidentyfikowanych znajdują się również budynki gospodarcze (5), mieszkalne (4)

**OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		cegłane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bieszczadzki	4	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	3	9,68%	0	0,00%	3	5,56%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	2	16,67%	0	0,00%	4	6,35%	0	0,00%	0	0,00%
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	2	0,60%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	1	4,35%	0	0,00%	2	2,94%	1	16,67%	0	0,00%
Kolbuszowski	6	40,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośniński	8	14,29%	0	0,00%	2	1,82%	0	0,00%	0	0,00%
Leski	0	0,00%	0	0,00%	2	7,14%	1	5,56%	0	0,00%
Leżajski	2	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Lubaczowski	5	15,15%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łańcucki	4	6,45%	0	0,00%	2	1,63%	0	0,00%	0	0,00%
Mielecki	0	0,00%	0	0,00%	1	1,41%	0	0,00%	0	0,00%
Niżański	1	7,14%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemysł	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%
Przemyski	2	4,76%	0	0,00%	3	1,66%	0	0,00%	0	0,00%
Przeworski	2	8,70%	0	0,00%	2	1,96%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	2	15,38%	0	0,00%	2	4,26%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszów	0	0,00%	0	0,00%	2	1,28%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	0,28%	0	0,00%	0	0,00%
Sanocki	5	11,63%	0	0,00%	5	5,32%	0	0,00%	0	0,00%
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	27,27%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeki	1	14,29%	0	0,00%	2	7,14%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	48	8,74%	0	0,00%	35	1,34%	5	5,32%	1	3,23%

i przemysłowe (2). Brak jest obiektów niezidentyfikowanych w kategoriach użyteczności publicznej, zamków i zieleni.

Zdecydowana większość obiektów w tej grupie to zabytki pochodzące z XIX w. (25), następnie z XVI–XVIII w. (6) i XX w. (5). Dla 6 obiektów brak jest danych odnośnie do czasu powstania. Najwięcej obiektów tego typu to zabytki murowane z cegły (35) i drewniane (4).

Brak możliwości identyfikacji obiektów wynika przede wszystkim z lakoniczności, a czasem enigmatyczności zapisów w decyzji oraz braku jakiejkolwiek dokumentacji (nawet fotograficznej) i określenia lokalizacji tych obiektów. Kolejną przyczyną są liczne przebudowy, jakim poddawano obiekty (zwłaszcza folwarczne i gospodarcze), w stopniu tak dużym, że uniemożliwiają ocenę, czy jest to obiekt historyczny, czy współczesny. Najczęściej nie udało się zidentyfikować obiektów położonych w zespołach dworsko-folwarcznych, czego przyczyną było z jednej strony nieprawidłowe lub zbyt lakoniczne określenie przedmiotu ochrony w decyzji o wpisie do rejestru, a z drugiej strony liczne przekształcenia, jakim poddawane były te obiek-

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,45%	90

ty w okresie od wpisu do rejestru do czasów obecnych. Stosunkowo duża liczba w tej grupie obiektów sakralnych dotyczy przede wszystkim kapliczek i kaplic.

OBIEKTY TRANSLOKOWANE

Łącznie translokowano 33 obiekty, z czego 22 zabytki przeniesiono do skansenów, a 11 budynków zabytkowych translokowano w inne miejsce. Z budynków zabytkowych, które trafiły do muzeów, 1 obiekt przeniesiono poza teren województwa (do Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie), pozostałe do muzeów skansenowskich w Sanoku i Kolbuszowej. Z budynków translokowanych w inne miejsce 1 trafił do prywatnego skansenu w Petrykozach w województwie mazowieckim. Część obiektów (5) zostało translokowanych w obrębie tej samej miejscowości.

Najwięcej obiektów przeniesionych do skansenów stanowią zabytki o funkcji mieszkalnej (12), gospodarczej (5) i przemysłowej (4). Przeniesiono także po 1 obiekcie o funkcji rezydencjonalnej i folwarcznej. Niemal wszystkie obiekty powstały w XIX w. Jedynie 2 wzniesione zostały w XX w. Wszystkie omawiane budynki są obiektami drewnianymi o konstrukcji w zdecydowanej większości wieńcowej (2 budynki mają konstrukcję szkieletową).

Obiekty translokowane w inne miejsce stanowią minimalną część zasobu. Wśród przeniesionych w inne miejsce zabytków największą liczbę stanowią obiekty sakralne (5), następnie mieszkalne (3). Z grup zabytków rezydencjonalnych, gospodarczych i innych przeniesiono po 1 obiekcie. Najwięcej – 7 obiektów – datowanych jest na XVI–XVIII w. Pozostałe zabytki pochodzą z XIX w. (2 obiekty) i XX w. (2). Wszystkie przeniesione budynki są drewniane, wzniesione w konstrukcji wieńcowej (z wyjątkiem szkieletowej dzwonnicy). Ogólnie można stwierdzić, że translokacja obiektów była działaniem zasadnym, prawidłowym, gdyż dotyczyła obiektów, których istnienie w pierwotnej lokalizacji było zagrożone.

Stwierdzono ponadto brak obiektów przeniesionych z terenów innych województw (przeniesiona do skansenu w Sanoku cerkiew z Ropek w województwie małopolskim została skreślona z rejestru zabytków w 2008 r.).

Obiekty przeniesione do skansenów nie podlegały ocenie stanu zachowania w ramach prowadzonej weryfikacji zabytków. Wiadomo jednak, że część z nich przestała istnieć m.in. w wyniku pożaru w skansenie w Sanoku w 1994 r. W przypadku pozostałych obiektów przeniesionych w obrębie województwa żaden nie został zakwalifikowany do kategorii zagrożony bądź utrata wartości. Wszystkie są użytkowane (głównie jako obiekty sakralne bądź obiekty w prywatnych skansenach). Nie znamy stanu zachowania obiektu przeniesionego do innego województwa (Petrykozy).

Brak jest szczegółowych danych odnośnie do czasu przeniesienia poszczególnych obiektów do skansenów muzealnych. Większość z nich została przeniesiona w latach 70. XX w. – najczęściej tuż po wpisie do rejestru zabytków (wydaje się, że wpisu do rejestru dokonywano w celu przeniesienia obiektu do skansenu). Kilka obiektów przeniesiono w ostatnich latach (po 2000 r.), m.in. nieużytkowany, drewniany kościół i dzwonnice z Rzochowa do Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, co uratowało te obiekty przed zniszczeniem. Inne zabytki przenoszono, począwszy od lat 70. XX w., aż do I dekady XXI w.

Wartości zabytkowe miejsc pierwotnej lokalizacji przeniesionych obiektów w większości są mierne bądź nie występują. Są to miejsca lokalizacji dawnych drewnianych chałup i zabudowań gospodarczych, których wartości były niewielkie w momencie wpisu bądź zostały utracone poprzez budowę na ich miejscu współczesnych obiektów. W przypadku niektórych obiektów ich pierwotna lokalizacja jest niepewna, ze względu na nieprecyzyjne decyzje, a w trakcie weryfikacji w terenie wskazana jedynie przez miejscowych informatorów. Ponadto należy zauważyć, że w większości przypadków do rejestru wpisywano same obiekty bez otaczającego terenu.

W przypadku obiektów sakralnych miejsca pierwotnych lokalizacji obiektów w większości są czytelne. Oprócz jednego obiektu, gdzie wartości zabytkowe terenu są zachowane, trudno mówić o szczególnych wartościach tych miejsc.

Najczęściej obiekty przenoszono ze względu na brak użytkownika w celu ich ponownego wykorzystania (funkcja sakralna bądź muzealna).

Większość obiektów nadal figurujących w rejestrze zabytków została przeniesiona do skansenów w latach 70. XX w. Powinny one już dawno zostać z rejestru wykreślone.

Liczba obiektów translokowanych w inne miejsce jest niewielka. Translokacje te pozwoliły na uratowanie obiektów, które z różnych przyczyn pozostawały nieużytkowane.

3.

ANALIZA STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW OBSZAROWYCH WPISANYCH DO REJESTRU

ANALIZA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH STANOWIĄCYCH PODSTAWĘ WPISU OBIEKTÓW DO REJESTRU ZABYTEKÓW

W grupie zabytków obszarowych z wpisanymi do rejestru układami urbanistycznymi wartości historyczne zachowało 13 układów, a częściowo wartości te zachowało 9 układów. W jednym przypadku (układ urbanistyczny Birczy) stwierdzono brak możliwości oceny wartości zabytkowych z uwagi na brak określenia zakresu i granic ochrony. Częściowa utrata wartości historycznej związana jest przede wszystkim z przekształceniami, likwidacją zabytkowej zabudowy bądź nowymi inwestycjami niedostosowanymi do charakteru historycznych wnętrz urbanistycznych w zakresie gabarytów, formy lub usytuowania. Wartości artystyczne w omawianej grupie zachowało 12 obszarów, a zachowało częściowo 10. Częściowa utrata wartości artystycznej związana jest przede wszystkim z przekształceniami zabytkowej zabudowy mającymi wpływ na cechy stylistyczne obiektów (przede wszystkim likwidacja detali, wprowadzanie nowych elementów, jak lukarny, zmiana wielkości otworów okiennych i drzwiowych, formy stolarki, zmiana pokrycia dachów itp.). Z kolei wartość naukową zachowało w całości lub niemal w całości 19 obszarów z wpisanymi układami urbanistycznymi. Jedynie dla 3 obszarów ich wartość naukową oceniono jako zachowaną częściowo. W tym miejscu należy podkreślić, że różnice między liczbą obiektów, które częściowo utraciły wartości historyczne i artystyczne, a liczbą obiektów z częściową utratą wartości naukowych wynikają z trochę subiektywnego określenia indywidualnych cech decydujących o charakterze poszczególnych układów oraz stopnia zachowania tych cech. Nie przyjmowano zatem automatycznie logicznego skądinąd założenia, że skoro obszar utracił częściowo wartości historyczne i artystyczne, to wartości naukowe również musiał utracić częściowo. O stopniu utraty wartości naukowych decydował zatem zakres utraty cech charakterystycznych dla danego obszaru. I tak w przypadku Czudca od momentu wpisu do rejestru przestała istnieć znaczna część drewnianej zabudowy, która decydowała o charakterze tego miasteczka. Podobnie jak

w przypadku Czudca, działania rozbiórkowe i inwestycyjne doprowadziły do bardzo niekorzystnego, nieodwracalnego zubożenia niezwykle cennego, charakterystycznego dla Przeworska zasobu budownictwa drewnianego. Zupełnie odmiennie z kolei potraktowano wartości naukowe układu urbanistycznego Brzostka. W tym przypadku wpis do rejestru obejmuje olbrzymi obszar (ponad 700 razy większy od faktycznego obszaru miasta lokacyjnego), który w zasadzie nie posiada wartości zabytkowych i prawdopodobnie nie posiadał ich już w momencie wpisu. Brak jednak dowodów na jednoznaczne przyjęcie takiej tezy zmusza do ostrożnego stwierdzenia, że obszar ten utracił wartości.

Stan zachowania wartości zabytkowych w grupie zespołów zabudowy (zabudowa ulic) przedstawia się następująco: wartości historyczne i artystyczne zachowało 14 zespołów, a 6 zachowało je częściowo; wartości naukowe zachowały wszystkie zespoły zabudowy.

Ocena zachowanych wartości zabytkowych wpisanego do rejestru zabytków układu ruralistycznego (relikt wsi) bez szczegółowych badań w terenie jest problematyczna ze względu na trudności w ocenie stanu zachowania niektórych wymienionych w decyzji elementów (kamienne piwnice, studnie, fragmenty chałup).

Wartości zabytkowe (w całości) zachowało 26 zabytków obszarowych, co stanowi ok. 59% wszystkich wpisanych do rejestru obiektów obszarowych na terenie województwa. Częściowo wartości zachowało 17 obiektów (ok. 36% w skali województwa). Jeden zabytek obszarowy nie podlegał ocenie ze względu na brak określenia zakresu i granic ochrony. Na terenie województwa nie występują obszary uznane za Pomniki Historii i wpisane na Listę UNESCO.

ANALIZA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA ELEMENTÓW KOMPOZYCYJNYCH

Analizie poddano takie elementy zabytków obszarowych, jak historyczne rozplanowanie, stan zachowania historycznej zabudowy oraz ekspozycja obszaru.

W grupie układów urbanistycznych historyczne rozplanowanie zachowało 18 dawnych miast i 1 dzielnica. W przypadku 3 miast rozplanowanie zachowało się częściowo. Dotyczy to: Tarnobrzega – gdzie rozplanowanie zachowane jest częściowo na niewielkim obszarze w stosunku do obszaru wpisanego do rejestru, Głogowa Małopolskiego – gdzie fragment historycznego rozplanowania został współcześnie przecięty nową arterią komunikacyjną, oraz Rzeszowa – gdzie przebiecie nowej ulicy zniszczyło w części historyczny układ i zabudowę. W jednym przypadku stwierdzono brak możliwości oceny z uwagi na brak określenia zakresu i granic ochrony (Bircza). Wpisany do rejestru zespół ruralistyczny (relikt wsi Łopienka) zachował częściowo rozplanowanie (zachowany układ drożny, działki zostały jednak scalone). W grupie zespołów zabudowy historyczne rozplanowanie zachowało 15 zespołów, a częściowo 5 (taką ocenę stosowano w przypadku zmian w liniach zabudowy bądź ze względu na wprowadzenie nowej zabudowy w miejscach niezabudowanych).

W grupie układów urbanistycznych historyczną zabudowę zachowało 8 dawnych miast i 1 dzielnica, a zachowało częściowo 13 dawnych miast. W jednym przypadku stwierdzono brak

możliwości oceny z uwagi na brak określenia zakresu i granic ochrony (Bircza). Problematiczna jest ocena zachowanej zabudowy reliktu wsi Łopienka, zaklasyfikowanego jako zespół ruralistyczny. W momencie wpisu wieś ta nie posiadała historycznej zabudowy, a jedynie kamienne piwnice, studnie, fragmenty chałup, sieć drożną z murami oporowymi i przepustami, mury cerkwi i 2 cmentarze. Cerkiew została odbudowana, obok niej zrekonstruowano kamienną kaplicę i drewnianą dzwonnice. Natomiast nie wiadomo, w jakim stopniu zmieniło się od momentu wpisu zachowanie pozostałych reliktyw zabudowy (obszar jest zarośnięty, relikty nie są widoczne, a stwierdzenie ich istnienia wymagałoby szczegółowego przebadania terenu). W grupie zespołów zabudowy 18 zespołów zachowało historyczną zabudowę. W stosunku do 2 zespołów zabudowy ulic, na których obok zabytkowych budynków istnieją także nowe, współczesne obiekty, zabudowę tych ulic sklasyfikowano jako zachowaną częściowo. Nie wiadomo, czy obiekty te powstały po wpisie do rejestru, czy powstały na niezabudowanym wcześniej placu. Ustalenie takich faktów wymagałoby pogłębionych analiz historycznych, ikonograficznych, kartograficznych itp.

W grupie układów urbanistycznych ekspozycja zachowana jest w całości dla 12 zespołów, częściowo dla 8 zespołów, niezachowana w przypadku 2 układów (Baranów Sandomierski i Tarnobrzeg). W jednym przypadku stwierdzono brak możliwości oceny z uwagi na brak określenia zakresu i granic ochrony (Bircza). Jedyne wpisane do rejestru zespoły ruralistyczne – relikty wsi Łopienka – zachowały walory ekspozycyjne z wybitną dominantą, jaką jest odbudowana, murowana cerkiew. W grupie zespołów zabudowy ekspozycja zachowana jest w odniesieniu do wszystkich 20 zespołów.

Dobry stan zachowania historycznej kompozycji przestrzennej odnotowano dla 19 obiektów obszarowych (6 układów urbanistycznych oraz 13 zabudów ulic i placów), co stanowi ok. 43% wszystkich zabytków obszarowych wpisanych do rejestru zabytków województwa. Należy wyjaśnić, że za dobry stan uznano takie zabytki obszarowe, w których każdy element podlegający ocenie, tj. rozplanowanie, zabudowa i ekspozycja, jest w pełni zachowany.

W województwie podkarpackim wpisano do rejestru 10 zabytków obszarowych wraz z wyznaczonymi strefami ochrony. Można rozróżnić dwa podstawowe rodzaje stref występujących w decyzjach – strefę ochrony układu zabytkowego (utożsamianą z granicami wpisu?, bądź nazywaną strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej) oraz strefę ochrony krajobrazu i powiązań widokowych. Ogólnie można stwierdzić, że jeśli wpisywano strefy, to decyzja zawierała obie ww. strefy. Sporadycznie wpisywano dodatkowo strefę B – obszary podlegające ochronie w zakresie zasadniczych elementów rozplanowania i skali zabudowy. Jednostkowo wpisano także strefę W – ochrony archeologicznej.

Poza jednym przypadkiem (Rudnik) stan zachowania przedmiotu ochrony w strefach A jest zróżnicowany w poszczególnych układach urbanistycznych, ale w żadnym z nich nie jest zachowany w pełni. Niekorzystne zmiany dotyczą najczęściej przekształceń zabytkowej zabudowy. Rzadziej przekształcenia dotyczą historycznego rozplanowania.

Strefa B występuje przy 3 wpisach obszarowych (Przemyśl, Radymno, Rudnik). Stan zachowania przedmiotu ochrony w tych strefach uznano za dobry.

Z analizy stanu obszarów w granicach strefy ochrony krajobrazu wynika, że strefy te nie zawsze zapewniają ochronę ekspozycji i zabezpieczają właściwe eksponowanie zespołów

zabytkowych. Taka negatywna ocena odnosi się przede wszystkim do Przeworska i Tyczyna. Poza tym wydaje się, że niektóre wyznaczone w decyzjach rozległe strefy ochrony krajobrazu i powiązań widokowych (np. Baranów Sandomierski, Tarnobrzeg) nie miały odzwierciedlenia w stanie faktycznym i ich wprowadzenie było bezzasadne.

Należy wyraźnie zaznaczyć, że przedstawione powyżej dane liczbowe mogą dawać mylne, nieco gorszy od faktycznego obraz stanu zachowania zabytków obszarowych i zagrożeń utraty wartości, ponieważ odnoszą się często bądź do niewielkich fragmentów obszarów chronionych, bądź do incydentalnych zanotowanych przypadków występowania jakiegoś zagrożenia (jak np. ocenić, czy jeden albo dwa przekształcone budynki w odniesieniu do całości obszaru są już czynnikami wpływającymi na utratę wartości). Wydaje się, że taka ocena byłaby miarodajna dopiero po dokonaniu metodologicznej waloryzacji każdego chronionego obszaru w całości.

RODZAJE ZAGROŻEŃ I PRZYCZYNY UTRATY WARTOŚCI ZABYTEKÓW OBSZAROWYCH

Najczęściej występujące zagrożenia to nowe, ahistoryczne formy i funkcje wprowadzone w zabytkowe wnętrza (20 układów urbanistycznych i 7 zespołów zabudowy). Najjaskrawszym przykładem częściowej utraty wartości zabytkowych z tego powodu jest zabudowa zachodniej pierzei przeworskiego rynku i początkowego fragmentu wychodzącej z rynku ul. Słowackiego, gdzie niezwykle cenną drewnianą, parterową zabudowę rozebrano jeszcze w latach 70. XX w. i po wielu latach zastąpiono zwartą, murowaną, trzykondygnacyjną, wyjątkowo nieestetyczną. Innym przykładem wprowadzania ahistorycznych form jest Tarnobrzeg, gdzie w latach 90. XX w. tuż za zachodnim kwartałem zabudowy przyrynkowej (dwu-, a maksymalnie trzykondygnacyjnej) wzniesiono gigantyczny trzynastopiętrowy budynek sądu. Do tego można jeszcze dodać niemal całkowicie nową, zwartą, trzykondygnacyjną (z użytkowym poddaszem doświetlanym olbrzymimi lukarnami) zabudowę północno-zachodniego przekątniowego kwartału przyrynkowego miasta. Takie nowe, ahistoryczne budynki wkroczyły także w przyrynkową zabudowę kilku innych miast, np. Tyczyna i Czudca.

Kolejnym liczbowo zagrożeniem jest brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Taki stan dotyczy całości obszarów 12 układów urbanistycznych i dodatkowo 7 układów, dla których miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uchwalony jest tylko dla części obszaru, oraz 11 zespołów zabudowy ulic i placów, a także 6 zespołów, dla których miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uchwalony jest tylko dla części obszaru.

Znaczącym zagrożeniem są także przekształcenia, niekontrolowana modernizacja historycznej zabudowy. W województwie podkarpackim ten rodzaj zagrożeń zanotowano w odniesieniu do 17 układów urbanistycznych i 1 zespołu zabudowy. Kolejnym zagrożeniem zidentyfikowanym w trakcie weryfikacji są wyburzenia, nowa zabudowa, nienawiązująca formą i gabarytami do zabudowy tradycyjnej. Występują one w odniesieniu do 12 układów urbanistycznych i 1 zespołu zabudowy.

Innym odnotowanym zagrożeniem jest budowa nowych arterii komunikacyjnych. Częściową utratę wartości z tego powodu stwierdzono w przypadku 3 układów urbanistycznych (Głogów Małopolski, Rzeszów i Tarnobrzeg). Nie zanotowano utraty wartości w wyniku złego stanu technicznego zabudowy.

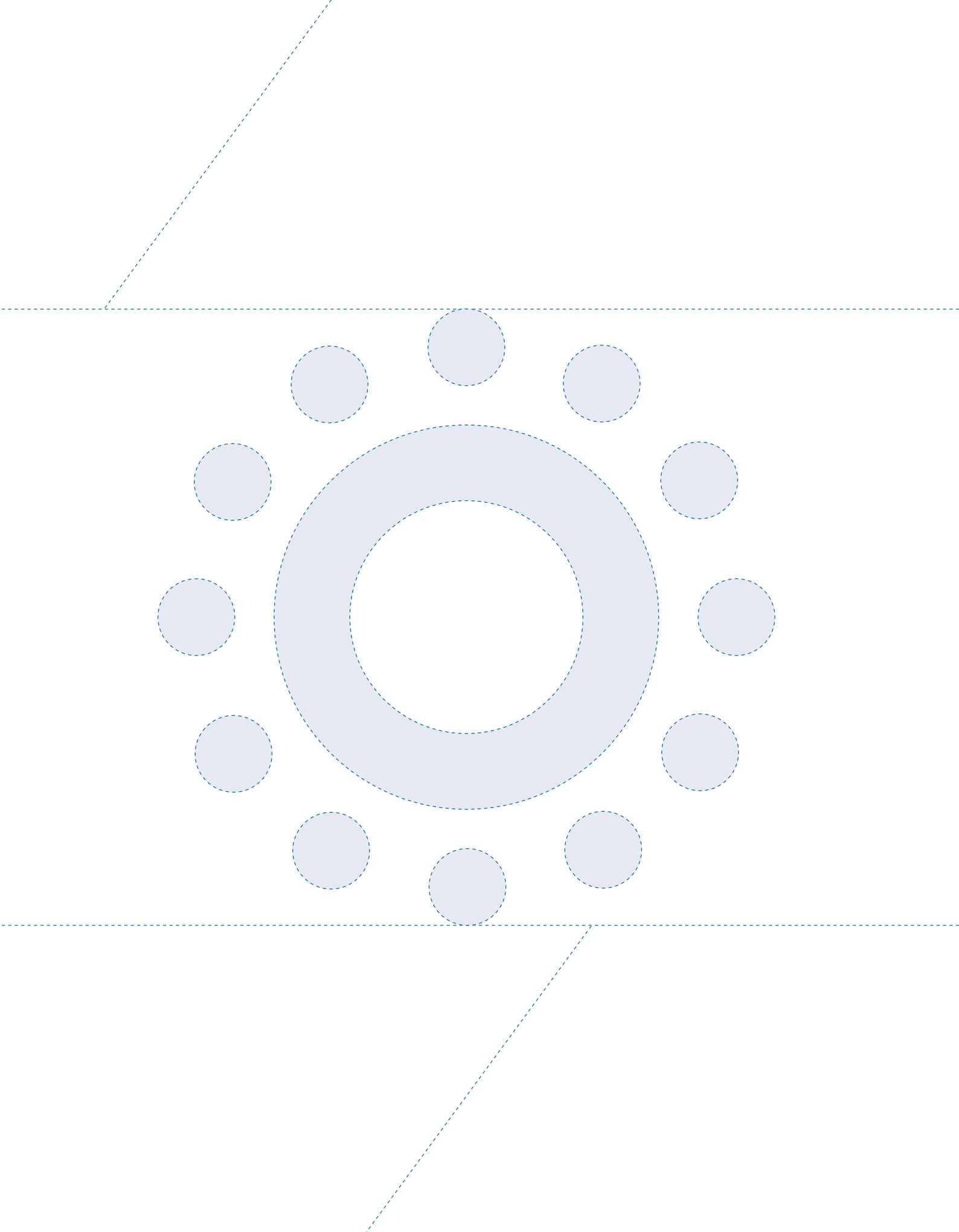
W przypadku układu ruralistycznego występują inne rodzaje zagrożeń. Zagrożenia te to przede wszystkim zarastanie dawnych siedlisk oraz wymienionych w decyzji reliktyw dawnych zabudowań, brak pielęgnacji znacznej części obszaru.

W jednym przypadku stwierdzono brak możliwości oceny z uwagi na brak określenia zakresu i granic ochrony (Bircza).

**CHARAKTERYSTYKA
STANU ZACHOWANIA
ZASOBU ZABYTKÓW
ARCHEOLOGICZNYCH
WPISANYCH DO REJESTRU**

V.

CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU

1.

OPIS ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA OBIEKTÓW

Z ogólnej liczby 478 zabytków archeologicznych dla 88,70% możliwe było określenie stanu zachowania. 365 (76,36% w skali całości zbioru) to zabytki zagrożone, które istnieją i zachowały wartości zabytkowe uzasadniające ich pozostawienie w rejestrze, jednak grozi im ich częściowa utrata lub/ oraz wymagają podjęcia zabiegów konserwatorskich, zabezpieczających bądź ratowniczych. 19 (3,97% w skali całości zbioru) to obiekty, które nigdy nie posiadały odpowiednich wartości zabytkowych (12), lub stanowiska archeologiczne (7), które w wyniku częściowego zniszczenia najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe w stopniu tak znacznym, że wpis stał się niezasadny (ale powinny być uwzględnione w ewidencji zabytków). Na zabytki nieistniejące, tj. pierwotnie zasadnie wpisane do rejestru zabytków, lecz które najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe w wyniku całkowitego zniszczenia, składa się 9 obiektów (1,88%). 31 zabytków (6,49% w skali województwa) nie zakwalifikowano do powyższych grup weryfikacyjnych. Są to stanowiska archeologiczne zasadnie wpisane do rejestru zabytków, mające w pełni zachowane wartości zabytkowe, nie wymagające szybkich zabiegów konserwatorskich i niepodlegające znaczącym zagrożeniom w ocenie osób dokonujących weryfikacji oraz osoby przygotowującej raport wojewódzki. Wysoki udział zabytków zagrożonych odpowiada tendencji ogólnopolskiej i jest silnie związany ze specyfiką dziedzictwa archeologicznego.

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE NA KATEGORIE STANU ZACHOWANIA Z UWZGLĘDNIENIEM STANOWISK SZCZEGÓLNIENIE CENNYCH (STAN NA 31.03.2012 R.)

Powiat	Niezakwalifikowane do grup weryfikacyjnych		Zagrożone				Utrata wartości i niezasadny wpis istniejących obiektów do rejestru zabytków		Nieistniejące		Nieidentyfikowane		Razem
			ogółem		w tym: częściowo utraciły wartości zabytkowe, ale wpis pozostaje zasadny								
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Brzozowski	1	20,00%	4	80,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
Dębicki	1	7,69%	10	76,92%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	15,38%	13
Jarosławski	0	0,00%	18	85,71%	3	14,29%	3	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	21
Jasielski	1	3,45%	24	82,76%	0	0,00%	4	13,79%	0	0,00%	0	0,00%	29
Kolbuszowski	1	5,56%	2	11,11%	2	11,11%	0	0,00%	1	5,56%	14	77,78%	18
Krosno	0	0,00%	5	83,33%	0	0,00%	0	0,00%	1	16,67%	0	0,00%	6
Krośnieński	7	13,46%	45	86,54%	1	1,92%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	52
Leski	3	23,08%	6	46,15%	1	7,69%	3	23,08%	0	0,00%	1	7,69%	13
Leżajski	2	7,69%	11	42,31%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	13	50,00%	26
Lubaczowski	1	2,94%	30	88,24%	0	0,00%	1	2,94%	2	5,88%	0	0,00%	34
Łańcucki	4	6,78%	54	91,53%	1	1,69%	0	0,00%	1	1,69%	0	0,00%	59
Mielecki	3	16,67%	12	66,67%	1	5,56%	0	0,00%	1	5,56%	2	11,11%	18
Niżański	0	0,00%	8	50,00%	0	0,00%	3	18,75%	0	0,00%	5	31,25%	16
Przemysł	0	0,00%	36	94,74%	2	5,26%	2	5,26%	0	0,00%	0	0,00%	38
Przemyski	0	0,00%	7	77,78%	1	11,11%	0	0,00%	2	22,22%	0	0,00%	9
Przeworski	0	0,00%	19	95,00%	1	5,00%	0	0,00%	1	5,00%	0	0,00%	20
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	3	60,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	40,00%	5
Rzeszów	2	6,25%	28	87,50%	1	3,13%	0	0,00%	0	0,00%	2	6,25%	32
Rzeszowski	0	0,00%	11	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11
Sanocki	3	14,29%	18	85,71%	1	4,76%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	21
Stalowowolski	2	13,33%	2	13,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11	73,33%	15
Strzyżowski	0	0,00%	3	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
Tarnobrzeg	0	0,00%	3	75,00%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
Tarnobrzeski	0	0,00%	6	60,00%	2	20,00%	2	20,00%	0	0,00%	2	20,00%	10
Razem w województwie	31	6,49%	365	76,36%	17	3,56%	19	3,97%	9	1,88%	54	11,30%	478
Zabytki szczególnie cenne	6	8,22%	67	91,78%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	73

**LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
W PODZIALE NA ICH FUNKCJĘ PIERWOTNĄ W ODNIESIENIU DO POSZCZEGÓLNYCH KATEGORII STANU
(STAN NA 31.03.2012 R.).**

Funkcja pierwotna		Niezakwalifikowane do grup weryfikacyjnych		Zagrożone				Utrata wartości i niezasadny wpis istniejących obiektów do rejestru zabytków		Nieistniejące		Razem	Zachowana forma terenowa zabytku	
				ogółem		w tym: częściowo utraciły wartości zabytkowe, ale wpis pozostaje zasadny								
				liczba	procent	liczba	procent							
Obronna	grodzisko	10	17,86%	43	76,79%	0	0,00%	3	5,36%	0	0,00%	56	47	83,93%
	fortyfikacje	2	33,33%	3	50,00%	0	0,00%	1	16,67%	0	0,00%	6	5	83,33%
	mury miejskie lub mury miejskie i inne relikty architektury	0	0,00%	3	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	3	100,00%
Obrzędowa	relikty świątyni z cmentarzem i murami obronnymi	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0	0,00%
Osadnicza/ mieszkalna	dwór	1	33,33%	2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	2	66,67%
	miasto, wieś historyczna	0	0,00%	3	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0	0,00%
	obozowisko	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0	0,00%
	osada	12	5,80%	187	90,34%	9	4,35%	5	2,42%	3	1,45%	207	2	0,97%
	relikty architektury	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0	0,00%
	zamek	0	0,00%	7	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7	6	85,71%
Grób	kurhanowy	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	2	0	0,00%
Cmentarzysko	kurhanowe	1	10,00%	2	20,00%	0	0,00%	5	50,00%	2	20,00%	10	4	40,00%
	kurhanowe ciałopalne	0	0,00%	3	75,00%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%	4	4	100,00%
	ciałopalne	0	0,00%	5	100,00%	2	40,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	0	0,00%
	szkieletowe płaskie	0	0,00%	2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	3	0	0,00%
	cmentarzysko ogólnie	0	0,00%	34	97,14%	4	11,43%	1	2,86%	0	0,00%	35	0	0,00%
Gospodarcza	infrastruktura	1	50,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	0	0,00%
	osada produkcyjna	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0	0,00%
Grodzisko i osada		0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2	100,00%
Cmentarzysko i osada		0	0,00%	7	87,50%	0	0,00%	1	12,50%	0	0,00%	8	0	0,00%
Osada i relikty architektury sakralnej lub pałacowej		0	0,00%	4	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	0	0,00%
Kopiec		0	0,00%	7	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7	7	100,00%
Stawisko górnopaleolityczne		0	0,00%	1	50,00%	1	50,00%	0	0,00%	1	50,00%	2	0	0,00%
Wały		0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0	0,00%
Punkt osadniczy		2	8,33%	22	91,67%	1	4,17%	0	0,00%	0	0,00%	24	0	0,00%
Ślad osadniczy		1	25,00%	2	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	4	0	0,00%
Stanowisko archeologiczne		1	4,76%	19	90,48%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,76%	21	1	4,76%
Inne (siekierka krzemiona)		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	1	0	0,00%
Razem w województwie		31	7,31%	365	86,08%	17	4,01%	19	4,48%	9	2,12%	424	83	19,58%
Zachowana forma terenowa zabytku		12	14,46%	68	81,93%	0	0,00%	3	3,61%	0	0,00%	83	0	0,00%

Analizowany w poniższym podrozdziale zbiór zabytków o określonym stanie zachowania obejmuje powyższe cztery kategorie, tj. 424 zabytki. O ile nie zaznaczono inaczej, liczba ta stanowi 100% omawianych obiektów. Odrębnie zostały omówione obiekty niezidentyfikowane (11,30% w całości zbioru), tj. takie, których zasadność wpisu jest aktualnie niemożliwa do stwierdzenia, oraz obiekty skreślone z rejestru.

73 zabytki (15,27% w ogóle obiektów wpisanych do rejestru, 17,22% wśród obiektów o określonym stanie zachowania) określono jako szczególnie cenne. 91,78% z nich zaliczono do grupy zabytków zagrożonych, a pozostałe nie zakwalifikowano do grup weryfikacyjnych.

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W ODNIESIENIU DO WYBRANYCH ASPEKTÓW OCENY STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW (STAN NA 31.03.2012 R.)

Powiat	Nie wymaga zabiegów konserwatorskich		Stanowisko zachowało właściwą mu formę terenową		Wymaga zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie		Wymaga oznakowania	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	3	60,00%	2	40,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	4	36,36%	6	54,55%	0	0,00%	5	45,45%
Jarosławski	13	61,90%	3	14,29%	2	9,52%	1	4,76%
Jasielski	20	68,97%	7	24,14%	3	14,29%	6	20,69%
Kolbuszowski	4	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	6	100,00%	2	33,33%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	43	82,69%	6	11,54%	1	4,76%	3	5,77%
Leski	9	75,00%	4	33,33%	0	0,00%	1	8,33%
Leżajski	11	84,62%	2	15,38%	1	4,76%	1	7,69%
Lubaczowski	14	41,18%	1	2,94%	0	0,00%	0	0,00%
Łańcucki	42	71,19%	1	1,69%	0	0,00%	2	3,39%
Mielecki	14	87,50%	4	25,00%	1	4,76%	3	18,75%
Niżański	5	45,45%	2	18,18%	1	4,76%	1	9,09%
Przemyśl	28	73,68%	14	36,84%	2	9,52%	7	18,42%
Przemyski	5	55,56%	2	22,22%	0	0,00%	0	0,00%
Przeworski	8	40,00%	2	10,00%	0	0,00%	1	5,00%
Ropczycko-sędziszowski	0	0,00%	3	100,00%	0	0,00%	3	100,00%
Rzeszów	15	50,00%	7	23,33%	0	0,00%	5	16,67%
Rzeszowski	6	54,55%	0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%
Sanocki	14	66,67%	9	42,86%	1	4,76%	7	33,33%
Stalowowolski	4	100,00%	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	1	33,33%	2	66,67%	1	4,76%	0	0,00%
Tarnobrzeg	3	75,00%	1	25,00%	1	4,76%	1	25,00%
Tarnobrzesci	7	87,50%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Razem w województwie	279	65,80%	81	19,10%	14	66,67%	48	11,32%
Zabytki szczególnie cenne	32	43,84%	49	67,12%	11	52,38%	32	43,84%

Na podstawie ankiet weryfikacyjnych można określić szereg cech ogólnych zbioru zabytków, dla których możliwe było określenie stanu zachowania. 65,80% zabytków nie wymaga zabiegów konserwatorskich, w rozumieniu czynnej, szybkiej interwencji służb konserwatorskich. Wśród zabytków określonych jako szczególnie cenne kategoria ta odnosi się do 43,84%. Pomijając powiat bieszczadzki, gdzie brak wpisów do księgi C rejestru, dla zabytków w powiecie ropczycko-sędziszowskim nie określono takiej potrzeby, a w przypadku innych regionów najrzadziej określano ją w powiatach o niewielkich zbiorach zabytków (kolbuszowski, stalowowski i Krosno, – 100%, mielecki i tarnobrzeski – 87,50%).

Wymaga odstonięcia rzeźby (oddrzewienie, odkrzewienie)		Wymaga zmiany zagospodarowania terenu		Wymaga badań ratowniczych		Obserwacja utrudniona		Częściowo zniszczone		Całkowicie zniszczone	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
2	40,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	100,00%	3	60,00%	0	0,00%
2	18,18%	0	0,00%	0	0,00%	9	81,82%	8	72,73%	0	0,00%
2	9,52%	1	4,76%	3	14,29%	18	85,71%	17	80,95%	0	0,00%
3	10,34%	1	3,45%	1	3,45%	26	89,66%	13	44,83%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	100,00%	2	50,00%	1	25,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	100,00%	5	83,33%	1	16,67%
2	3,85%	0	0,00%	3	5,77%	50	96,15%	16	30,77%	0	0,00%
3	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	11	91,67%	7	58,33%	0	0,00%
2	15,38%	0	0,00%	0	0,00%	7	53,85%	2	15,38%	0	0,00%
0	0,00%	1	2,94%	5	14,71%	26	76,47%	25	73,53%	3	8,82%
0	0,00%	0	0,00%	3	5,08%	57	96,61%	44	74,58%	1	1,69%
0	0,00%	0	0,00%	1	6,25%	10	62,50%	5	31,25%	1	6,25%
0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%	9	81,82%	2	18,18%	0	0,00%
7	18,42%	3	7,89%	2	5,26%	38	100,00%	26	68,42%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	9	100,00%	7	77,78%	2	22,22%
2	10,00%	2	10,00%	1	5,00%	20	100,00%	19	95,00%	1	5,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	1	33,33%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	3	10,00%	29	96,67%	22	73,33%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	90,91%	6	54,55%	0	0,00%
4	19,05%	1	4,76%	2	9,52%	21	100,00%	13	61,90%	0	0,00%
1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	50,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	1	33,33%	1	33,33%	0	0,00%
1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	50,00%	4	100,00%	0	0,00%
0	0,00%	1	12,50%	1	12,50%	7	87,50%	8	100,00%	0	0,00%
31	7,31%	10	2,36%	27	6,37%	378	89,15%	256	60,38%	10	2,36%
21	28,77%	7	9,59%	6	8,22%	65	89,04%	57	78,08%	0	0,00%

19,10% zabytków zachowało pierwotną formę terenową, przy czym w przypadku zabytków szczególnie cennych odnosi się to do 67,12%. Oczywiście jest, że struktura występowania tej cechy w rozdzieleniu na poszczególne powiaty jest skorelowana z występowaniem zabytków z grupy obronnej czy cmentarzysk kurhanowych, a także zabytków uznanych w trakcie weryfikacji za szczególnie cenne. Największe natężenie tej cechy występuje w powiatach o niewielkiej liczbie zabytków o zidentyfikowanym stanie zachowania: ropczycko-sędziszowskim (100%), strzyżowskim (66,67%) i dębickim (54,55%). Z zagadnieniem tym związana jest kwestia potrzeby zabezpieczenia, które powinno służyć zatrzymaniu procesów destrukcji, i uzupełnienia ubytków w rzeźbie. Została ona wykazana w przypadku 3,03% obiektów (15,07% wśród zabytków szczególnie cennych) położonych w 10 powiatach.

11,32% zabytków (43,84% szczególnie cennych) wymaga według wykonawców weryfikacji oznakowania w celu zabezpieczenia przed zniszczeniami czynnymi lub w sposób pewny zagrożającymi w najbliższej przyszłości, a także uchronienia zabytku przed niewłaściwym użytkowaniem. Powiaty, w których nie wykazano takiej potrzeby lub określono ją na niskim poziomie, charakteryzują się przeważnie wysokim udziałem zabytków niezidentyfikowanych oraz niższym udziałem zabytków o własnej formie terenowej. Najwięcej takich przypadków odnosi się do powiatów sanockiego i przemyskiego (po 7), jasielskiego (6) oraz dębickiego i rzeszowskiego (po 5), a więc powiatów o przeciętnych liczebnie zbiorach zabytków.

7,31% zabytków (28,7% szczególnie cennych) wymaga odstąpienia rzeźby polegającego na oddrzewieniu i odkrzewieniu, w celu niedopuszczenia do niszczenia zabytku oraz zapewnienia dostępności do jego powierzchni. Potrzeba taka została odnotowana dla 12 powiatów, w obrębie których częstotliwość występowania tego problemu jest zróżnicowana i waha się w granicach od 3,85% do 40% zabytków w danym powiecie. Należy zauważyć, że oprócz tworzenia zagrożeń ze strony rozrostu systemów korzeniowych i możliwości powstawania wykrotów, obecność krzewów i drzew może powodować stabilizowanie gruntu i powstrzymywanie erozji, stąd obecność roślinności tego typu nie była automatycznie uznawana za czynnik negatywny. Jednocześnie w trakcie weryfikacji terenowej odnotowano utrudnioną obserwację dla 89,15% (89,04% szczególnie cennych), powodowaną nie tylko przez wspomnianą wyżej roślinność, lecz również uprawy lub zabudowę (szczególnie w przypadku miast na prawach powiatu).

2,36% zabytków (9,59% zabytków szczególnie cennych) wymaga zmiany zagospodarowania terenu, gdyż obecne niszcząco wpływa na substancję zabytkową, przy czym odnosi się to do pojedynczych (maksymalnie 3) zabytków w 7 powiatach.

W przypadku 60,38% zabytków (78,08% wśród szczególnie cennych) stwierdzono częściowe zniszczenie, które miało miejsce w zróżnicowanym stopniu (od niewielkiego do znacząco wpływającego na stan zachowania, również w związku z prowadzonymi badaniami wykopaliskowymi). Najwyższy poziom zniszczeń zaobserwowano w powiecie tarnobrzelskim i Tarnobrzegu (100%), powiecie przemyskim i Przemyślu (95% i 77,78%), Krośnie (83,33%) oraz powiecie jarosławskim (80,95%). 10 obiektów zostało całkowicie zniszczonych (2,36% ogółu zabytków o zidentyfikowanym stanie zachowania), przy czym 1 z nich należy do grupy o utraconych wartościach zabytkowych, a reszta do nieistniejących. Wyższy udział zabytków częściowo zniszczonych skorelowany jest z rozmieszczeniem zabyt-

ków całkowicie zniszczonych (powiaty kolbuszowski, lubaczowski, łańcucki, mielecki i przeworski oraz Krosno i Przemyśl).

12,50% zabytków (6,37% szczególnie cennych) jest w tak złym stanie, że wymaga szybkich badań ratowniczych. Problem dotyczy ponad połowy powiatów, jednak w żadnym z nich nie przekracza 1/3 zbioru. Przyczyną są trwające zagrożenia, które skutkowały zniszczeniami lub zagrażają ich powstaniem w bezpośredniej przyszłości. Należy podkreślić, że przeprowadzenie wykopalisk ratowniczych nie jest działaniem służącym ochronie zabytku z racji swojego niszczącego charakteru. Pozwala natomiast, wobec groźby jego unicestwienia, w całości lub części dokonać jego przebadania w celu pozyskania wiedzy o stanowisku archeologicznym oraz zabezpieczenia znajdujących się w jego obrębie zabytków ruchomych.

Struktura funkcjonalna zbioru zabytków, dla których możliwe było określenie stanu zachowania, odzwierciedla strukturę ogółu obiektów wpisanych do księgi C rejestru województwa podkarpackiego, także w podziale na podgrupy. Dla 83 zabytków (19,83% zbioru) stwierdzono zachowanie formy terenowej związanej z funkcją obiektu, przy czym 81,93% przypada na zabytki z grupy zagrożonych, 14,46% odniesiono do niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych (a więc dwa razy więcej niż udział tej kategorii w zbiorze zabytków zidentyfikowanych pod względem stanu zachowania), a pozostałe 3 odniesiono do obiektów o utraconych wartościach i niezasadnie wpisanych.

Zabytki z grupy mieszkalnej i osadniczej w 90,54% zaliczone zostały do grupy zagrożonych (w tym 4,05% przypada na stanowiska archeologiczne, które utraciły częściowo wartości zabytkowe), 5,86% przypada na kategorię niezakwalifikowaną do grup weryfikacyjnych, 2,25% do obiektów o utraconych wartościach i niezasadnie wpisanych do rejestru, a kolejne 1,35% do zabytków nieistniejących. 4,50% zabytków w tej kategorii funkcjonalnej zachowało własną formę terenową (głównie zamki i dwory). Przedstawiona struktura wynika przede wszystkim z porządkowania do poszczególnych kategorii osad, które dominują w tej grupie funkcjonalnej.

Wśród zabytków z grupy obronnej 75,38% zaliczono do kategorii zagrożonych, 18,46% (grodziska i fortyfikacje) znalazło się w kategorii niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych, a 6,15% wśród zabytków o utraconych wartościach i niezasadnie wpisanych do rejestru. W przypadku aż 84,62% zabytków tej grupy zachowana została własna forma terenowa. Jednocześnie 2 obiekty składające się z grodziska i osady w całości zakwalifikowano do zabytków zagrożonych, przy jednoczesnym zachowaniu formy terenowej. W grupie sepulkralnej 79,66% zabytków znalazło się wśród kategorii zagrożonych (w tym 10,17% częściowo utraciło wartości zabytkowe), jedynie 1 zabytek nie został zakwalifikowany do grup weryfikacyjnych, 13,56% jest wśród wpisów niezasadnych i zabytków o utraconych wartościach, a 5,08% wśród nieistniejących. 13,56% zabytków w tej grupie zachowało własną formę terenową, co w całości przypada na cmentarzyska kurhanowe. Wszystkie kopce, będące najprawdopodobniej również kurhanami, zaliczono do zabytków zagrożonych i mają zachowaną własną formę terenową. Wśród zabytków określonych enigmatycznie jako punkty i ślady osadnicze oraz stanowiska archeologiczne przeważająca większość znalazła się również w kategorii zagrożonych (łącznie 87,76%), 8,16% nie zakwalifikowano do grup weryfikacyjnych, 2 do grupy nieistniejących, a jedynie 1 do niezasadnie objętych ochroną.

Czas powstania osad, dominujących wśród obiektów objętych ochroną rejestrową, obejmuje większość spektrum datowania całości zbioru zabytków i przez to stosunkowo dobrze oddają one strukturę chronologiczną dziedzictwa archeologicznego, szczególnie zważywszy na wysoki udział wśród nich stanowisk wielofazowych. Podobna sytuacja odnosi się do grodzisk i w mniejszym stopniu do grupy sepulkralnej, jednak z uwzględnieniem faktu ograniczenia czasowego powstawania tych kategorii funkcjonalnych: od późnego neolitu w przypadku kurhanów, od epoki brązu w przypadku grodzisk, a w obu przypadkach do średniowiecza. Należy podkreślić niski udział zabytków funkcjonalnie związanych z późnym średniowieczem i nowożytnością, co nie koresponduje z rzeczywistą sytuacją, bowiem tak jak w całym kraju jest to najliczniejsza składowa zasobu dziedzictwa.

60,38% zabytków o określonym stanie zachowania stanowi własność prywatną (28,40% zabytków o zachowanej własnej formie terenowej), 16,51% państwową (38,27%), 5,66% samorządową (14,81%), a 3,54% kościołów i związków wyznaniowych (7,41%). Dla 2 zabytków nie udało się określić kategorii własnościowej, a kolejne 2 znajdują się w kategorii własności innej. Pozostałe obiekty przypadają na kategorię własności mieszanej (13,92%; 9,88% zabytków o zachowanej formie terenowej), spośród których najliczniejsze są przypadki współwystępowania własności państwowej i prywatnej (6,37%) oraz samorządowej i prywatnej (3,30%).

Najwyższy udział zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych występuje wśród własności państwowej (14,29%) oraz kościołów i związków wyznaniowych (13,33%), we własności prywatnej stanowią one 6,25%. Odwrotna tendencja występuje w udziale zabytków zagrożonych – stanowią one 91,02% w kategorii prywatnej, 88,89% – mieszanej państwowej i prywatnej, 86,67% – kościołów i związków wyznaniowych, 85,71% – samorządowej i prywatnej, 83,33% – samorządowej, a w kategorii własności państwowej – 70%. Zabytki niezasadnie wpisane i o utraconych wartościach występują we własności prywatnej, państwowej, samorządowej, mieszanej oraz nieustalonej. Zabytki nieistniejące znajdowały się na gruntach obecnie znajdujących się w rękach jednostek państwowych, prywatnych, w kategorii innej własności i w mieszanej własności samorządu i prywatnej. Pomimo większego udziału zabytków w lepszym stanie zachowania na gruntach państwowych, towarzyszy im również wyższy udział zabytków w pełni zniszczonych oraz niezasadnie wpisanych i o utraconych wartościach zabytkowych niż w przypadku najliczniejszej własności prywatnej.

11,79% zabytków o określonym stanie zachowania użytkowanych jest jako lasy, 10,38% – jako pola uprawne, a 4,95% to nieużytki. Ze względu na duże rozdrobnienie gruntów aż 63,92% zabytków ma złożony sposób użytkowania, przy czym na pola uprawne z łąkami i pastwiskami przypada 8,25%, na takie same sposoby użytkowania połączone z nieużytkami kolejne 6,60%, a blisko 1/3 całości zbioru na bardziej złożone rodzaje użytkowania.

Najwyższy udział zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych występuje na łąkach i pastwiskach (40%), a oprócz tego na nieużytkach, lasach oraz w przypadku łąkowego użytkowania z ich udziałem (szczególnie w przypadku łąk i pastwisk z nieużytkami – 41,67%). Zabytki zagrożone najczęściej związane są z użytkowaniem w całości lub częściowo jako pola uprawne (w granicach 93,18–100%) oraz pod zabudowę mieszkalną i gospodarczą

(84,62–100%). Zabytki z grup o utraconej wartości i niezasadnie wpisanych oraz nieistniejących są mało liczne i brak w ich przypadku wyraźnych korelacji ze sposobem użytkowania.

Wśród zabytków we własności państwowej grodziska i osady stanowią po 28,57%, różne cmentarzyska kurhanowe łącznie 15,71%, cmentarzyska określone ogólnie – 7,14%, a pozostałe kategorie funkcjonalne mają niewielki udział. Przeważająca większość obiektów we własności prywatnej to osady (60,94%), cmentarzyska określone jedynie ogólnie (8,98%), punkty osadnicze i stanowiska archeologiczne (po 7,03%) oraz grodziska (6,64%). We własności samorządowej znajdują się głównie grodziska (37,50%), osady i cmentarzyska określone ogólnie (po 12,50%), miasta i cmentarzyska kurhanowe (po 8,33%). Struktura własności kościołów i związków wyznaniowych jest mniej zdominowana przez określoną kategorię funkcjonalną – udział grodzisk, osad, cmentarzysk określonych ogólnie oraz osad z relikdami architektury sakralnej przyjmują wartości: 13,33% i 20%. W przypadku mieszanych kategorii własnościowych, jak państwowa z prywatną i samorządowa z prywatną, największy udział mają osady (odpowiednio 48,15% i 42,86%), grodziska i grodziska wpisane do rejestru z osadami (22,22% w pierwszym przypadku) oraz punkty i ślady osadnicze wraz ze stanowiskami archeologicznymi (łącznie 35,71% w drugim przypadku).

We własności prywatnej znajduje się 3/4 osad, a blisko 1/10 – państwowej. 35,71% grodzisk należy do państwa, 30,36% – do właścicieli prywatnych, 7,14% odnosi się równocześnie do obu kategorii, 16,07% do własności samorządowej. Wszystkie pojedyncze groby kurhanowe oraz przeważająca większość cmentarzysk kurhanowych znajduje się we własności państwowej. Zabytki związane z późnym średniowieczem i nowożytnością (fortyfikacje, mury miejskie, dwory, miasta i wsie historyczne, relikty architektury, zamki, osady z relikdami architektury) dzielą się pomiędzy własność samorządową i prywatną, a w nieznacznie mniejszym stopniu państwową i wyznaniową. Punkty osadnicze i stanowiska archeologiczne są związane w przeważającym stopniu z własnością prywatną.

W zbiorze zabytków najliczniejsze korelacje pomiędzy kategoriami własności a sposobem użytkowania występują w przypadku prywatnych pól uprawnych (8,25% zabytków), państwowych lasów (7,55%), prywatnych: pól uprawnych z łąkami i pastwiskami (7,31%, łączone z nieużytkami – kolejne 5,90%), pól i nieużytków (3,54%) oraz lasów i nieużytków (3,30%), nieużytków (2,59%), lasów (1,89%), a także zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (1,42%).

Korelacje pomiędzy grupami funkcjonalnymi a sposobem użytkowania można przedstawić na przykładzie najczęściej występujących typów zabytków. 13,53% osad użytkowanych jest jako pola uprawne, 4,35% zostało wykorzystanych pod zabudowę mieszkalną i gospodarczą, 3,86% jest nieużytkowana, a 70,05% użytkowanych jest w sposób łączony, najczęściej w związku z krajobrazem rolniczym (np. jako pola uprawne i łąki – 15,46%, łączone z nieużytkami – kolejne 12,08%, pola i nieużytki – 5,31%). Grodziska w 37,50% zajęte są przez lasy, w 10,71% – przez lasy i nieużytki, w 39,29% – inny sposób mieszanego użytkowania. Wśród cmentarzysk kurhanowych zdecydowanie dominuje użytkowanie jako lasy, natomiast pozostałe zabytki sepulkralne są użytkowane w sposób bardziej zróżnicowany, jednak z dominacją pól uprawnych, lasów, nieużytków, łąk i pastwisk oraz pochodnych od nich łączonych sposobów użytkowania.

Punkty i ślady osadnicze oraz ogólnie określone stanowiska archeologiczne wykorzystywane są głównie pod pola uprawne, łąki i pastwiska, zabudowę mieszkaniową i gospodarczą oraz są nieużytkami.

Należy zauważyć, że w trakcie weryfikacji zagrożenia rejestrowane były w przypadku widocznego wpływu na stan zachowania zabytku – działanie sił natury w różnym natężeniu dotyka w rzeczywistości wszystkich zabytków archeologicznych, jednak jedynie częściowo pozostawia zauważalne konsekwencje dla stanu zachowania zabytków w krótszej perspektywie czasowej. Wszystkie kategorie zagrożeń odnoszą się prawie wyłącznie do grupy zabytków zagrożonych. 37,26% zabytków nie wydawała się w momencie prowadzenia weryfikacji terenowej zagrożonymi. Najczęściej występującymi zagrożeniami są zagrożenia związane z inwestycjami (27,36%), które dotyczą samego zabytku lub jego najbliższego otoczenia (związane przede wszystkim z zabudową mieszkaniową i gospodarczą, a także z kategoriami łączonego użytkowania). Niewiele rzadziej występuje rozorywanie (24,76%), związane z pracami przy uprawach na obszarze pól uprawnych, ogrodów, sadów oraz innych łączonych kategorii użytkowania z udziałem gruntów ornych. Działanie sił natury odnosi się do 17,92% zabytków. Są to zagrożenia wynikające z procesów erozji (wodnej, wietrznej i chemicznej), rozrostu systemów korzeniowych, procesu tworzenia wykrotów, działalności zwierząt (drażnienie nor, rozrycie powierzchni stanowiska). Zagrożenia te występują przede wszystkim na terenie nieużytków, lasów, w mniejszym stopniu pól uprawnych. Wydobywanie kruszyw dotyczy 8,25% zabytków i ma miejsce na terenie czynnych żwirowni, kopalni itp. oraz dzikich wybieżysk, m.in. na terenie wydm (występuje tu korelacja z kategoriami użytkowania innego oraz z lasami i nieużytkami). Gospodarka leśna zagraża 6,60% zabytków, przede wszystkim ze względu na takie jej elementy, jak orka leśna, karczowanie, użycie ciężkiego sprzętu przy wycince i transporcie drzew, wykonywanie nasadzeń i rowów przeciwpożarowych. Są one w sposób oczywisty związane z wykorzystaniem lasów (w tym w obrębie użytkowania łączonego). Ślady rabunku odnotowano w przypadku 3,30% zabytków jako następstwo przede wszystkim nielegalnych poszukiwań z wykrywaczem metali, przy czym najwięcej jego śladów znajdowano na terenach lasów, pól uprawnych i nieużytków oraz w mniejszym stopniu łąk i pastwisk. Warto zwrócić uwagę, że ślady rabunku zachowują się dłużej jedynie poza terenami aktywnie wykorzystywanymi rolniczo, na których ślady nielegalnych poszukiwań rejestrowano w trakcie weryfikacji sporadycznie, co związane jest z częstotliwością prac polowych oraz niejednokrotnie z porośnięciem obszaru pól uprawami głównymi, przedplonami lub poplonami. Podany poziom zagrożenia rabunkiem dla zbioru zabytków rejestrowanych należy więc traktować jako minimalny, a w rzeczywistości jest on dużo wyższy. 4,48% zabytków zagrożonych jest w inny sposób, głównie przez zaśmiecanie, prace ogrodnicze i nasadzenia sadownicze, wykorzystanie rekreacyjne i związane z obrządkiem religijnym, pozyskanie gliny i humusu. Gospodarka leśna czy działanie sił natury tworzą zagrożenia długotrwałe, powodujące powolne zniszczenia, których można uniknąć w większości przypadków jedynie poprzez zmianę zagospodarowania terenu. Do grupy tej dawniej należała również orka, jednak w przypadku państwowych i prywatnych pól wraz z intensyfikacją gospodarki rolnej w ostatnich dziesięcioleciach nastąpiło wyraźne przyspieszenie procesu niszczenia zabytków w wyniku stosowania coraz cięższego

sprzętu. W przypadku wydobywania kruszyw i działań inwestycyjnych zachodzi proces niszczenia w dużo krótszej perspektywie, jednak przeważnie o bardziej niszczących następstwach. Kluczową rolę w ich powstrzymaniu mają działania konserwatorskie.

Struktura zagrożeń w przypadku zabytków o zachowanej formie terenowej i szczególnie cennych wygląda odmiennie – brak zagrożeń określono odpowiednio dla 38,55% i 43,84% tego typu zabytków. Poziom zagrożeń inwestycjami jest wyraźnie niższy (odpowiednio 16,87% i 15,07%), to samo dotyczy działania sił natury (odpowiednio – 7,23% i 4,11%) i rozorywania (blisko dwukrotnie). W przypadku pozostałych kategorii zagrożeń sytuacja jest przeciwna – czterokrotnie wyższy jest udział śladów po rabunku, ponaddwukrotnie w przypadku wydobywania kruszyw, dwukrotnie – gospodarki leśnej, a także innych zagrożeń.

W grupie zabytków osadniczych i mieszkalnych 44,14% nie jest zagrożonych, a rozkład zagrożeń jest zbliżony do ogólnego, z wyjątkiem nieznacznie podwyższonego poziomu zagrożenia ze strony rozorywania (27,48%) i inwestycji (30,63%). Brak śladów rabunku, co nie wynika ze stanu rzeczywistego, lecz położenia dużej części osad na terenach wykorzystywanych rolniczo, stąd również niższy udział zagrożeń ze strony wydobywania kruszyw i gospodarki leśnej. W przypadku zabytków obronnych częstsze jest zjawisko braku zagrożeń (43,08%) oraz udział wśród nich gospodarki leśnej (9,23%), a także wyraźnie częstsze występowanie śladów rabunku (10,77%; w przypadku grodzisk objętych ochroną razem z osadami – 100%), natomiast zdecydowanie rzadsze – rozorywanie (15,38%) i zagrożenia spowodowane prowadzeniem inwestycji (15,38%) oraz wydobywaniem kruszyw (3,08%). W przypadku obiektów sepulkralnych jedynie 25,42% nie jest zagrożonych. Niższe natężenie mają rozorywanie (16,95%) i inwestycje (18,64%), natomiast podwyższone natężenie występuje w przypadku gospodarki leśnej i wydobywania kruszyw (po 18,64%). W przypadku stanowisk archeologicznych oraz punktów osadniczych można zaobserwować większe od średniego natężenie rozorywania, działania sił natury, inwestycji i wydobywania kruszyw. W przypadku mniejszych grup funkcjonalnych występuje znaczne zróżnicowanie częstotliwości występowania zagrożeń, jednak w niewielkim stopniu rzutuje to na ogólny obraz.

Dominacja niektórych zagrożeń jest silnie skorelowana z kategorią własności. Wśród zabytków znajdujących się w rękach prywatnych 33,98% narażonych jest na rozorywanie, 30,08% – na inwestycje, 19,14% – na działanie sił natury, 8,98% – na wydobywanie kruszyw. Wśród własności państwowej najczęściej występuje działanie sił natury (22,86%), a pozostałe mają wyrównany poziom – rozorywanie i gospodarka leśna po 12,86% oraz inwestycje – 11,43%. W przypadku zabytków będących równocześnie we własności prywatnej i w państwowej największym zagrożeniem są inwestycje (25,93%) oraz inne (11,11%). Zabytkom znajdującym się w rękach samorządów najsilniej zagraża gospodarka leśna i wydobywanie kruszyw (po 20,83%), inwestycje (16,67%) i działanie sił natury (12,50%). W przypadku zabytków będących równocześnie w rękach samorządów i prywatnych ponad połowie zagrażają inwestycje (57,14%), 35,71% – działanie sił natury, a 21,43% – rozorywanie. Zabytki będące własnością kościołów i związków wyznaniowych zagrożone są przede wszystkim inwestycjami (1/3), a w mniejszym stopniu wydobywaniem kruszyw, gospodarką leśną i innymi zagrożeniami (po 6,67%). Zabytki będące w pozostałych kategoriach łączonej własności mają zróżnicowany

rozkład zagrożeń, który jednak z powodu niewielkiej ich liczby jest mało znaczący statystycznie. Zauważalna jest tendencja do dominacji zagrożeń ze strony inwestycji i w mniejszym stopniu działania sił natury. Największa skala rabunku występuje na terenach państwowych (11,43%) i samorządowych (8,33%), a jedynie 1,56% na zabytkach w terenach prywatnych, co jest zapewne wartością zaniżoną ze względu na szybkie zacieranie śladów rabunku na terenach użytkowanych pod uprawy.

2.

ANALIZA STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU, TENDENCJE I KIERUNKI ZMIAN STANU ZACHOWANIA ZASOBU

A. OBIEKTY O RÓŻNYM STANIE ZACHOWANIA, NIEZALICZONE DO GRUP WYODRĘBNIONYCH Z ZASOBU W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW

Na zbiór zabytków zasadnie wpisanych do rejestru zabytków, o zachowanych wartościach, niewymagających szybkich zabiegów konserwatorskich i niepodlegających znaczącym zagrożeniom składa się 31 obiektów (6,49% wszystkich obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków, 7,31% wśród zabytków o zidentyfikowanym stanie zachowania). Zabytki te występują w powiatach, w których wpisano do rejestru liczniejsze grupy zabytków, przy czym istnieje pewna korelacja między liczbą zabytków niezakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych a ogólną wyższą liczbą wpisów w powiecie.

Z tej grupy 13 obiektów zalicza się do zabytków osadniczych i mieszkalnych (12 osad i dwór), a 12 do obronnej (10 grodzisk i 2 będące fortyfikacjami), przy czym łącznie występują one we wszystkich powiatach z tą grupą stanu zachowania. W obu przypadkach najczęściej jest ich w powiecie krośnieńskim. Zabytki sepulkralne (cmentarzysko kurhanowe), o funkcji gospodarczej, a także enigmatycznie określone w decyzjach jako ślady i punkty osadnicze i stanowiska archeologiczne są reprezentowane przez pojedyncze zabytki. 38,71% zabytków z tej grupy zachowało własną formę terenową, co odnosi się do większości grodzisk, fortyfikacji oraz cmentarzyska, 1/5 określono jako szczególnie cenne.

Przeszło połowa zabytków z tej grupy leży na gruntach prywatnych, blisko 1/3 – państwowych, pojedyncze – na samorządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych, a także równocześnie znajdujących się w rękach państwowych i prywatnych oraz samorządowych

**LICZBA I PROCENT ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
NIEZALICZONYCH DO GRUP WERYFIKACYJNYCH W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE
POD WZGLĘDEM FUNKCJI PIERWOTNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM ZACHOWANEJ FORMY TERENOWEJ
(STAN NA 31.03.2012 R.)**

Powiat	Funkcja							Razem
	obronna	osadnicza/ mieszkalna	sepulkralna	gospodarcza	śląd osadniczy	punkt osadniczy	stanowisko archeolo- giczne	
	liczba	liczba	liczba	liczba	liczba	liczba	liczba	
Bieszczadzki	0	0	0	0	0	0	0	0
Brzozowski	0	1	0	0	0	0	0	1
Dębicki	1	0	0	0	0	0	0	1
Jarosławski	0	0	0	0	0	0	0	0
Jasielski	0	1	0	0	0	0	0	1
Kolbuszowski	0	1	0	0	0	0	0	1
Krosno	0	0	0	0	0	0	0	0
Krośnieński	3	4	0	0	0	0	0	7
Leski	2	0	1	0	0	0	0	3
Leżajski	1	0	0	0	0	0	1	2
Lubaczowski	0	1	0	0	0	0	0	1
Łąncucki	0	0	0	1	1	2	0	4
Mielecki	1	2	0	0	0	0	0	3
Niżański	0	0	0	0	0	0	0	0
Przemyśl	0	0	0	0	0	0	0	0
Przemyski	0	0	0	0	0	0	0	0
Przeworski	0	0	0	0	0	0	0	0
Ropczycko-sędziszowski	0	0	0	0	0	0	0	0
Rzeszów	1	1	0	0	0	0	0	2
Rzeszowski	0	0	0	0	0	0	0	0
Sanocki	1	2	0	0	0	0	0	3
Stalowowolski	2	0	0	0	0	0	0	2
Strzyżowski	0	0	0	0	0	0	0	0
Tarnobrzeg	0	0	0	0	0	0	0	0
Tarnobrzesci	0	0	0	0	0	0	0	0
Razem w województwie	12	13	1	1	1	2	1	31

i prywatnych. W porównaniu ze strukturą własnościową ogółu zabytków, dla których możliwe było ustalenie stanu zachowania, wyraźnie wyższy jest udział własności państwowej (względem 16,51%), a niższy prywatnej (względem 60,38%).

W tej grupie 1/4 zabytków wykorzystywana jest jako tereny leśne, a kolejne 16,13% jako lasy i nieużytki. Wyższy niż średni udział lasów związany jest z położeniem dużej części zabytków tej grupy na obszarze zarządzanym przez Lasy Państwowe. Łąki i pastwiska obejmują 12,90%, podobnie nieużytki, a łąki i pastwiska równocześnie z nieużytkami – 16,13%.

Wśród wskazanych w ankietach zagrożeń wszystkie należy określić jako potencjalne – odnoszą się one bowiem do możliwych w przyszłości działań związanych z gospodarką leśną, w jednym przypadku z potencjalną inwestycją (ze względu na atrakcyjność działki

i zabudowywanie terenu poza granicą wpisu), z wydobywaniem kruszywa poza granicami ochrony i użytkowaniem rekreacyjno-religijnym.

B. OBIEKTY ZALICZONE DO GRUP W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW

LICZBA I PROCENT ZABYTEKÓW ZAGROŻONYCH, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH, WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE POD WZGLĘDEM FUNKCJI PIERWOTNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM ZACHOWANEJ FORMY TERENOWEJ (STAN NA 31.03.2012 R.)

Powiat	Funkcja											
	obronna		obrzędowa i sepulkralna		osadnicza/mieszkalna		sepulkralna		gospodarcza		cmentarzysko i osada	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	1	25,00%	0	0,00%	2	50,00%	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	3	30,00%	0	0,00%	5	50,00%	1	10,00%	0	0,00%	0	0,00%
Jarosławski	3	16,67%	0	0,00%	11	61,11%	4	22,22%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	6	25,00%	0	0,00%	18	75,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kolbuszowski	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	5	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	1	2,22%	0	0,00%	37	82,22%	2	4,44%	0	0,00%	2	4,44%
Leski	2	33,33%	0	0,00%	3	50,00%	1	16,67%	0	0,00%	0	0,00%
Leżajski	1	9,09%	0	0,00%	6	54,55%	2	18,18%	0	0,00%	1	9,09%
Lubaczowski	0	0,00%	0	0,00%	28	93,33%	1	3,33%	0	0,00%	1	3,33%
Łańcucki	2	3,70%	0	0,00%	17	31,48%	4	7,41%	1	1,85%	1	1,85%
Mielecki	2	16,67%	0	0,00%	4	33,33%	2	16,67%	1	8,33%	1	8,33%
Niżański	1	12,50%	0	0,00%	2	25,00%	5	62,50%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyśl	8	22,22%	1	2,78%	20	55,56%	2	5,56%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyski	1	14,29%	0	0,00%	1	14,29%	0	0,00%	1	14,29%	0	0,00%
Przeworski	3	15,79%	0	0,00%	7	36,84%	8	42,11%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszów	5	17,86%	0	0,00%	14	50,00%	4	14,29%	0	0,00%	0	0,00%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	8	72,73%	1	9,09%	0	0,00%	0	0,00%
Sanocki	7	38,89%	0	0,00%	7	38,89%	3	16,67%	0	0,00%	1	5,56%
Stalowowolski	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%
Strzyżowski	2	66,67%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeg	1	33,33%	0	0,00%	1	33,33%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzesci	0	0,00%	0	0,00%	2	33,33%	4	66,67%	0	0,00%	0	0,00%
Razem w województwie	51	13,97%	1	0,27%	201	55,07%	48	13,15%	3	0,82%	7	1,92%
Procent wśród wszystkich obiektów wpisanych do rejestru w województwie	10,67%		0,21%		42,05%		10,04%		0,63%		1,46%	

OBIEKTY SZCZEGÓLNIIE ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Główna grupa zabytków o określonym stanie zachowania, a więc zabytki, które istnieją i zachowały wartości zabytkowe uzasadniające ich pozostawienie w rejestrze, jednak którym grozi częściowa utrata oraz wymagają podjęcia zabiegów konserwatorskich, zabezpieczających lub ratowniczych, składa się z 365 obiektów (76,36% wśród wszystkich obiektów rejestrowych w województwie, 86,08% wśród tych o określonym stanie zachowania). Należy podkreślić, że stan zabytków w tej grupie jest silnie zróżnicowany. Obejmuje ona zarówno zabytki dobrze zachowane, jednak częściowo lub w całości podlegające czynnym zagrożeniom mogącym zagrozić wartościom zabytkowym, jak i w różnym stopniu naruszone,

grodzisko i osada		obrzędowa i osadnicza		Funkcja										Razem	
				kopiec		stanowisko górnopaleolityczne		ślad osadniczy		punkt osadniczy		stanowisko archeologiczne			
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	0,84%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	10,00%	10	2,09%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	18	3,77%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	24	5,02%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	0,42%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	1,05%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	6,67%	0	0,00%	45	9,41%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	1,26%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%	0	0,00%	11	2,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	30	6,28%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	7,41%	14	25,93%	11	20,37%	54	11,30%
0	0,00%	0	0,00%	2	16,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	12	2,51%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	1,67%
2	5,56%	0	0,00%	2	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,78%	36	7,53%
0	0,00%	2	28,57%	1	14,29%	1	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7	1,46%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,26%	19	3,97%
0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,63%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	17,86%	28	5,86%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	18,18%	0	0,00%	11	2,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	18	3,77%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	0,42%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,63%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,63%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	1,26%
2	0,55%	2	0,55%	6	1,64%	1	0,27%	4	1,10%	20	5,48%	19	5,21%	365	100,00%
0,42%		0,42%		1,26%		0,21%		0,84%		4,18%		3,97%		76,36%	

włącznie z częściową utratą wartości zabytkowych (4,66% w obrębie tej grupy), i zagrożone w stopniu tak znacznym, że w krótkim czasie może dojść do znaczącego zniszczenia substancji zabytkowej.

18,36% zabytków w obrębie tej grupy określono jako szczególnie cenne, a 18,63% zachowało własną formę terenową. Wśród zabytków szczególnie cennych jest jedyne stanowisko rejestrowe znajdujące się na terenie wpisu UNESCO.

Ze względu na masowość tej kategorii zabytków - rozmieszczenie zabytków zagrożonych w poszczególnych powiatach oraz struktura funkcjonalna odpowiadają ogólnej strukturze zbioru obiektów wpisanych do rejestru. 55,07% to zabytki mieszkalne i osadnicze (w tym 51,23% to osady), 13,42% przypada na zabytki z grupy obronnej (w tym 11,78% to grodziska), 12,60% – sepulkralnej (z czego 9,32% przypada na cmentarzyska określone ogólnie), a 11,78% to zabytki określone ogólnie jako punkty i ślady osadnicze oraz stanowiska archeologiczne. Ponad połowa zabytków o utraconych wartościach to osady, 1/4 to cmentarzyska określone ogólnie, a pozostałe to płaskie cmentarzyska ciepłopalne i punkt osadniczy.

Struktura własnościowa omawianej grupy wygląda następująco: 63,84% pozostaje w rękach właścicieli prywatnych, 13,42% – podmiotów państwowych, 6,58% – równocześnie państwowych i prywatnych, 5,48% – samorządowych, 3,59% – kościołów i związków wyznaniowych, a 3,29% – łącznie samorządowych i prywatnych. W grupie tej widoczny jest nieznacznie obniżony udział własności państwowej (względem 16,51% ogółu zabytków o określonym stanie zachowania), a równocześnie w niewielkim stopniu podwyższony udział własności prywatnej (względem odpowiednio 60,38%). Pozostałe kategorie własnościowe, włącznie z wydzielonymi kategoriami łączonymi, wykazują zbliżony udział zarówno wśród grupy zabytków zagrożonych, jak i w zbiorze ogólnym. Struktura własnościowa zabytków o częściowo utraconej wartości wygląda podobnie, chociaż przy większym udziale własności państwowej (zarówno jako samodzielna własność, jak i w kategoriach mieszanych).

Zabytki zagrożone najczęściej użytkowane są jako pola uprawne (11,23%), lasy (9,59%) oraz w sposób mieszany (67,95%), w tym 9,32% przypada na pola uprawne z łąkami i pastwiskami, kolejne 7,40% – pola w połączeniu z nieużytkami, 4,93% to pola uprawne i nieużytki, a 5,75% to lasy i nieużytki. Tym samym struktura użytkowania w tej grupie stanu zachowania jest zbliżona do struktury ogólnej rejestru, z nieznacznie obniżonym udziałem lasów, łąk i pastwisk oraz nieużytków na rzecz pól uprawnych. Zabudowa mieszkalna i gospodarcza jako czysta kategoria własnościowa dotyczy jedynie 3,01% zabytków zagrożonych, jednak wśród kategorii mieszanych ma dużo wyższy udział – przekraczający 1/5 zabytków, podobna sytuacja występuje w przypadku zabytków o częściowo utraconych wartościach (także w przypadku łączonego użytkowania).

Wśród zagrożeń większe natężenie niż w ogóle zabytków mają inwestycje (29,59%), rozorywanie (28,77%) i działanie sił natury (20,82%), przy jednocześnie obniżonym zagrożeniu ze strony gospodarki leśnej (4,93%). Pozostałe kategorie zagrożeń są na poziomie zbliżonym.

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY LUB NIGDY NIE POSIADAŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

19 zabytków tej grupy stanowi 3,56% ogółu obiektów wpisanych od rejestru i 4,01%, dla których możliwe było zidentyfikowanie stanu zachowania. 12 z nich to obiekty, które nigdy nie posiadały odpowiednich wartości zabytkowych do wpisania do rejestru zabytków, a pozostałe to stanowiska archeologiczne, które istnieją, ale w wyniku częściowego zniszczenia najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe w stopniu tak znacznym, że wpis stał się również niezasadny. Obiekty z tej grupy rozmieszczone są przeważnie na terenie powiatów, w których wpisy reprezentowane są stosunkowo licznie.

Wpisy nieuzasadnione obecnie są w powiatach jasielskim i leskim (po 3), jarosławskim i niżańskim (po 2) i pojedyncze w powiatach przemyskim i tarnobrzeskim. Wśród nich 2 odnoszą się do grodzisk (Lesko 1, nr rej. A-519, omówione wśród zabytków skreślonych w trakcie trwania weryfikacji; Zwierzyń 1, nr rej. A-454), 3 do osad (Nowe Sady 3, nr rej. C-15; Szówsko, nr rej. A-801; Szówsko, nr rej. A-802), 5 do cmentarzysk kurhanowych (Lesko/Glinne, nr rej. A-508; Jeżowe 38, nr rej. 457/A; Krajowice 4, nr rej. A-539; Toki 1, nr rej. A-537; Ulanów 31, nr rej. C-83), do cmentarzyska objętego ochroną wraz z osadą (Grębów 7, nr rej. A-511) oraz do siekierki kamiennej (Krajowice 3, nr rej. ZA/14/62). W ostatnim przypadku niezasadność wpisu do księgi C jest oczywista. W przypadku większości pozostałych wpisy dokonane były bez weryfikacji rzeczywistego charakteru obiektów oraz na podstawie niedostatecznych przesłanek, jak pojedyncze zabytki ruchome na powierzchni lub istnienie form terenowych, jednak przypuszczalnie naturalnych. W przypadku stanowisk Jeżowe 38 i Zwierzyń 1 badania wykopaliskowe nie wykazały relikwów związanych z przedmiotem wpisu (w drugim przypadku jest to jednak stanowisko archeologiczne). W przypadku stanowiska Grębów 7 należy zauważyć, że oprócz przypuszczalnej niezasadności samego wpisu, teren objęty ochroną jest silnie zniszczony poprzez zabudowę przemysłową, piaskownię i śmietnisko.

Zabytki o utraconych wartościach rozmieszczone są w powiatach jarosławskim, jasielskim, lubaczowskim, niżańskim, przemyskim, tarnobrzeskim i Tarnobrzegu. W 3 przypadkach odnoszą się do cmentarzysk (Mokrzyszów 1, nr rej. A-528; kurhanowe ciepłopalne Łukawica 5 i 6, nr rej. ZA/5/61; kurhan Kopki 2, nr rej. A-427), w 1 do grodziska stożkowatego (Stubno 2, nr rej. 576), fortyfikacji (Bieździadka 1, nr rej. C-32) oraz w 2 do osad (Jarosław 157, nr rej. A-431; Jadachy 2, nr rej. A-403). W przypadku stanowisk Stubno 2, Bieździadka 1 i Kopki 2 nastąpiło zniwelowanie formy terenowej, wydma, na której znajdowało się stanowisko Jadachy 2, została rozkopana przez piaskownię, osada Jarosław 157 została w całości zabudowana domami, a cmentarzyska Mokrzyszów 1 i Łukawica 5 i 6 poddane były wykopaliskom archeologicznym, przy czym w ostatnim przypadku zrekonstruowano nasypy. Wszystkie zniszczenia można określić jako odległe czasowo.

Po blisko 1/3 obiektów z tej grupy stanu zachowania przynależy do własności państwowej i prywatnej, 1/10 do ich współwystępowania, a blisko 1/6 należy do samorządów. Prawie 1/3 z nich znajduje się na terenie lasów, po 1/10 przypada na pola, zabudowę mieszkaniową i gospodarczą oraz nieużytki, 1/4 zaś odnosi się do łączonego sposobu użytkowania.

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

W rejestrze zabytków województwa podkarpackiego znajduje się 9 zabytków, które najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe w wyniku całkowitego zniszczenia (1,88% ogółu obiektów wpisanych, 2,12% zidentyfikowanych pod względem stanu zachowania). Po 2 zabytki nieistniejące znajdują się w powiecie lubaczowskim i Przemyślu, a pojedyncze w powiatach kolbuszowskim, łańcuckim, mieleckim, przeworskim i Krośnie.

Osadami były 3 z nich (Krosno 2, nr rej. A-459; Przemyśl 124, nr rej. A-558; Tuszyna 1, nr rej. C-67), 2 – cmentarzyskami kurhanowymi (Brzezinki 1, nr rej. A-437; Dachnów 1, nr rej. A-608), oraz po 1 – cmentarzyskiem szkieletowym płaskim (Pantalowice 1, nr rej. A-660), stanowiskiem górnopaleolitycznym (Przemyśl-Pikulice 147, nr rej. A-414), śladem osadniczym (Budy Łańcuckie 7, nr rej. A-869) i jedynie ogólnie określonym stanowiskiem archeologicznym (Płazówka 5, nr rej. A-817). Najczęstszymi powodami zniszczenia zabytków były działalność piaskowni i żwirowni (w tym dzikiego wybierania piasku) oraz działania inwestycyjne. Część zabytków była badana wykopaliskowo w trakcie prac ratowniczych. W przypadku kurhanów w Dachnowie zostały one dodatkowo rozorane w trakcie sadzenia lasu. Stanowisko w Pantalowicach zostało prawdopodobnie całkowicie zniszczone przez zabudowę przemysłową, a następnie w trakcie rekultywacji terenu pod uprawy, a w przypadku stanowiska Przemyśl 147 zniszczenia dokonane zostały w związku z funkcjonowaniem cegielni. Tak jak w poprzedniej grupie, większość zniszczeń miała miejsce zapewne kilkanaście lub więcej lat temu.

Na terenach obecnie należących do Skarbu Państwa znajdowało się 5 zabytków, a pozostałe – we własności mieszanej (prywatnej, samorządowej i prywatnej oraz innych). Użytkowane są one obecnie głównie jako pola orne, lasy, tereny przemysłowe, a także są nieużytkami.

OBIEKTY SKREŚLONE Z REJESTRU ZABYTEKÓW

Z rejestru zabytków województwa podkarpackiego zostały skreślone dotąd 2 obiekty. W 2012 r. wydano decyzję o skreśleniu jednej z działek położonych na terenie obiektu Lesko 1 (nr rej. A-519, wpis z 1969 r., pow. leski), który określono jako grodzisko z XI–XIII w. Skreślenia dokonano po uprzednim rozpoznaniu wykopaliskowym, które wykazało brak w tym miejscu (położonym na skraju obszaru chronionego) reliktywów archeologicznych.

W 2016 r. nastąpiło całościowe skreślenie z rejestru zabytków obiektu Stany 1 (nr rej. C-37, wpis z 1963 r., pow. stalowowolski), określonego w decyzji jako osada z przełomu mezolitu i neolitu. Zabytek został całkowicie zniszczony razem z wydumą, na której był położony, w latach 1976–1979 w trakcie budowy Szerokotorowej Linii Hutniczo-Siarkowej.

W obu przypadkach skreślenie zostało dokonane na wniosek właścicieli prywatnych.

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE

W skali województwa zabytki, których zasadność wpisu jest aktualnie niemożliwa do stwierdzenia, stanowią 11,30% wszystkich obiektów wpisanych do rejestru (54 obiekty). Najliczniej występują one w powiatach kolbuszowskim (14 obiektów, 77,78% obiektów w powiecie), leżajskim (13; 50%) i stalowowolskim (11; 73,33%). Pozostałe zabytki znajdują się w powiatach dębickim, leskim, mieleckim, niżańskim, ropczycko-sędziszowskim, rzeszowskim i tarnobrzesckim. Są to powiaty o średniej, a w niektórych przypadkach niskiej liczebności zabytków.

37,04% obiektów niezidentyfikowanych znajduje się w grupie osadniczej i mieszkalnej (są to osady, z których połowa leży w powiecie stalowowolskim), 22,22% – sepulkralnej (głównie cmentarzyska określone ogólnie, ale też kurhanowe i płaskie ciałopalne, przy czym 1/3 leży w powiecie leżajskim), a 1/3 zbioru to obiekty określone ogólnie jako stanowiska archeologiczne (ponad połowa leży w powiecie kolbuszowskim). Pozostałe to 3 grodziska oraz kopiec.

LICZBA I UDZIAŁ PROCENTOWY OBIĘKTÓW NIEZIDENTYFIKOWANYCH W TERENIE, WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE POD WZGLĘDEM FUNKCJI PIERWOTNEJ (STAN NA 31.03.2012 R.)

Powiat	Funkcja										Razem	
	obronna		osadnicza/ mieszkalna		sepulkralna		kopiec		stanowisko archeologiczne			
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bieszczadzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Brzozowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Dębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	2	3,70%
Jarosławski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Jasielski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kolbuszowski	0	0,00%	3	21,43%	1	7,14%	0	0,00%	10	71,43%	14	25,93%
Krosno	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Krośnieński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Leski	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,85%
Leżajski	0	0,00%	3	23,08%	4	30,77%	0	0,00%	6	46,15%	13	24,07%
Lubaczowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łańcucki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Mielecki	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	3,70%
Niżański	0	0,00%	2	40,00%	3	60,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	9,26%
Przemyśl	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przemyski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Przeworski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Ropczycko-sędziszowski	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	2	3,70%
Rzeszów	1	50,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	3,70%
Rzeszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sanocki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Stalowowolski	0	0,00%	10	90,91%	1	9,09%	0	0,00%	0	0,00%	11	20,37%
Strzyżowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzeg	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tarnobrzesci	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	3,70%
Razem w województwie	3	5,56%	20	37,04%	12	22,22%	1	1,85%	18	33,33%	54	100,00%

72,22% obiektów powinno znajdować się na gruntach znajdujących się w trakcie trwania weryfikacji w rękach prywatnych, z czego blisko 3/4 na terenie lasów lub lasów i nieużytków oraz łąk i pastwisk. 18,52% obiektów odnosi się do własności państwowej (ponad połowa w lasach), 4 zabytki są na terenie stanowiącym własność samorządową (większość również w lasach) oraz 1 na terenie w łącznej własności prywatnej i państwowej. Poza lasami i łączonymi rodzajami użytkowania z nimi związanymi, obiekty te odnoszą się głównie do nieużytków oraz obszarów użytkowanych w inny sposób łączony.

Zaliczanie obiektów do grupy o niezidentyfikowanym stanie zachowania może wynikać z braku możliwości zlokalizowania miejsca, w którym powinien znajdować się zabytek, z powodów niedostatecznych danych zawartych w dokumentach powołujących i towarzyszących im załącznikach, a także niedostępności w terenie, powiązanej ze sposobem użytkowania uniemożliwiającej obserwację jego powierzchni. W przypadku większości zabytków znaczenie miało niezaobserwowanie materiałów ruchomych na powierzchni, przy czym jednak obowiązkowo musiał zaistnieć warunek braku dodatkowych danych w postaci dokumentacji konserwatorskiej, wyników badań archeologicznych, prospekcji lotniczej (w tym danych lidar), pozwalających określić np. fakt zniszczenia zabytku, niezasadności wpisu lub pewne zachowanie stanowiska. W przypadku zabytków o własnej formie terenowej ważny był również brak rozpoznania jej lub jej śladów w terenie, przy jednoczesnym braku informacji odnośnie do zniszczenia tego obiektu.

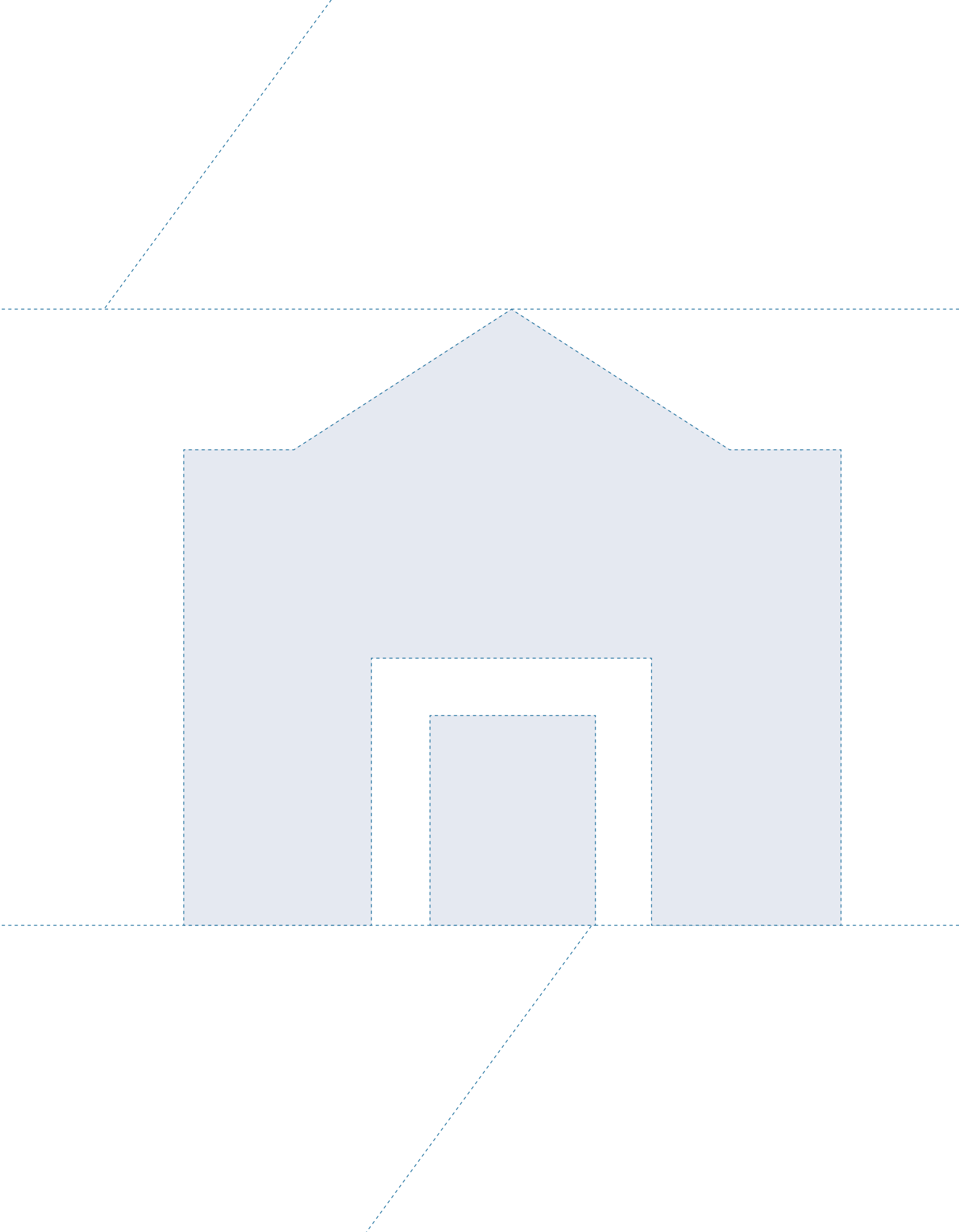
Brak identyfikacji zabytku uniemożliwia poprawne podejmowanie działań związanych z jego ochroną i opieką. Wpisy takie wymagają weryfikacji w postaci badań powierzchniowych i sondażowych w celu potwierdzenia istnienia we wskazanym miejscu zabytków i określenia ich rzeczywistych granic, a w konsekwencji zasadności pozostawania w rejestrze.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

VI.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Analiza ilościowych zestawień zabytków z terenu województwa w podziale na różne kategorie (funkcja, materiał, datowanie) prowadzi do oceny, że obiekty objęte ochroną dobrze odzwierciedlają specyfikę województwa. Równocześnie wydaje się, że pewne kategorie i typy zabytków stanowią zbyt małą reprezentację w stosunku do faktycznie zachowanego zasobu. Dotyczy to np. architektury modernistycznej i obiektów przemysłowych.

Charakterystyczne dla województwa jest występowanie dużej liczby obiektów drewnianych wzniesionych w konstrukcji zrębowej, wśród których znakomitą część stanowią kościoły i cerkwie. We wszystkich grupach czasowych najliczniej reprezentowane są obiekty sakralne i mieszkalne. Najliczniejszą grupę ze względu na czas powstania tworzą obiekty z XIX w.

Podczas przeprowadzonej w latach 2008–2015 weryfikacji stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków klasyfikowano według kilku grup umownie określonych jako: a) nieistniejący, b) niezidentyfikowany w terenie, c) utracił wartości zabytkowe, d) zagrożony, e) przeniesiony do skansenu, f) translokowany w inne miejsce. Podczas weryfikacji wytypowano 149 obiektów zagrożonych, nie zidentyfikowano 42 zabytki, stwierdzono, że nie istnieje 96 zabytków, 49 utraciło wartości, 23 przeniesiono do skansenów, a 11 translokowano w inne miejsce.

W zasobie zabytków wpisanych do rejestru województwa podkarpackiego zdecydowanie najliczniej reprezentowane są obiekty, które nie zostały zaliczone do ww. grup weryfikacyjnych. Obiekty takie występują stosunkowo równomiernie na całym obszarze województwa. Najwyższy procent w tym zasobie stanowią zabytki będące własnością kościołów i związków wyznaniowych, państwową i samorządową. Rozpatrując stan zachowania zabytków na obszarze województwa podkarpackiego w odniesieniu do grup funkcjonalnych, należy stwierdzić, że wyróżniającą się grupą są obiekty sakralne, które w zdecydowanej większości utrzymane są w bardzo dobrym i dobrym stanie. Wyjątek stanowi tu grupa nieużytkowanych cerkwi, dla których trudno znaleźć stosowną nową funkcję.

W grupie obiektów, których istnienie uznano za zagrożone, zdecydowanie najliczniej reprezentowane są obiekty z zespołów rezydencjonalnych i zespołów folwarcznych (często towarzyszących tym pierwszym). Regułą jest występowanie obiektów zagrożonych zespołowo (jeśli zagrożony jest np. dwór, to zagrożone były również towarzyszące mu obiekty folwarczne). Inną, stosunkowo licznie reprezentowaną grupą zabytków zagrożonych są obiekty zaklasyfikowane jako sakralne – przede wszystkim są to nieużytkowane cerkwie i dzwonnice cerkiewne.

Najczęstszą przyczyną zagrożeń tych obiektów jest brak użytkownika, zużycie materiału/konstrukcji oraz brak odpowiednich zabezpieczeń. Wydaje się, że cechą charakterystyczną jest to, że przy większości zagrożonych, opuszczonych obiektów brak jest jakichkolwiek działań

zmierzających do poprawy ich stanu (nawet doraźnych zabezpieczeń). Analizując listę obiektów zagrożonych, stwierdzić można, że większość z nich została opuszczona wiele lat temu. W przypadku opuszczonych niszczących obiektów dość często występuje problem nieuregulowanej własności.

Podczas weryfikacji terenowej stwierdzono, że nie istnieje 96 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W zdecydowanej większości były to budynki mieszkalne (głównie drewniane chałupy i zagrody), gospodarcze i folwarczne. W grupie tej znalazły się także drewniane cerkwie (w większości niezwykle cenne).

W odniesieniu do obiektów, które utraciły wartości, trudno analizować w sposób syntetyczny to zjawisko, ponieważ obiektów tych jest stosunkowo niewiele. Przyczyną utraty wartości najczęściej były przekształcenia obiektów oraz długoletni zły stan techniczny. W zdecydowanej większości są to zabytkowe założenia zieleni. W przypadku pozostałych obiektów najczęstszą przyczyną utraty wartości były różnego rodzaju przekształcenia – rozbudowy, przebudowy, wymiana substancji. 1/6 tego zasobu to obiekty o wątpliwej zasadności wpisu do rejestru.

Stosunkowo liczną grupę (zważywszy na fakt, że zostały one wpisane do rejestru) stanowią obiekty, których w trakcie weryfikacji terenowej nie udało się zidentyfikować. Brak możliwości identyfikacji obiektów wynika przede wszystkim z nieprecyzyjnego lub niejasnego określenia przedmiotu wpisu do rejestru zabytków oraz braku jakiegokolwiek dokumentacji (nawet fotograficznej) i określenia lokalizacji tych obiektów. Najczęściej nie udało się zidentyfikować obiektów położonych w zespołach dworsko-folwarcznych, czego przyczyną było z jednej strony nieprawidłowe lub zbyt lakoniczne określenie przedmiotu ochrony w decyzji o wpisie do rejestru, a z drugiej strony liczne przekształcenia, jakim poddawane były te obiekty w okresie od wpisu do rejestru do czasów obecnych. Stosunkowo duża liczba w tej grupie obiektów sakralnych dotyczy przede wszystkim kapliczek i kaplic. Nieliczną grupę stanowią obiekty przeniesione do skansenów oraz translokowane w inne miejsce. Translokacje te pozwoliły na uratowanie obiektów, które z różnych przyczyn pozostawały nieużytkowane.

Generalnie stwierdzić można, że najlepiej zachowanymi obiektami są zabytki sakralne będące własnością kościołów i związków wyznaniowych. Wynika to zarówno z dbałości o te obiekty wspólnot wyznaniowych, jak i najwyższego w skali województwa dofinansowania prac remontowo-konserwatorskich pozyskiwanych z różnych źródeł.

Negatywnym zjawiskiem na terenie województwa jest stosunkowo duża liczba zespołów dworskich i folwarcznych zachowanych w złym stanie, najczęściej nieużytkowanych i stopniowo popadających w ruinę. To negatywne zjawisko trwa od wielu lat i ulega poprawie tylko w incydentalnych przypadkach, co może doprowadzić do całkowitej utraty tej części zasobu. W odniesieniu do sygnalizowanego wcześniej problemu nieużytkowanych cerkwi stwierdzić należy, że w ostatnich kilku latach podjęte zostały pozytywne działania, dzięki którym część tych obiektów wyremontowano i nadano im nowe funkcje. Innym negatywnym zjawiskiem, które co prawda nie znajduje odzwierciedlenia w zestawieniach tabelarycznych, ale zostało uchwycone podczas prac terenowych, jest stosunkowo zły stan zachowania znacznej części zabytkowych cmentarzy (choć niezakwalifikowanych do zagrożonych). W tym przypadku również można zauważyć pozytywne tendencje – przy części z nich wykonane zostały w ostatnich

latach kompleksowe prace porządkowe i zabezpieczające. Prace te najczęściej wykonywane są z inicjatywy różnych stowarzyszeń, grup wolontariackich itp., przy wsparciu samorządów lokalnych.

Odnosząc się jedynie do wyników weryfikacji, bez uwzględniania bogatej problematyki konserwatorskiej, stwierdzić należy, że obiekty zagrożone oraz te, które utraciły wartości, stanowią niewielki procent w skali całego zasobu. W stosunku do obiektów zagrożonych służby konserwatorskie powinny wymóc na właścicielach przynajmniej ich zabezpieczenie. Z analizy danych w raporcie wynika, że największym problemem są obiekty dworskie i folwarczne, które stanowią najliczniejsze grupy obiektów zagrożonych. Problemem jest także duża liczba obiektów nieistniejących od wielu lat, a nadal figurujących w rejestrze zabytków.

Rozmieszczenie zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków jest policentryczne, a największe zagęszczenie zabytków występuje w powiatach łańcuckim, krośnieńskim, leżajskim i jasielskim, najmniejsze zaś w powiatach strzyżowskim, brzozowskim, ropczycko-sędziszowskim oraz dębickim, a w powiecie bieszczadzkiem brak jakiegokolwiek wpisu. Rejestr zabytków archeologicznych ukształtował się w latach 1968–1994, kiedy objęto ochroną 95,39% obiektów w nim pozostających do 2012 r. Funkcjonalnie jest to zbiór zdominowany przez obiekty osadnicze i mieszkalne (50,63% całości zbioru), przy czym są to głównie osady oraz w mniejszym stopniu zabytki sepulkralne (14,85%), wśród których najwięcej jest cmentarzysk określonych ogólnie, tj. bez szczegółowego określenia ich rodzaju, i obronne (14,23%), przy czym składają się na nie przede wszystkim grodziska. Stosunkowo dużą grupę stanowią zabytki określone zdawkowo jako stanowiska archeologiczne lub punkty i ślady osadnicze (łącznie 14,02%). 12,34% zbioru wymaga aktualizacji określenia przedmiotu ochrony.

Ponad połowa wpisów ma granice ochrony określone wyłącznie numerami działek, co przy dużych zmianach numeracji i skali zmian granic działek w województwie podkarpackim stwarza znaczne problemy w lokalizacji zabytków pozbawionych własnej formy terenowej i nieposiadających dokumentacji ewidencyjnej. Tylko 33,26% zabytków w województwie ma dołączone załączniki formalne do dokumentów powołujących, na których zaznaczono granice zabytków. W przypadku aż 98,54% obiektów wpisanych do rejestru udało się zidentyfikować w terenie miejsce wskazane w decyzji lub towarzyszących jej załącznikach, lecz jedynie 56,49% stanowisk można było zidentyfikować w terenie. Dzięki jednak dodatkowym danym (z dokumentacji konserwatorskiej i naukowej) udało się ustalić stan zachowania wielu z pozostałych, dzięki czemu stwierdzono, że dla 83,68% obiektów rzeczywista lokalizacja jest zgodna z danymi z decyzji i towarzyszących jej załączników, a 1,88% zabytków ma lokalizację niezgodną i wymagana jest jej poprawa. W pozostałych przypadkach lokalizacja była niemożliwa do określenia. Dla ponad połowy obiektów nie udało się zweryfikować poprawności granic określonych w decyzji i załącznikach do niej, jedynie ponad 1/4 ma granice oznaczone właściwie, a blisko 14% – niepoprawnie, głównie ze względu na potrzebę rozszerzenia (rzadziej zawężenia) granic ochrony.

W skali województwa występuje stosunkowo wysoki udział zabytków o niezidentyfikowanym stanie zachowania (11,30% ogółu). Wymagają one weryfikacji konserwatorskiej w celu określenia ich stanu zachowania i zasadności wpisu. Pozytywnym zjawiskiem jest stosunkowo niski udział zabytków, które nigdy nie były zasadnie wpisane lub uległy utracie wartości

w stopniu tak znacznym, że wpis stał się niezasadny (3,97%), oraz zabytków nieistniejących, tj. prawdopodobnie całkowicie zniszczonych (1,88%). Pozostała część zbioru to zabytki zasadnie wpisane do rejestru zabytków w zróżnicowanym stanie, chociaż przeważająca większość z nich narażona jest na czynne zagrożenie i postępujące niszczenie.

Przeszło 60% zabytków o określonym stanie zachowania stanowi własność prywatną, a kolejne ponad 10% – własność mieszaną z udziałem prywatnej. Pomimo większego udziału zabytków w lepszym stanie zachowania na gruntach państwowych (szczególnie zarządzanych przez Lasy Państwowe), towarzyszy im również wyższy udział zabytków o utraconych w pełni lub częściowo wartościach zabytkowych niż w przypadku własności prywatnej.

Ze względu na duże rozdrobnienie gruntów blisko 2/3 zabytków ma złożony sposób użytkowania. Co oczywiste, zdecydowanie lepszy wpływ na zachowanie zabytków ma użytkowanie ich terenu jako łąki i pastwiska, pozostawianie nieużytkami lub porośnięcie lasem. Dużo większa skala zniszczeń i czynnych zagrożeń związana jest z użytkowaniem terenu pod zabudowę mieszkalną i gospodarczą oraz pola, a wśród najczęstszych zagrożeń występują związane z nimi zagrożenia inwestycyjne i rozorywanie. Poważną skalę mają również zagrożenia związane z wydobywaniem kruszyw. Działanie sił natury, dotyczące zabytków archeologicznych na dużą skalę, związane jest przeważnie z procesami długotrwałymi, lecz powolnymi i pomimo częstego zagrożenia ze strony erozji należy oceniać je zasadniczo jako mniej znaczące. Rosnącym problemem są nielegalne poszukiwania, których ślady zarejestrowane były na niewielkiej części zabytków z przyczyn omówionych wyżej, dotyczą one jednak dużo częściej zabytków o własnej formie terenowej (14,46%) i szczególnie cennych (6,85%).

Na poziomie wojewódzkim zasadne byłoby podjęcie kroków mających na celu określenie granic ochrony istniejących zabytków na poziomie dokumentów administracyjnych, zweryfikowanie obiektów o utraconych wartościach, niezasadnie wpisanych i prawdopodobnie nieistniejących, a w przypadku zaistnienia odpowiednich przesłanek – wykreślenie ich z rejestru zabytków. Niezbędne jest też sprawdzenie obiektów niezidentyfikowanych pod względem stanu zachowania. Na płaszczyźnie ogólnopolskiej niezbędne jest określenie standardów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami archeologicznymi wpisanymi do rejestru w kontekście dopuszczalnych i wymaganych czynności (w tym sposobu użytkowania), a także stworzenie systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami, aby wdrożyć narzędzia zachęcające właścicieli do właściwego użytkowania zabytków archeologicznych połączonego z ochroną *in situ*. Niezbędny jest też rozwój edukacji konserwatorskiej skierowanej do ogółu społeczeństwa i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie archeologicznym, a przez to pogłębianie świadomości właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.